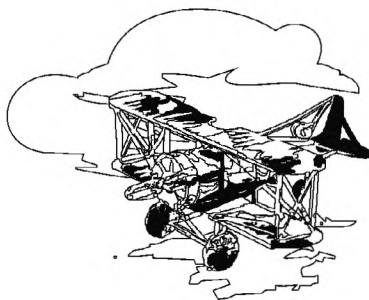

Антуан де Сент-
Экзюпери

Кичкина шаҳзода

ЯНГИ АСР АВЛОДИ

ТОШКЕНТ

2014

УЎК: 821. 112. 5 -3
КБК: 84(4Фра)
Э-36

Антуан де Сент-Экзюпери. Кичкина шаҳзода; Истеҳком; Ҳикматлар / Сўзбоши муаллифи ва масъул муҳаррир профессор А.Х.Саидов. – Тошкент: «Янги аср авлоди», 2014. – 140 бет.

Антуан де Сент-Экзюпери – XX аср француз адабиётининг йирик намоёндаларидан бири, моҳир учувчи, шоир ва ёзувчи, ёшу қарининг сеvimли асари «Кичкина шаҳзода»нинг муаллифи.

«Учувчи» (1926), «Жанубга хат» (1929), «Тунги парвоз» (1931), «Башар сайёраси» (1939), «Ҳарбий учувчи» (1942), «Истеҳком» (1948), «Ёшлик мактублари» (1953) каби асарлар Антуан де Сент-Экзюперининг қаламига мансубдир.

Антуан де Сент-Экзюперининг асарлари дунёнинг 200 тилига таржима қилинган. Жумладан, унинг «Кичкина шаҳзода» асари Хайриддин Султонов томонидан ва «Истеҳком» қиссасидан парча Абдуғопир Қосимов томонидан ўзбек тилига таржима қилинган.

Ушбу китоб Антуан де Сент-Экзюперининг ўзбек тилида чоп этилаётган янги тўпламидир.

Асар кенг китобхонлар оmmasига мўлжалланган.

Таржимонлар:

Хайриддин СУЛТОНОВ, Абдуғопир ҚОСИМОВ

Сўзбоши муаллифи ва масъул муҳаррир профессор
Акмал САИДОВ

ISBN 978-9943-27-233-0

© Антуан де Сент-Экзюпери. «Кичкина шаҳзода»; «Истеҳком»; «Ҳикматлар». «Янги аср авлоди», 2014 йил.

*«Мен учун учииш ва ёзиш бир нарса.
Муҳими – ҳаракат қилиш,
муҳими – ўзлигингни англаш»
Антуан де Сент-Экзюпери*

АНТУАН ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИ – ЎЛИМЛАРНИ ДОҒДА ҚОЛДИРГАН УЧУВЧИ ВА ФАЙЛАСУФ АДИБ

Машҳур француз ёзувчиси, шоир ҳамда моҳир ҳарбий учувчи Антуан Мари Жан-Батист Роже де Сент-Экзюпери (Antoine Marie Jean-Baptiste Roger de Saint-Exupéry) 1900 йилнинг 29 июнида Франциянинг Лион шаҳрида дунёга келган.

Экзюперилар оиласида беш фарзанд бўлиб, Антуан оилада учинчиси эди. Антуаннинг отаси граф бўлган, бироқ суғурта нозири бўлиб ишлаган. Антуан тўрт ёшга тўлганида, унинг отаси бевақт оламдан ўтганлиги боис, Антуаннинг тарбияси билан ҳам дўсти, ҳам унинг барча ишларидаги илҳомлантирувчи киши – онаси Мари Буайе де Фонколумб (Marie Boyer de Fonscolombe) шуғулланган. Антуаннинг онасига ёзган айрим хатлари (Антуан бу хатларни бутун умри давомида ёзган) бадиий миниатюранинг дурдонасидир. Антуанда халқ эртакларига нисбатан муҳаббат, мусиқа, рассомчилик, адабиётга қизиқишнинг эрта пайдо бўлганлиги онасининг хизмати дидир.

Кичик Антуан ёшлик чоғларида жуда шўх, ўта қизиқувчан бўлиб, ўчоқдаги ёниб турган оловга қараб соатлаб хаёл суришни севган. Шу билан бирга, у табиатан қувноқ, кўнгли очиқ ҳамда кўплаб қобилиятларнинг соҳиби бўлган: шеърлар

ёзган, расм чизган, скрипка чалган, битмас-туганмас ўйлар ва фантазияга бой бўлган. Бироқ унинг энг катта қизиқиши техникага бўлган, келаётган техника даврининг тезлигини сезиб тунгиландек гўё. Антуан ёшлигида тунокадан телефон ясаган, 12 ёшида эса самолёт-велосипед ихтиро қилган ва унда оломоннинг «Антуан де Сент-Экзюперига шон-шарафлар бўлсин!» деган ҳайратомуз олқишлари остида ҳавога кўтарила олишига ишонган.

Антуан биринчи марта 1912 йилда Амберьеддаги (Ambérieu-en-Bugey) авиация майдонида самолётда ҳавога кўтарилган. Ўша пайтда самолётни машҳур учувчи Габриэль Вроблевски-Салвец (Gabriel Wroblewski-Salvez) бошқарган.

Антуан 1908 йилда Лиондаги Муқаддас Варфоломей мактабига биринчи синфга қабул қилинган, кейин 1909 йилда оиласи билан бирга Леман шаҳрига кўчишган. Антуан акаси Франсуа билан бирга 1914 йилгача Манседаги Нотр-Дам де Сент-Круа иезуитлар мактабида таҳсил олган. Таълим олиш жараёни билан бирга қадимий жангчи машиналар қандай қилиб ишлашини тушуниш учун **Юлий Цезарнинг «Галл урушлари»** номли латин тилидаги китобини завқ билан ўқиган. Сўнгра **Фрибургдаги¹ маристлар** коллежида **«Эколь Наваль»**га² (Париж Сен-Луи Ҳарбий-денгиз лицейида тайёрлов курсларини ўтаган) киришга тайёрланган. Бироқ, танловдан ўта олмаган.

¹ Фрибург (Fribourg) – Швейцариядаги шаҳар ва кантон номланиши.

² Эколь Наваль (École navale) – Француз миллий ҳарбий денгиз офицерларини тайёрловчи олий мактаб.

1914 йили Биринчи жаҳон уруши бошланган, Антуаннинг онаси тиббиёт ҳамшираси бўлиб ишга кирганидан сўнг, ўғилларини Швейцарияга юборган.

1917 йилга келиб Антуан Францияга қайтиб келган ва ўрта маълумотини Парижда ниҳоясига етказган. 1919 йилда Нафис санъат Академиясининг (École nationale supérieure des beaux-arts) архитектура бўлимига эркин тингловчи сифатида ёзилган.

1921 йилда Францияга армияга чақирилиши Антуаннинг тақдирида кескин бурилиш ясаган. Олий ўқув муассасасидаги армияга бориш муддатини кейинга қолдирганига қарамай, Антуан Страсбургдаги иккинчи қирувчи самолётлар полкига ёзилган. Уни дастлаб самолётларни таъмирлайдиган ишчи гуруҳига қўйишган, бироқ у тез орада фуқаролик авиацияси учувчилигига имтиҳон топшириб, имтиҳонлардан муваффақиятли ўтган. Уни Марокашга юборишган, Антуан у ерда ҳарбий учувчи ҳуқуқини олган. Кейин эса билимларини мукаммаллаштириш учун **Истр**¹ шаҳрига юборилган. 1922 йилда **Авор**² шаҳридаги захирадаги офицерлар ўқув курсини тамомлаган ҳамда кичик лейтенант ҳарбий унвонини олган. Антуан октябрь ойида Париж яқинидаги Бурж шаҳрида жойлашган 34-авиация полкига ишга

¹ Истр (Istres) – Франциянинг жанубий қисмида жойлашган шаҳар, Биринчи жаҳон уруши даврида энг муҳим учувчи тайёрлаш мактабларидан бири жойлашган.

² Авор (Avord) – Франциянинг марказида жойлашган шаҳар, Биринчи жаҳон уруши даврида энг муҳим учувчи тайёрлаш мактабларидан бири жойлашган.

ўтиш тўғрисида топшириқ олган. 1923 йилнинг январь ойида Антуан биринчи марта авиаҳалокатга учраган. Бу авиаҳалокат нитижасида унинг бош мия суяги жароҳатланган. Март ойида Антуанни ҳарбий хизматга лаёқатини аниқлаш учун комиссиядан ўтказишган. Сўнг Экзюпери Парижга кўчиб кетиб, у ерда ёзувчиликка шўнғиб кетган. Аммо, дастлаб соҳанинг бу тури билан шуғулланиб, унчалик зафар қучмагани боис, турли ишларни бажаришга мажбур бўлган: китоб дўкониди сотувчи бўлган, автомобил олди-сотдиси билан ҳам шуғулланган.

1926 йилга келибгина «**Аэропосталь**»¹ компаниясининг Африканинг шимолий қирғоқларига почта етказувчи учувчиси бўлиб ишга кирган. Ўша йилнинг баҳор ойларидан бошлаб Тулуза – Касабланка, кейинчалик Касабланка – Дакар йўналишларида почта ташиган.

Касабланкада бўйсундирилмаган қабилаларнинг ёнида жойлашган бир истеҳком бўлиб, ҳатто бу ерда қисқагина сайр қилиш ҳам ўлим ёки қуликка олиб келган. Бундан ташқари, самолётлар ҳалокатга тез-тез учраб турган ва чўлга қўнишга мажбур бўлишган. Бу борада Экзюпери синглисининг эрига қуйидагича хат ёзган: **«Бу жуда қизиқарли спорт. Ўтган йили бизнинг тўртта учувчимиздан иккитасини ўлдиришган, минглаб километр масофада мени какликдек отишлари мумкин».**

Экзюпери онасига йўллаган хатида эса манзарани бироз бошқача тасвирлаган: **«Қўнишга маж-**

¹ Аэропосталь (Aéropostale) – 1918 йилда ташкил этилган Француз ҳаво йўллари компанияси, 1933 йилдан бери “Эр Франс” (Air France) номи билан аталади.

бур бўлганим учун Сенегаль ҳабашлариникида тунни ўтказдим. Уларни мураббо билан меҳмон қилсам, доа қолди: улар европаликларни ҳам, мураббони ҳам кўришмаган экан. Бўйрага чўзилиб ётганимда эса, қишлоқнинг ҳаммаси менинг оддимга ташриф буюришди. Мен ўзимнинг чайламда ўттизтадан ортиқ одам қабул қилдим... Улар мени бошдан-оёқ кўздан кечиришди...»

Антуандаги мардонавор қизиққонликкина маврлар¹ сардори билан дўстлик алоқаларини ўрнатишга имкон берган. Уларга ўз қўрғонида чойхўрлик уюштириб берган, яна уларнинг уйига жавобан ўзи ҳам ташриф буюрган. Маҳаллий аҳолидан араб тилини ўрганган.

Бир ярим йиллардан кейин Экзюпери онасига қуйидаги мазмунда хат битган: **«Мен Саҳрои Кабирни севаман, чўлга қўнишга тўғри келиб қолганда эса, мени ўраб турган шўр кўлда акс этувчи қумтепаларни кўриб завқданаман».**

1926 йилнинг 19 октябрида Экзюпери Саҳрои Кабирнинг энг чеккасида бўлган Вилья-Бенс шаҳридаги Кал-Джуби оралиқ станциясига бошлиқ этиб тайинланган. Бу ерда у ўзининг **«Жанубга хат»** («Courrier sud», 1929) номли илк асарини ёзган.

«Жанубга хат» Экзюперининг биринчи романи ҳисобланиб, етарли даражада мукамал деб бўлмайди. Хусусан, асар мазмунидаги муҳаббат чизиғи адибнинг ижодиёти учун жонсизроқ туюлади. Умуман олганда, китобнинг мазмуний тузилиши муал-

¹ Маврлар – қадимги ва ўрта асрларда Мавритания, ҳозир Мавритания Ислом Республикаси деб аталган, шиоли-ғарбий Африкада жойлашган мамлакат халқи.

лифнинг хавотирга солувчи ғоялар ва муаммоларни эркин ифодалашни учун тўсқинлик қилган. Шунга қарамадан, асарда адиб дўсти Жак Бернис билан боғлаб турувчи инсоний муносабатлари ҳақида фикрларини билдирган, инсон ўзининг фаолияти билан дунёга келтирадиган тартиблар каби бир қатор муҳим мавзуларни кўтарган. Ҳикоянинг жиддий ва кескин (баъзан бироз ноаниқ) услуби адибнинг фалсафий баркамоллигидан дарак беради.

1929 йилда Брестдаги денгиз флотининг олий авиация курсларига кирган. Тез орада «Галлимар» нашриёти Экзюперининг «Жанубга хат» номли романини чоп қилган, роман муаллифи эса Жанубий Америкадаги «Аэропасталь» компаниясининг филиали бўлмиш «Аэропоста – Аргентина»га техник директор сифатида жўнаб кетган. Сент-Экзюпери 1930 йилда фуқаролик авиацияси ривожига қўшган улкан хизматлари учун Фахрий легион ордени билан тақдирланган.

1930 йил июнь ойида Антуаннинг ўзи Анд тоғларини учиб ўтиш чоғида ҳалокатга учраган учувчи дўсти Гийомни қидириш жараёнларида шахсан иштирок этган. Ўша йилнинг ўзидаёқ Антуан «**Тунги парвоз**» («Vol de nuit», 1931) асарини ёзган ҳамда бўлғуси турмуш ўртоғи Консуэло билан танишган.

«**Тунги парвоз**» асари Экзюперининг Жанубий Америкада ўтказган ҳаёти даврида ёзилган. Чили, Парагвай, Патагониядан йўлланган мактублар ўз вақтида Буэнос-Айрес шаҳрига етиб келиши учун учувчилар кечалари бепоён тоғ тизмалари устидан парвоз қилишларига тўғри келган. Мабодо довул ёки тўфонга дуч келсалар, ҳаммаси тамом бўлган. Бироқ уларнинг бошлари Ривьер бу каби таваккалга қарши чиқиш лозимлигини яхши билган. Ривьер билан биргаликда нозирлардан бири Робино ва

унинг турмуш ўртоғи Фабьен парвози кузатилади. Улардан бири, Фабьеннинг самолёти йўналишдан чиқиб кетади. Унинг самолётида ярим соатга етadиган ёқилғи қолган, холос. Умид йўқ. Ва шу заҳотиёқ у осмону фалакка қараб йўл олган. У ерда ҳеч бир тирик жон бўлмаган. Афсонавий бойлик эгаси Фабьен ҳалок бўлган. Фабьенни яхши кўрса-да, шунга қарамасдан Ривьер қаттиқ совуқ алам билан Европага хат ташиш билан шуғулланаверган.

1930 йилнинг апрелида Экзюпери Париж шаҳрига қайтган ҳамда 3 ойлик меҳнат таътили олган ва **Консуэло Сунсин** (Consuelo Suncin, 1901 – 1979) билан никоҳдан ўтган. Бироқ улар алоҳида яшашган. 1931 йилнинг 13 мартда «Аэропосталь» компанияси касодга учраган. Шундан сўнг, Экзюпери Франция – Жанубий Америка йўналишидаги «Касабланка – Порт-Этьенн – Дакар»га почта тарқатувчи учувчи бўлиб ишга қайтган. 1931 йилнинг октябрида унинг «Тунги парвоз» асари чоп этилган ва бунинг учун Экзюпери **«Фемина»**¹ адабий мукофотига сазовор бўлган. У яна таътил олиб, Парижга қайтган.

1932 йилнинг февралида «Марсель – Алжир» йўналиши бўйлаб хизмат қилувчи **Латекозра** авиакомпаниясининг гидропланига 2-учувчи бўлиб ишга кирган. «Аэропосталь» компаниясининг собиқ учувчиси **Дидье Дора** (Didier Daurat) тез орада унинг синовчи-учувчи бўлиб ишга киришига ёрдамлашган ва Экзюпери Сен-Рафаэль кўрфазида янги гидросамолётни синовдан ўтказиш жараёнида ҳалок бўлишига бир баҳя қолган. Гидросамолёт афдарилиб кетган, Экзюпери чўка-

¹ Фемина (Femina) – 1904 йилда таъсис этилган француз адабий мукофоти.

ётган гидросамолёт кабинасидан чиқишга базўр улгуриб қолган.

1934 йилда «**Эр Франс**» (собик «Аэропосталь») компаниясига ишга кирган. Компаниянинг вакили сифатида Африка, Ҳиндихитой ва бошқа мамлакатлар бўйлаб саёҳатга чиққан. 1935 йилнинг апрелида «**Пари-Суар**» газетасининг мухбири сифатида собик СССРга ташриф буюрган. У ўзининг бу ташрифи жараёнида кўрган-кечирганларини бешта очеркда¹ баён қилган. Экзюперининг «**Совет ҳукумати олдида жиноят ва жазо**» номли очерки фарб мамлакатлари ёзувчиларининг Совет ҳукумати ҳақида ёзилган илк асари ҳисобланган. 1935 йилнинг 3 майида Экзюпери **М.А.Булгаков**² билан учрашган.

Тез орада Экзюпери **С.630 «Симун»** русумли ўз шахсий самолётига эга бўлган. 1935 йилнинг 29 декабрида Париж – Сайгонни учиб ўтиш бўйича рекорд қўймоқчи бўлганида Ливиянинг сувсиз чўлу биёбонида ҳалокатга учраган. Бироқ бу сафар ҳам ўлимга чап бериб, тирик қолган. 1936 йил 1 январда Экзюпери ва механик Прево билан бирга ташналикдан қийналиб ўлаётганларида кўчманчи бадавий араблар томонидан қутқариб қолинган.

1936 йилнинг августида «**Энтрансижан**»³ газетаси билан тузган шартномасига биноан, фу-

¹ Очерк – умумий тарзда ёзилган тасвирий-тавсифий ёки илмий асар.

² Булгаков, Михаил Афанасьевич (1891–1940) – рус ёзувчиси, драматург, театр режиссёри ва актёри, машҳур «Уста ва Маргарита» романи муаллифи.

³ «Энтрансижан» (“Intransigeant”) – 1880 йилда асос солинган француз даврий нашри, 1940 йилда мазкур нашр ўз фаолиятини тугатган.

қаролар уруши бўлаётган Испанияга жўнаб кетган ва Экзюпери у ердан газеталарга бир қатор воқеа тафсилотлари ёритилган мақолалар юборган. Жумладан, адиб ўзининг **«Истеҳком»** номли асарини ҳам айнан мана шу йили ёзишни бошлаган. Бироқ бу асар муаллифнинг ўлиmidан сўнг 1948 йилда чоп этилган.

Экзюперининг **«Истеҳком»** асарида донишмандлик ва тажриба ғояси илгари сурилган. Кўчманчи образи орқали инсоннинг қандай қилиб дунёни англашни тасвирлаб берган. Агар киши ўзининг истеҳкомини барпо этмаса, тинчлик тушунчасини билмаслиги ва борлиқни англаши мураккаб эканлигини ўргатади. Инсон шахсан ўзининг қонида, маконида ва ўзи севадиган юртда эҳтиёж ҳамда зарурият мазмунини ҳис этади. Истеҳком аввало инсоннинг қалбида қад кўтаради. У хотиралар ва удум ҳамда маросимлардан ташкил топади. Энг асосийси – ушбу истеҳкомга вафодорликни сақлай билиш. Бошқача қилиб айтадиган бўлсак, **«Агар биз ҳар он ибодатxonани қайтадан қуришни бошлайверсак, уни ҳеч қачон безата олмаймиз»**. Гар инсон зоти эркинликка интиламан деб деворларини бузса, унинг ўзи ярим вайрона қалъага ўхшаб қолажак. Шу лаҳза уни ваҳима босар, чунки ўзининг мавжудлигини ҳис қилишдан тўхтаб қолар. **«Менинг мулким – пода ҳам, далалар ҳам, уйлар ҳам эмас, балки уларни бир бутунликка боғлаб турувчи ва ҳукмронлик қилувчи қандайдир куч»**.

Самимий табассумли инсон – ёзувчининг ташқи кўринишини ана шундай тарзда осонгина аниқлаш мумкин, фашизмга қарши курашган ҳарбий учувчи. Экзюперининг чехрасидаги мафтункор табассум ҳаттоки уни бир марта отиб ўлдирилишидан асраб қолган. Испаниядаги фуқаро-

лар уруши пайтида Экзюпери ҳарбий мухбир сифатида Мадридга келганида у республика патруллари томонидан ушланган. Испан тилини билмаслиги Экзюперида немис жосуси бўлиши мумкинлиги эканлигидан далолат берган. Ўша такрорланмас мафтункорона табассум эса соқчиларга таъсир қилган.

1938 йилнинг январида Экзюпери «**Иль де Франс**» лайнерида Нью-Йоркка жўнаб кетган. Экзюпери бу ерда «**Башар сайёраси**» («Terre des hommes», 1939) номли китобини ёзишга киришган.

«**Башар сайёраси**» Экзюперининг ажойиб ҳикоялар тўплами ҳисобланади. Ушбу асар адабнинг Пиреней осмонида биринчи мартаба парвоз қилишини ҳикоя қилади. Шунингдек, учувчи парвоз давомида «уч азалий худо – тоғлар, денгизлар ва тўфон» билан тўқнашиб, кураш олиб бориши ҳақида сўз юритган. Муаллифнинг дўстлари – уммонда бедарак йўқолган Мермоз, Анд тоғларида ғайритабиий ҳолатда тирик қолган Гийом портретлари ҳам тасвирланган.

Экзюпери 15 февралдан бошлаб Нью-Йорк – **Оловли Замин**¹ бўйлаб парвоз эта бошлаган, бироқ Гватемалада офир ҳалокатга учраган. Кейин узоқ вақт мобайнида дастлаб Нью-Йоркда, сўнгра эса Францияда соғлигини тиклаган.

Франциянинг Германияга уруш эълон қилганидан бир кундан сўнг, 1939 йилнинг 4 сентябрида Экзюпери Тулуза-Монтодран ҳарбий аэродромига сафарбарлик қилинган ва кейинчалик дўстларининг ҳарбий учувчи бўлишда хавф-ха-

¹ «Оловли Замин» («Tierra del Fuego») – Жанубий Американинг энг жанубий чеккасидаги оролар гуруҳи.

тарли истагидан қайтаришга бўлган уринишларига қарамай, 3 ноябрда Экзюпери Шампан провинцияси Орконте базасининг 2/33 авиация полкига узоқ разведка ишларини олиб бориш учун ўтган. Экзюперининг кўп дўстлари, яқин биродарлари уни ёзувчи ва журналист бўлиб юртга жуда кўп самара олиб келиши мумкинлигини, ўз ҳаётини бунчалик хавфга қўйиши шарт эмаслигини уқтиришга ҳаракат қилишган. 1939 йилнинг ноябридаги хатида Экзюпери қуйидагича ёзган: **«Мен бу урушда қатнашишга мажбурман. Менинг ҳамма севадиган нарсаларим хавф остида. Провансда ўрмон ёнаётганида, кимга барибир бўлмаса – ҳамма челак ва белкурак ушлайдилар. Мен урушни истайман, мени бунга муҳаббат ва ички диним мажбур қилапти. Мен бир чеккада туриб бунга хотиржам қаролмайман»**¹.

Экзюпери «**Блок-174**» самолётида бир неча бор аэрофоторазведка қилиб жанговар ҳаракатларни амалга оширганлиги учун «**Ҳарбий хоч**»² унвони билан тақдирланган. 1941 йилнинг июнида Франция мағлубиятга учраганидан сўнг, Экзюпери мамлакатнинг босиб олинмаган ҳудудида яшовчи сингисиникига кўчиб ўтган, кейинроқ эса АҚШга кўчиб кетган ва Нью-Йоркда яшаган.

1942 йилда Экзюперининг яна бир китоби дунё юзини кўрган. Бу «**Ҳарбий учувчи**» («*Pilote de guerre*») номи асаридир. Иккинчи жаҳон уруши

¹ Antoine de Saint-Exupéry. *Écrits de guerre 1939-1944*. P.: Gallimard, 1982. 656 pages.

² Ҳарбий хоч (Croix de Guerre) – Иккинчи жаҳон урушида жасорат кўрсатганларни тақдирлаш учун 1939 йилда таъсис этилган унвон номи.

бошланиб, немислар Францияни ишғол этган бир пайтда, капитан Сент-Экзюпери ва унинг экипажи разведка мақсадида парвоз қилиш фармоишини олган. Гарчи хавф-хатар ғоятда улканлигига қарамасдан ҳарбий интизомга бўйсунуш ғояси илгари сурилган.

Экзюпери Нью-Йоркда **Андре Моруа**¹ билан танишган. Моруа Экзюперининг «Кичкина шаҳзода» асари устида қандай қилиб ишлаганини ёзган. Моруа бу асар яратилиши пайтида Экзюпериларникида меҳмонда бўлган. Экзюпери ўзининг ёзув столига ҳамма уйқуга кетганида, яъни ярим оқшомда ўтирган. Тунги соат иккиларда Экзюперининг: «Консуэло! Мен очман, менга тухум тайёрла!» деган қичқириғи уйғотарди. Овқатлангач, яна ишлар ёки ухлар эди. Тахминан яна икки соатлардан сўнг Экзюперининг: «Консуэло! Мен зерикаяпман. Кел, шахмат ўйнаймиз» деган қичқириғи эшитиларди. Кейин эса Экзюпери хотини ва меҳмонга янги ёзилган асарни ўқиб берар, хотини эса қандай эпизод кўшишни айтарди. Ким бундан кейин «Кичкина шаҳзода»ни автобиографик образ демайди? Ва 40 ёшдан кўпроқ яшаган Экзюпери «Кичкина шаҳзода» бўлиб қолаверган.

«Мен асар қаҳрамони», учувчи Саҳрои Кабирга кўнишга мажбур бўлган. Минглаб миля радиусда инсон зоти кўринмас. Кунларнинг бирида тонготар чоғда Экзюперини **«Иатимос... менга кўзичоқ чизиб беринг»** деган ёш боланинг овози уйғотган.

¹ Андре Моруа (1885–1967) – машҳур француз ёзувчиси, уруш ёдноманависи, машҳур “Иқлимлар” асарининг муаллифи.

Шу тариқа, 1943 йилда Экзюпери шу ерда уни бутун дунёга танитган машхур «**Кичкина шаҳзода**» китобини ёзган.

«**Кичкина шаҳзода**» маънавий покликни ўзида мужассамлаштирган тимсол, ўз манфаатини кўзламайдиган, самимий, кўнгли очиқ ва бошқа кўплаб жиҳатлари билан ўзида ниҳоятда аъло даражадаги инсонни белгилаб берган қаҳрамон ҳисобланади. «Кичкина шаҳзода» эртагини яратувчиси Антуан де Сент-Экзюперининг фикрига кўра, бундай фазилатларга фақат чин юракли кичкина болаларгина эга бўладилар, чунки улар катталардан фарқли ўлароқ, «юрак амрига кўра» яшашади.

Сентиментал¹ одамлар «Кичкина шаҳзода»да мажозий маънода ёрқин ёшликни кўрадилар, бироқ аниқроқ қилиб айтганда, «Кичкина шаҳзода» катта одамнинг бола ҳақидаги тасавури ёки катталар кўнглидаги ёшлик тимсолидир.

Экзюперинининг «Кичкина шаҳзода» асари анъанавий тарзда муаллиф чизган иллюстрация – болаларга хос расмлар билан берилган бўлиб, асарнинг ҳақиқий қаҳрамони ҳам боладир. Катталар яшайдиган дунёнинг бемаънилигини англаш учун болаларча нигоҳ керак. Одамлар тadbиркорлик қилишади, ҳунар ўрганишади, қон тўкиладиган жангу жадалларга киришади, зерикарли китоблар ёзишади, охир-оқибат эса ҳаёт-

¹ Сентиментализм – XVIII аср охири XIX аср бошларида Европа ва Америка адабиёти ва санъатида юзага келган оқим; унда ҳиссиёт инсоннинг ҳимматини, яхши ёки ёмонлигини белгиловчи асосий меъёр сифатида талқин қилинади; ортиқ даражада ҳиссиётга берилиш, ҳассослик, таъсирланувчанлик; йиғлоқилик.

нинг асосий туб моҳиятини англамасдан, билмасдан, умрни маъносиз жиддийлик билан беҳуда ўтказишади.

Антуаннинг коллежда, сўнгра лицейда ўқиган пайтида унда адабий қобилият борлиги ҳеч кўзга кўринмаган. Антуан бир жойида ўтирмайдиган, дарсларда машғулотга умуман доир бўлмаган ишларни қилиб ўтирадиган шумтака сифатида ёдда қолган. Ўзининг бундай хулқи учун Антуан қониқарсиз баҳолар олар, аъло баҳоларни эса француз тили ҳамда француз адабиётидан олган. Табиатшунослик, тарих ва географиядан эса баҳолари қониқарли бўлган. Шунга қарамасдан, **«Кичкина шаҳзода»** асарида адиб география тўғрисида қўйидагича ёзган: **«...учувчиликни ўрганиб олдим. Осмони фалак бўйлаб қарийб бутун дунёни кезиб чикдим. Очиғини айтиш керак, география менга жуда кўл келди. Бир қарашдаёқ Хитойни Аризона вилоятидан ажрата оладиган бўддим. Кечаси самода адашиб кетсанг, бу бениҳоя асқотади-да...»**

Шу ўринда, Экзюперининг мазкур асарини ўзбек тилига таржимаси ҳақида тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқ бўларди. Гарчи дунёнинг 200 тилига таржима қилинганлигига қарамай, XX асрнинг 80-йилларигача мазкур асарни фақат рус тилида мутолаа қилишимиз мумкин эди, холос. Ҳозирги ўзбек насрининг истеъдодли адиби, моҳир таржимон ва зукко журналист Хайриддин Султоновнинг юксак меҳнатлари туфайли Й.Нагибин ҳамда В.Шукшин каби адиблар қаторида Антуан де Сент-Экзюперининг шоҳ асари «Кичкина шаҳзода»ни ҳам 1988 йилда ўзбек китобхоналари ўз она тилларида ўқиш бахтига муяссар бўлдилар. Таржима шу даражада муваффақиятли чиққанки, асарни ўқиётиб, гўё Экзюпери ҳам

Ўзбек тилида ижод қилгандек туюлади, чунки ҳанузгача бу асар барчамизнинг энг севимли адабиётларимиздан бири бўлиб келмоқда.

1943 йили Экзюпери гарчи катта қийинчилик билан бўлса-да, Ҳарбий Ҳаво Кучларининг **«Франциянинг курашувчилари»** сафига кирган. Экзюпери тезучар **«Лайтнинг» Р-38** русумли самолётни бошқаришни ўрганган.

1944 йилнинг 31 июлида Сент-Экзюпери Корсика оролидаги Борго аэродромидан Франциянинг жанубига разведкага учган ва қайтиб келмаган. **Шу тариқа Экзюпери одамлар дунёсини тарк этган.**

Узоқ йиллар мобайнида унинг ўлими тўғрисида ҳар хил миш-мишлар юрган: диверсия, автоҳалокат, дезертирлик, ҳаттоки ўз жонига қасд ҳам қилган дейишган. «Кичкина шаҳзода» асари билан яққол боғлиқ ақл бовар қилмайдиган тарзда йўқолган деб ҳам гапиришган. Экзюперини ўша машъум, ҳалокатга олиб келган парвозидан олдин у ниҳоятда жумбоқли бир хат қолдирган: **«Агар мени уриб туширишса, мен ҳеч нимадан афсусланмайман. Мени келажак термитлар¹⁶ уяси қўрқитади. Мен боғбон бўлиш учун яраганман».**

Бир неча вақтлар Экзюперининг ҳалокати тўғрисида ҳеч нима маълум бўлмаган. 1998 йилга келибгина Марсел яқинидаги Руи туманида баликчи Жан-Клод Бьянко денгиздан билагузук топиб олган. Бу билагузукда бир неча ёзувлар бўлган: **«Antoine», «Consuelo»** (Экзюперининг хотинини шундай деб чақиришган) ва **«с/о Reynal &**

¹ Термит – қирчумоли, ваҳма чумоли, чумолисимон ҳашарот, ёғоч зараркунандаси.

Hitchcock, 386, 4th Ave. NYC USA». Сент-Экзюперининг китоблари чоп этиладиган нашриётнинг манзили шундай бўлган. 2000 йилнинг майида Люк Ванрель исмига раъвос Сент-Экзюперига тегишли бўлиши эҳтимоли бўлган самолёт бўлаклари денгиздан 70 метр чуқурликда ётганлигини аниқлаган.

Аввал Франция ҳукумати ўша ҳудуддаги ҳар қандай қидирув ишларини таъқиқлаган, кейин 2003 йилнинг кузидагина рухсат берган. Мутахассислар самолётнинг қисмларини кўтаришган. Бу бўлақларнинг бири самолёт кабинаси бўлган. Бу самолётнинг серия номери **2734-L** эди. Олимлар Американинг ҳарбий архиви бўйича ўша даврда бедарак йўқолган самолётларни номерлари бўйича изланишлар олиб боришган. Бу изланишларнинг натижасида топилган самолётнинг қолдиқлари узоқ фоторазведка учун мўлжалланган F-5B-1-LO русумли самолётнинг ўзгарган шакли, яъни **Локхид P-38 «Лайтнинг»** русумли Сент-Экзюпери бошқарган самолёт эканлиги аниқланган.

«Люфтваффе» журналининг 1944 йилнинг 31 июлида уриб туширилган самолётлар ҳақидаги маълумотлари йўқ, топиб ўрганилган самолёт бўлақларида эса самолёт ўққа тутилганлигининг яққол излари йўқ. Бу учувчининг ўз жонига қасд қилганлиги ва самолётнинг техник жиҳатдан носоз эканлиги тўғрисидаги тахминларни келтириб чиқарган.

2000 йилда Антуан де Сент-Экзюпери Лион шаҳрида туғилганлиги боис, бу шаҳарда жойлашган аэропортга унинг номи берилган.

2008 йил мартдаги матбуот хабарларига кўра, 86 ёшли герман ветерани **«Ягдгруппа 200»** эскадрильяси учувчиси **Хорст Рипперт «Мессершмитт Me-109»** русумли ўзининг қирувчи само-

лётда Сент-Экзюперини уриб туширган. Унинг сўзига қараганда, у рақиб самолётда ким бор эканлигини билмаган: **«Учувчини мен кўрмадим, Сент-Экзюпери эканлигини кейин билдим, холос».**

Сент-Экзюпери бутун учувчилиги давомида 15 марта авиаҳалокатга учраган.

Сент-Экзюперининг ижодиётига адибнинг замондош ва ҳозирги давр кўплаб ёзувчилари юқори баҳо берганлар. Латвиялик ёзувчи **Имантс Зиедонис¹** **«Бу ёруғ оламда Сент-Экзюпери яшаб, осмонда ўлган экан, шеърлар ёзиш жуда қийин»**, деган фикри бунинг яққол мисолидир.

Ёзувчи вафотидан 15 йил ўтиб, Франция Президенти Экзюперининг онасига қуйидаги мазмундаги хатни йўллаган: **«Хоним, чин юрагимдан миннатдорчилигимни қабул қилинг, Сизнинг ўғлингиз тирик, у одамлар орасида! Ва Франция бундан бахтиёрдир! Чуқур ҳурмат ва миннатдорчилигимни қабул этгайсиз, хоним. Шарль де Голль».**

Адиб оламдан ўтганидан сўнг, унинг китоблари, кундаликлари, маъруза матнлари бизга адабий мерос бўлиб қолди. Экзюперининг асарлари кўплаб хорижий тилларга таржима қилинган бўлиб, у дунёда китобхонлар томонидан энг кўп ўқиладиган ёзувчиларнинг биридир. **«Кичкина шаҳзода»** асари эса Инжил чиқарилган тиражга яқиндир.

Авиацияга бўлган қизиқиш Экзюперининг муסיқа, санъат, адабиёт билан шуғулланишига тўсқинлик қилмаган. Экзюпери ўзининг ижодида осмо-

¹ Имантс Зиедонис (Imants Ziedonis, 1933–2013) – Латвия халқ шоири.

ну фалакни, авиацияни, учувчи машиналарни чиройли қилиб, шоирона тасвирлаган.

Жаҳонга машҳур ёзувчи Экзюперидан у учун учиш муҳимми ёки ёзишми, деб сўрашганида, у: **«Тушунмаяпман, қандай қилиб бу нарсаларни бир-биридан ажратиш мумкин, ҳаттоки яна қарама-қарши қилиб таққослаш. Мен учун учиш ва ёзиш бир нарса. Муҳими – ҳаракат қилиш, муҳими – ўзлигингни англаш. Авиатор ҳамда ёзувчи бир-бири билан туташади: уларнинг ҳар иккиси баб-баравар борлиқни англайди»**, дея жавоб берган.

*Акмал САИДОВ,
профессор*

КИЧКИНА ШАҲЗОДА¹

Леон ВЕРТга

Бу китобчани катта ёшдаги одамга багишлаганим учун болалардан кечирим сўрайман. Ўзимни оқлаш учун шуни айтишим мумкинки, бу катта ёшдаги одам менинг энг яхши дўстим бўлади. Бунинг устига, у дунёдаги ҳамма нарсани, ҳатто болаларга атаб чиқарилган китобчаларни ҳам тушунади. Ва ниҳоят, у Францияда яшайди, у ерда ҳозир ҳаммаёқ совуқ, очарчилик. Дўстим эса таскин-тасаллига бениҳоя муҳтож. Агар буларнинг барчаси ҳам мени оқлаёлмаса, у ҳолда китобчамни бир пайтлар мана шу катта ёшдаги дўстимнинг ўрнида бўлган кичкина болакайга багишлайман. Ахир катталарнинг ҳаммаси ҳам аввал-бошда ёш бола бўлганлар. Фақат буни уларнинг озгинасигина билади, холос. Шундай қилиб, мана, мен багишловга тузатиш киритаман:

Леон ВЕРТга – бир пайтлар ёш бола бўлган дўстимга багишланади.

Расмларни муаллиф чизган.

Олти яшар пайтимда осуда ўрмонлар ҳақида ҳикоя қилувчи «Бўлган воқеалар» деган китобда ғалати бир суратга кўзим тушиб қолди. Суратда баҳайбат бўлма илоннинг бир йиртқич

¹ Линдгрэн А. Сент-Экзюпери Антуан де. Миттивой ва Карлсон; Кичкина шаҳзода // Рус тилидан Хайриддин Султонов таржимаси. – Тошкент: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1988 й.

ҳайвонни тириклай ютаётгани акс эттирилган эди. Мана ўша сурат:

Сурат тагига шундай деб ёзилган эди: «Илон ўлжасини чайнаб ўтирмай бут-бутунича ютиб юборади. Шундан кейин у жойидан кимирла-ёлмай қолади ва то ўлжасини ҳазм қилиб бўлгунича сурункасига ярим йил донг қотиб ухлайди».

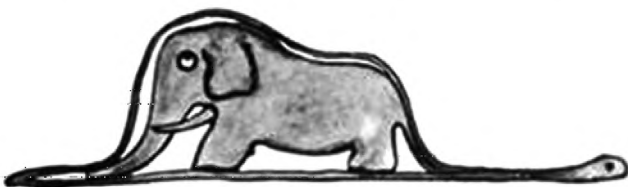
Мен жунглидаги саргузаштларга тўла ҳаёт ҳақида узоқ хаёл сурдим, сўнг рангли қалам билан умримда биринчи марта расм чиздим. Бу менинг 1-рақамли расмим эди. Мана, мен чизган нарса:

Ижодим намунасини катталарга кўрсатиб, кўрқинчли эмасми, деб сўрадим.

– Шляпанинг нимаси кўрқинчли экан? – деб эътироз билдиришди менга.

Аммо расмдаги нарса сираям шляпа эмас эди. Бу филни тириклай ютиб юборган бўғма илон эди. Ўшанда, катталарга тушунарли бўлсин, деб, илоннинг ички кўринишини ҳам чиздим. Ахир, катталарга ҳамма нарсани доим тушунтириб бериш керак-да. Бу менинг 2-рақамли расмим эди.

Катталар менга илонларнинг ичкию ташқи кўринишини чизиш ўрнига жуғрофия, тарих, арифметика ва ҳуснихатни кўпроқ ўрганишни маслаҳат беришди. Ана шундан кейин, олти яшар пайтимда рассомликнинг порлоқ истиқболидан воз кечишга мажбур бўлдим. 1-ва 2-рақамли расмларим муваффақиятсизликка учрагач, ўзимга нисбатан ишончимни йўқотдим. Катталар ҳеч қачон ўзларича бирон нарсани тушуна олмайдилар, уларга ҳадеб ҳижжалаб тушунтириб беравериш эса охир-оқибат болаларнинг ҳам жонига тегиб кетади. Шундай қилиб, бошқа касб танлашимга тўғри келди-ю, учувчиликни ўрганиб олдим. Осмони фалак бўйлаб қарийб бутун дунёни кезиб чиқдим. Очи-

ғини айтиш керак, жуғрофия менга жуда қўл келди. Бир қарашдаёқ Хитойни Аризона вилотидан ажрата оладиган бўлдим. Кечаси самодда адашиб кетсанг бу бениҳоя асқотади-да. Умрим давомида турли-туман жиддий одамларни учратдим. Катталар орасида узоқ вақт яшадим. Уларни яқиндан кўрдим, билдим. Ва бундан, тан олишим керакки, улар ҳақидаги фикрим яхши томонга ўзгармади.

Катталар орасида бошқалардан кўра ақлли ва фаросатлироқ бирор кишини учратганимда унга 1-рақамли расмимни кўрсатардим – мен уни асраб қўйган эдим, доим ёнимда олиб юрардим. Бу одам чиндан ҳам бирор нимани тушунадими, йўқми, синаб кўрмоқчи бўлардим. Уларнинг барчаси расмга қараб туриб: «Шляпа-ку, бу», дерди. Шундан кейин мен уларга на бўғма илонлар, на жунглилар, на юлдузлар ҳақида оғиз очардим. Уларнинг тушунчаларига мослашардим-да, бриж ва гольф ўйинлари ҳақида, сиёсат ва бўйинбоғлар ҳақида, гап бошлардим. Шунда катталар мендай бамаъни одам билан танишганларидан беҳад мамнун бўлар эдилар.

II

Мен шу тариқа ёлғизликда яшардим, дилимни англайдиган бирор ҳамдардим йўқ эди... Олти йил муқаддам самолётимнинг мотори бузилиб, Саҳрои Кабирга қўнишга мажбур бўлдим. Ёнимда на механик, на биронта ҳамроҳ бор эди. Қанчалик қийин бўлмасин, самолётни амаллаб бир ўзим тузатишга аҳд қилдим. Ё моторни ту-

затаман, ё ҳалок бўламан. Бир ҳафтага базўр етадиган сув қолган.

Шундай қилиб, биринчи кечани ҳувиллаб ётган саҳрода, қум устига узала тушиб ўтказдим. Минглаб чақирим нарида ҳам тирик жон асари сезилмасди. Кемаси ҳалокатга учраб, бепоён океанда сол узра сузиб бораётган одам ҳам менчалик ёлғиз бўлмагандир. Шу боис, тонг саҳарда мени кимнингдир ингичка овози уйғотиб юборганда, нақадар ҳайратга тушганимни тасаввур ҳам қилолмасангиз керак.

– Илтимос... менга қўзичоқ чизиб бер! – деган қўнғироқдек товуш янгради ёнгинамда.

– А?..

– Менга қўзичоқ чизиб бер...

Тепамдан гўё яшин ургандек, сапчиб ўрнимдан турдим. Апил-тапил кўзларимни ишқалаб, атрофга алангладим. Қарасам – рўпарамда аллақандай ғаройиб бир болакай менга жиддий тикилиб турибди. Мана, унинг энг яхши сура-ти, мен уни кейин чизишга муваффақ бўлдим:

Албатта, бу расмда у аслидагидек яхши чиқмаган. Начора, бунга мен айбдор эмасман. Олти яшар пайтимда катталар, сендан рассом чиқмайди, деб роса миямга қуйишгани учун мен бўғма илонларнинг ички ва ташқи кўринишидан бошқа нарсани чизишни ўргана олмадим.

Шундай қилиб десангиз, кўзларимни каттакатта очганча ғаройиб болакайга қараб турардим. Одамзод маконидан минглаб чақирим олисдаги яйдоқ биёбонда эканим ёдингиздан чиқмагандир. Шуниси ғалатики, бу боланинг афт-ангорига қараб, адашиб қолган ёки ниҳоятда ҳориб-чарчаган, кўрқувдан юраги ёрилиб, очлик ва ташналиқдан ўлар қолга етган, деб бўлмасди. Кимсасиз саҳрода, инсон қадами тегмаган чўлу биёбонда дафъатан пайдо бўлиб қолган бу боланинг кўринишидан бундай фикрларни хаёлга ҳам келтириш мумкин эмасди. Ниҳоят, менга яна тил ато бўлиб, аста сўрадим:

– Лекин... сен бу ерда нима қилиб юрибсан?

У тагин оҳисталик билан ва ғоят жиддий оҳангда:

– Илтимос... кўзичоқ чизиб бер... – деди.

Буларнинг барчаси шу қадар сирли, англаб бўлмас бир тарзда рўй бераётган эдики, рад қилишга журъатим етмади. Жазирама саҳро қўйнида, ҳаётим қил устида турган бир паллада қанчалик бемаъни кўринмасин, чўнтагимдан қоғоз-қалам олдим-у, лекин шу заҳоти ўзимнинг асосан жуғрофия, тарих, арифметика ва ҳуснихатни ўрганганим лоп этиб эсимга тушди-да, болакайга қараб (ҳатто бир оз аччиқла-

ниб) расм чизишни билмаслигимни айтдим. Бу гапимга у:

– Бари бир қўзичоқ чизиб бер, – деб жавоб қилди.

Мен умримда қўзичоқ расмини чизиб кўрмаганим учун, ўзим билган ўша эски иккита суратдан бирини – бўғма илоннинг ташқи кўринишини чизиб кўрсатдим.

Аммо болакай расмни кўриб:

– Йўқ, йўқ! Менга илон ҳам, фил ҳам керак эмас! Илон ҳаддан ташқари хавфли, фил эса ҳаддан ташқари катта. Менинг уйимдаги нарсаларнинг ҳаммаси кичкина. Менга қўзичоқ керак, қўзичоқ чизиб бер, – деб хитоб қилганида ниҳоятда ҳайрон қолдим-да, шу расмни чизиб бердим.

У расмни синчиклаб кўздан кечиргач:

– Йўқ, бу қўзичоқ жудаям ориқ-ку, – деди. – Бошқасини чизиб бер.

Мен бошқа қўзичоқ расмини чиздим.

Янги дўстим хушфезллик билан мулойим
жиламайиб қўйди.

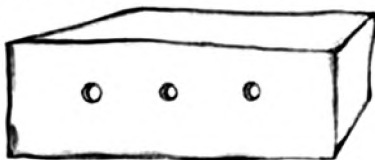
– Бу қўзичоқмас-ку, – деди у. – Ўзинг ҳам кўриб
турибсан-а, қўчқор-ку бу. Ана, шохиям бор...

Мен қўзичоқни тагин бошқатдан чиздим.
Бироқ бу расм ҳам унга маъқул бўлмади:

– Э, бу ўлгудай қари-ку. Менга узоқ яшайди-
ган қўзичоқ керак эди.

Сабр-тоқатим тугади. Ахир, тезроқ моторни
тузатиш керак эди-да! Шунинг учун апил-та-
пил мана шу нарсани чизиб ташладим.

Кейин болага қараб:

– Мана сенга қутича. Қўзичоқнинг шунинг ичи-
да ётибди, – дедим.

Шунда мени буткул лол қолдириб, бу талаб-
чан ҳакам гул-гул яшнаб кетди.

– Менга худди шунақаси керак эди-да! У қўп
ўт ермикан, нима дейсан-а?

– Нима эди?

– Ахир менинг уйимда унчалик серобгарчилик эмас-да.

– Унга кўп нарса керак эмас. Мен сенга жудаям кичкина бир қўзичоқ бераман.

– У жудаям кичкина эмас... – деди у бошини эгиб, расмга термиларкан. – Қара! У ухлаб қолди...

Мен Кичкина шаҳзода билан шу тариқа танишдим.

III

Унинг қаердан пайдо бўлганини ҳадеганда билиб ололмадим. Кичкина шаҳзода мени саволларга кўмиб ташлар, аммо ўзидан бирор нимани сўрасам, эшитмаганга олар эди. Фақат, анчадан кейин, гап орасида тасодифан айтиб қолган баъзи сўзларидан унинг сирли ташрифи бирмунча ойдинлашди. Масалан, самолётимни биринчи марта кўрганида (самолёт расмини чизиб ўтирмайман, негаки, буни бари бир эплаёлмайман), у шундай деб сўради:

– Бу қанақа нарса?

– Бу нарса эмас, самолёт. Менинг самолётим, у учади.

Кейин унга осмони фалакда учиш қўлимдан келишини фахрланиб айтдим. Шунда у:

– Э, шошма! Сен ҳали осмондан қулаб туш-дингми? – дея хитоб қилиб қолди.

– Ҳа, – дедим камтарлик билан.

– Ана холос! Қизиқ-ку!..

Кичкина шаҳзода шундай деб қўнғироқдек товуш билан кулиб юборди. Буни кўриб пича аччиғим чиқди: ахир мен, бошимга кулфат тушганда, одамлар бунга жиддий муносабатда бўлишларини ёқтираман-да. Бир оздан кейин у:

– Демак, сен ҳам осмондан тушиб келибсан-да, – деди. – Хўш, қайси сайёрадан келдинг?

«Э, бу кимсасиз саҳрода тўсатдан қаердан пайдо бўлиб қолди, десам, гап буёқда экан-да!» деб ўйладим ўзимча ва дабдурустан:

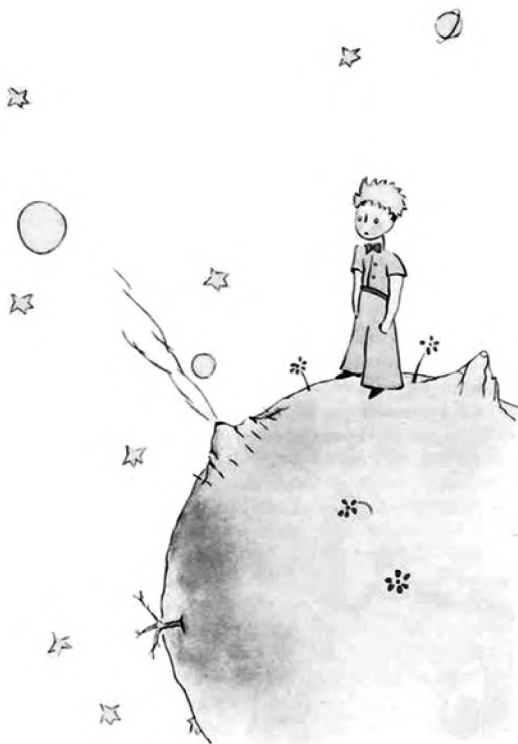
– Бундан чиқдики, сен бу ерга ўзга сайёрадан тушиб келибсан-да? –деб сўрадим.

Бироқ у саволимга жавоб бермади. Самолётимни кўздан кечираркан, аста бош чайқади:

– Ҳе, бунинг билан узоқдан учиб келолмайсан, кўриниб турибди...

Сўнг нима ҳақдадир хийла ўйланиб қолди. Кейин чўнтагидан мен чизиб берган бояги қўзичоқни олиб, уни гўё қимматбаҳо хазинадек томоша қилишга киришди.

«Ўзга сайёралар» хусусидаги бу чала-ярим эътирофдан сўнг кўнглимдаги қизиқиш ҳисси нақадар аланга олиб кетганини тасаввур қила олсангиз керак. Иложи борича кўпроқ нарса билиб олиш ниятида устма-уст савол ёғдира кетдим:

– Сен қаёқдан учиб келдинг, болакай? Уйинг қаерда ўзи? Кўзичоғимни қаёққа олиб кетмоқчисан?

У ўйга чўмганча жимиб қолди-да, кейин:

– Менга қутича берганинг жуда соз бўлди-да, кўзичоқ кечаси унинг ичида ухлайди, – деди.

– Албатта. Агар ақли бола бўлсанг, сенга арқон ҳам ҳадя қиламан – кўзичоқни кундузлари боғлаб қўясан. Қозиқ ҳам бераман.

Кичкина шаҳзоданинг қошлари чимирилди:

– Боғлаб қўясан? Нима кераги бор бунинг?

– Чунки, боғлаб қўймасанг, у бирон ёққа кетиб, адашиб қолади.

Буни эшитиб дўстим хандон отиб кулиб юборди:

– Э, қаёққаям кетарди у?

– Билиб бўлмайти-да. Боши оққан томонга кетаверади, кетаверади.

Шунда Кичкина шаҳзода жиддий тортиб:

– Майли, ҳечқиси йўқ, – деди. – Ахир, мен яшайдиган жой ниҳоятда кичкина... – Бир оздан сўнг андуҳ билан қўшиб қўйди: – Бошинг оққан томонга кетаверганинг билан узоққа кетолмайсан...

IV

Шу тариқа мен яна бир муҳим янгиликни кашф этдим: унинг она сайёраси бор-йўғи бир уйдек келар экан!

Очиғини айтганда, бу нарса мени унчалик ҳайратлантормади. Чунки мен Ер, Юпитер, Марс, Зухра сингари улкан сайёралардан ташқари, яна юзлаб ўзга сайёралар мавжудлигини, аксариятига ҳатто ном ҳам берилмаганини, улар орасида телескопда ҳам кўриш мушкул бўлган миттивойлари ҳам борлигини билар эдим. Астроном олим ана шундай жимит сайёрани кашф этаркан, унга ном қўйиб ўтирмайти, балки рақам билан атаб қўя қолади. Масалан: 3251-ас-тероид, дегандек.

Менда, Кичкина шаҳзода Б – 612 деб аталмиш мўъжаз сайёрадан тушиб келган, деб ҳисоблашга имкон берувчи жиддий асослар бор. Бу

астероид телескопда фақат бир марта – 1909 йили бир турк астрономи томонидан кузати- ган эди.

Ўшанда астроном ажойиб кашфиёти ҳақида халқаро астрономия конгрессида маъруза қил- ган, аммо унинг гапига бирор кимса ишонма- ган, чунки у туркча кийинган эди. Ана шунақа фалати халқ бу катталар!

Буни қарангки, Б – 612 деб аталмиш астеро- иднинг бахтига турк султони ўз фуқароларига, ўлим жазоси таҳдиди билан, европача кийиниш- ни жорий этди. Ўша астроном 1920 йили каш- фиёти ҳақида тагин маъруза қилди. Бу сафар у энг сўнгги модада кийинган эди – ҳамма унинг гапини маъқуллади.

Б – 612 деб аталмиш астероид ҳақида сизга бундай батафсил сўзлаб ўтирганимга, ҳатто унинг тартиб рақамини келтирганимга катта- лар сабаб. Чунки катталар рақамларни жуда яхши кўришади. Агар уларга янги дўст орттир-

ганингиз хусусида айтиб қолсангиз, улар ҳеч қачон энг асосий нарса ҳақида сўрамайдилар. Улар ҳеч қачон: «Унинг овози қанақа? Қанақа ўйинларни яхши кўради? У капалак тутадими-йўқми?» деб суриштирмайдилар. Улар: «Ёши нечада? Нечта оға-иниси бор? Вазни қанча экан? Отаси қанча мояна олади?» дея сўрай кетадилар. Сўнг шу тариқа ўзларича одамни билиб олган бўладилар. Мабодо катталарга: «Мен қизгин фиштли чиройли бир уйни кўрдим, деразасида ёронгул очилиб турибди, томида каптари бор», деб айтсангиз, улар бу иморатни сира ҳам кўз ўнгиларига келтира олмайдилар. Уларга: «Мен юз минг франкли уйни кўрдим», деб айтиш лозим – шундагина улар: «Ана гўзаллигу мана гўзаллик!» дея хитоб қиладилар.

Худди шунингдек, агар уларга: «Кичкина шаҳзода чиндан ҳам мавжуд эди, у ниҳоятда ажойиб болакай эди, яйраб куларди, бир Қўзичоғим бўлса, дерди. Қўзичоғим бўлсин, деган одам, ростдан мавжуд бўлади-да», десангиз, ҳайрон елка қисиб қўядилар-да, сизга худди эсипаст гўдакка қарагандек қарайдилар. Аммо борди-ю: «У Б – 612 деган сайёрадан учиб келган эди», деб тушунтирсангиз, бу гапга узил-кесил ишонишади ва ортиқ турли-туман саволлар билан сизни безор қилишмайди. Ана шунақа ғалати халқ бу катталар. Улар хафа бўлиб ўтиришга арзимади. Болалар катталарга нисбатан кенгфёъл ва кечиримли бўлишлари лозим.

Аммо бизлар, яъниким, ҳаётнинг нима эканини англайдиган кишилар, номерлар ва рақам-

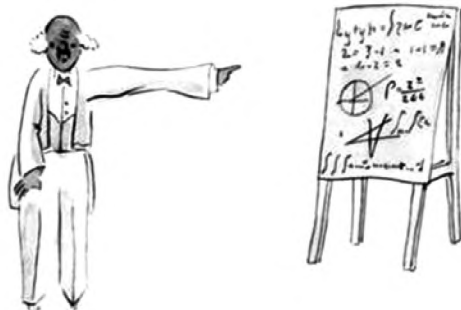
лар устидан қаҳ-қаҳ уриб куламиз! Мен, масалан, ўзимга қолса, ушбу қиссани худди сеҳрли эртақдек бошлаган бўлардим:

«Бор экан-да, йўқ экан, бир Кичкина шаҳзода бўлган экан. У ниҳоятда кичкина – ўзининг танасидан салгина катта бир сайёрада яшар, бирорта ҳам дўсти йўқлигидан қаттиқ изтироб чекар экан...» Ҳаётнинг нималигини англайдиган кишилар бунинг эртақдан кўра кўпроқ ҳақиқатга ўхшашини дарҳол пайқаган бўлур эдилар.

Зеро, мен китобимнинг шунчаки эрмак учунгина ўқилишини асло истамайман. Бўлиб ўтган у воқеаларни қайта эслаш мен учун гоят оғир, уларни ҳикоя қилиш ҳам осон эмас. Дўстим кўзичоғи билан бирга мени тарк этганидан буён орадан олти йил ўтди. Уни унутиб юбормаслик учун ҳам у ҳақда сўйламоқчиман. Чунки дунёда дўстларни унутиб юборишдан ҳам қайғулироқ нарса йўқ, ахир дўст бўлиш ҳар кимга ҳам насиб этавермайди-да. Қолаверса, мен, ёруғ оламда рақамдан бошқа нарсага қизиқмайдиган катталарга ўхшаб қолишни сира-сира иста-

майман. Мана шу боисдан ҳам мен рангли қаламлар билан бирга бўёқлар солинган қутича сотиб олган эдим. Менинг ёшимда қайта бош-

дан расм чизишга киришиш – айтишга осон, холос, чунки мен бутун умрим давомида бўғма илоннинг ташқию ички кўринишидан бошқа нарса (уни ҳам олти яшар пайтимда чизганман) чизмаган эдим-да! Албатта, ҳозир иложи бори-ча аслига ўхшатишга ҳаракат қиламан, бироқ бу ишни қойилмақом қилиб бажараман, деб кафилик беролмайман. Шунинг учун портретларнинг бири бинойидек чиқса, иккинчиси мутлақо ўхшамаслиги ҳам мумкин. Кичкина шаҳзоданинг бўйи тўғрисида ҳам шу гапни айтиш лозим: расмларнинг бирида у ҳаддан ташқари улкан, бошқасида эса – ҳаддан ташқари кичкина бўлиб кўринади. Шунингдек, кийимининг ранги ҳам ёдимда йўқ. Шу боис, эсимда қолганича, тусмоллаб, хаёлан чизавераман. Ниҳоят, мен баъзи бир муҳим тафсилотлар тасвирида хатога йўл қўйишим ҳам мумкин. Аммо сизлар мени маъзур тутарсизлар, деб умид қиламан.

Дўстим менга ҳеч қачон бирор нарсани тушунтириб берган эмас эди. Эҳтимол, у мени ҳам худди ўзи қатори деб ҳисоблагандир. Бироқ, афсуски, мен қутича деворлари аро қўзичоқни кўришга қодир эмасман. Балки мен катталарга озроқ ўхшаб кетарман. Чамаси, қариётган бўлсам керак.

Кун сайин мен Кичкина шаҳзоданинг сайёраси ҳақида, дўстим уни қандай қилиб тарк этганию сафар чоғи қандай саргузаштларни бошидан кечиргани ҳақида янги-янги маълумотларни билиб ола бошладим. Хонаси келиб қолганида у шу ҳақда озми-кўпми гапириб қоларди. Шу тариқа, учинчи кун Кичкина шаҳзоданинг сайёрасида рўй берган баобаб балосидан воқиф бўлдим.

Бунга ҳам аслида ўша қўзичоқ расми сабаб бўлди. Кичкина шаҳзода, чамаси, нимадандир қаттиқ шубҳага тушгандек эди, тўсатдан менга қараб:

– Айт-чи, қўзичоқлар ростдан ўт ейдими? – деб сўради.

– Ҳа, ростдан.

– Э, зўр экан унда!

Қўзичоқнинг ўт ейиши нега бунчалик муҳим эканини, табиийки, тушунмадим. Лекин Кичкина шаҳзода шундай деб қўшимча қилди:

– Бундан чиқдики, улар баобабларни ҳам ер экан-да?

Мен бу гапга эътироз билдириб айтдимки, баобаб дегани ўт-ўлан ёки бута эмас – минора бўйи келадиган баҳайбат дарахт; агар у сайё-

расига бутун бошли фил подасини ҳайдаб борганида ҳам, улар бирорта баобабни ея олмайди.

Кичкина шаҳзода бу гапни эшитиб, мийиғида жилмайди:

– Унда, филларни бир-бирига мингаштириб қўйиш керак... – Сўнг пича ўйланиб, мулоҳазакор оҳангда давом этди: – Баобаблар энди униб чиққан пайтида жудаям кичкина бўлади.

– Тўғри, лекин нега энди қўзичоғинг баобабни ейиши керак?

– Э, емаса бўлмайди-да! – дея хитоб қилди у, гўё бениҳоя оддий, ибтидоий бир ҳақиқат хусусида сўзлаётгандек.

Гап нимадалигини англаб етгунча роса бошим қотди.

Кичкина шаҳзоданинг сайёрасида ҳам бошқа сайёралардаги каби фойдали ва зарарли ўтўланлар ўсар экан. Демакки, у ерда доривор, шифобахш ўтларнинг уруғи билан бирга, зарар-

кунанда ва бегона ўсимликларнинг уруғлари ҳам мавжуд. Аммо уруғ ҳали тупроқ тагида мудраб ётаркан, кўзга кўринмайди, шу боис унинг зарарлими, фойдали эканини билиш ҳам мушкул. Фақат ер уйғонгачгина уруғ ҳам аста-секин ниш уриб ёруғ олам сари талпинади, куртак очиб барг ёзади-да, қуёшга бўй чўзади. Қаттиқ ердан қалтираб чиққан чоғида у нимжонгина, беозор бир гиёҳ бўлади. Агар у бўлғуси гулкўчат ёки маймунжон бўлса, майли, бе-малол ўсиб-унаверсин: борди-ю қандайдир зараркунанда ўсимлик бўлса, таг-томири билан юлиб ташлаш керак. Кичкина шаҳзоданинг сайёрасида ана шундай зарарли мудҳиш уруғлар бор экан – баобабларнинг уруғи. Сайёранинг тупроғида шу ёвуз уруғ тўлиб-тошиб кетган экан. Агар баобабни ўз вақтида пайқаб юлиб ташланмаса, кейин ундан қутулишнинг иложи бўлмайди. У бутун сайёрани эгаллаб олади, баҳайбат, қутурган томирлари билан уни ҳар томондан чирмаб эза бошлайди. Мабодо сайёра мўъжазгина бўлса-ю, баобаблар сон-саноксиз бўлса, у ҳолда улар уни тилка-пора қилиб ташлаши ҳам ҳеч гап эмас.

– Бизда шундай бир қоида бор, – деди Кичкина шаҳзода кейинчалик менга. – Эрталаб уйқудан туриб, юз-қўлингни ювгач, у ёқ-бу ёқни йиғиштиргандан сўнг, дарҳол сайёрангни тозалашга киришмоғинг лозим. Баобабларни ҳар кунни, канда қилмай йўқ қилиб туриш керак. Аммо уларни гул кўчатидан ажрата билиш керак: иккаласининг ниҳоли бир-бирига жудаям

ўжшайди. Бу ҳаддан ташқари зерикарли иш, лекин сираям қийин эмас.

Бир гал у менга, мана шу гапларни бизнинг болалар ҳам тушунсин, десанг, бир расмини чизиб кўрмайсанми, деб маслаҳат берди.

– Агар улар қачондир сафарга чиқмоқчи бўлсалар, бу нарса фоят қўл келади. – деди у. – Бошқа ишлар бир оз кечикса ҳам зиён қилмайди, аммо баобабларни ўз ҳолига қўйиб берилса, охири вой бўлади. Мен бир сайёрани биламан, у ерда бир дангаса яшарди. У уч туп ниҳолни вақтида қўпориб ташламади, оқибатда...

Кичкина шаҳзода бу ҳақда батафсил сўзлаб берди, мен эса ўша сайёранинг расмини чиздим. Бировга ақл ўргатишни ёмон кўраман, аммо баобабларнинг нақадар хавфли эканини жуда оз одамгина билади, ваҳоланки, астероидга қадам қўядиган ҳар бир киши муқаррар

равишда бу даҳшатли хатарга дучор бўлади. Шу сабабдан мен ҳозир одатимга хилоф тарзда: «Болалар, баобаблардан эҳтиёт бўлинглар!» деб ҳайқиргим келади. Барча дўстларимни кўпдан буён таҳдид солиб турган шу бало-қазодан огоҳ қилиб қўймоқчиман, чунки улар шундай хатар борлигини бир пайтлар мен ҳам мутлақо билмаганимдек, ҳатто хаёлларига ҳам келтирмайдилар. Шунинг учун ҳам мен овора бўлиб шу расмни чиздим, шунинг учун ҳам қилган меҳнатимга заррача ачинмайман. Эҳтимол, сиз, нима учун бу китобда манави баобабларнинг тасвиридан бошқа бирорта ҳам таъсирли расм йўқ, деб сўрарсиз. Бунга мен оддийгина қилиб шундай жавоб қайтараман: бошқа расмлар ҳам таъсирчанроқ чиқсин, деб роса уриндим, бироқ,

афсуски, қўлимдан келмади. Баобабларни чи-
заётган пайтимда эса, бу чиндан ҳам мудҳиш
хатар, уни даф этишни асло кечиктириб бўлмай-
ди, деган фикр менга илҳом бағишлаган эди...

VI

Эҳ, Кичкина шаҳзода! Аста-секин мен сенинг
нақадар ғамгин ва якранг ҳаёт кечирганингни
англаб етдим. Узоқ йиллар мобайнида ягона
дилхуш эрмагинг қуёш ботар пайт – ғурубни
томоша қилишдан иборат бўлган экан. Мен буни
тўртинчи кун эрталаб, ўзинг сўз орасида:

– Ғурубни жудаям яхши кўраман. Юр, қуёш-
нинг ботишини томоша қиламиз, – деб қолган-
нингда сездим.

– Э, унда бир оз кутиш керак.

– Нимани?

– Қуёш ботишини-да.

Бу гапни эшитиб, аввал беҳад ҳайрон бўлиб
қолдинг, кейин эса ўзингнинг устингдан ўзинг
кулиб:

– Назаримда, ҳалиям уйимда юргандекман!
– дединг.

Ҳақиқатан ҳам, Америкада кун чошгоҳ
бўлганда Францияда кун ботишини ҳамма би-
лади. Агар у ердан бир лаҳзанинг ичида Фран-
цияга етиб борилса, қуёш ботишини ҳам томо-
ша қилиш мумкин. Бахтга қарши, Франция бу
ердан узоқ, бениҳоя узоқ. Сенинг сайёрангда
эса тагингдаги курсичани бир неча қадам нари
сурсанг бас – ғурубга истаганча узлуксиз маф-
тун бўлиб термилавериш мумкин эди...

– Бир сафар мен бир кунда қирқ уч марта қуёш ботишини томоша қилганман!

Орадан сал ўтгач, хиёл андуҳ билан яна шундай дединг:

– Биласанми... баъзан юрагинг нимадандир гуссага тўлиб кетганда, ботаётган қуёшга бирпас термилиб ўтирсанг борми...

– Демак, ғурубни қирқ уч марта томоша қилган кунинг жудаям хафа бўлган экансан-да?

Аммо Кичкина шаҳзода бунга жавобан индамади.

VII

Бешинчи кун эрталаб, тагин ўша қўзичоқ сабаб бўлиб, Кичкина шаҳзоданинг сиру асрорини билиб олдим. У, гўё узоқ вақт сукут ичра ўйлаб шу хулосага келгандек, дабдурустан:

– Қўзичоқ ўт ер экан, бундан чиқди, гулни ҳам ейиши мумкин экан-да? – деб сўради.

– Ҳа, тўғри келган нарсани еяверади.

– Ҳатто тиканли гул-
ниям ейдими?

– Ҳа, тиканли гул-
ниям.

– Ундай бўлса, гулга
тиканнинг нима кера-
ги бор?

Буни мен ҳам бил-
масдим. Ҳозир жуда-
ям банд элим: мотор-
нинг бир гайкаси ейи-
либ кетган, шуни бу-
раб чиқаролмай, қо-
нимга ташна бўлиб ту-
рардим. Авзойим
бузуқ эди – аҳвол то-
бора офирлашиб бор-

моқда, сув деярли тамом бўлди, бу мажбурий
қўнишнинг охири расво бўлмаса эди, деган ғул-
ғула юрагимга ўрмалай бошлаган эди.

– Хўш, тиканнинг нима кераги бор?

Кичкина шаҳзода бирон-бир савол бераркан,
жавоб олмагунича қўймас эди. Тош қотиб кет-
ган гайка ҳадеганда буралавермагач, фиғоним
фалакка чиқиб, оғзимга келган гапни ғўлдира-
дим:

– Гулга тиканнинг сираям кераги йўқ, азба-
ройи ёмонликка чиқаради.

– Шунақами?!

Жимлик чўқди. Анчадан кейин у ранжиган
оҳангда:

– Гапингга ишонмайман, – деди. – Ахир, гул-
лар жудаям заиф, оққўнгил-ку. Ўзларини бо-

тир кўрсатиш учун ҳам тикан чиқаришади, гўё шунда улардан ҳамма кўрқадигандек...

Индамадим. Ҳозир ўзимча жаҳл билан гўлдираб қасам ичмоқда эдим: бу лаънати гайка шу сафар ҳам чиқмаса, болға билан шундай айлантириб соламанки, майда-майда бўлиб кетади!.. Бироқ Кичкина шаҳзода тағин хаёлимни бузди:

– Ўйлайсанки, гуллар ...

– Э, ҳеч нарсани ўйламайман-э, мен! Калламга келган гапни айтдим-қўйдим-да. Кўриб турибсан-ку, жиддий иш билан бандман.

У менга ҳайратдан донг қотиб тикилди:

– Қанақа жиддий иш?!

У ҳамон мендан нигоҳини узмасди: мен эса афт-башарам қоп-қора мой, қўлимда болға, унинг кўзига ниҳоятда нотавон бўлиб кўринаётган манави шалдиरोқ арава – самолёт узра энгашганча асабий тутақиб турардим.

– Худди катталарга ўхшаб гапирасан-а! – деди у.

Уялиб кетдим. У эса аяб-нетиб ўтирмай, гапида давом этди:

– Ҳаммасини чалкаштириб юбординг... ҳеч нарсани тушунмас экансан!

Чиндан ҳам унинг қаттиқ жаҳли чиққан эди. Аччиқланиб бошини чайқаркан, тилларанг сочлари шамолда тўзғиб кетди.

– Мен бир сайёрани биладан, у ерда юзи бўзарган бир жаноб яшайди. У умрида бирор марта гул ҳидлаб кўрмаган, бирор марта юлдузларга тикилмаган. У ҳеч қачон бировни сев-

ган ҳам эмас. Умрида бирон-бир юмушни ҳам бажарган эмас. У фақат бир иш билан – рақамларни бир-бирига уриштириш билан овора. Эртаю кеч худди сенга ўхшаб яккаш: «Мен жиддий одамман! Мен жиддий одамман!» деб такрорлагани-такрорлаган. Тағин гердаиб-кеккайиб юришини айтмайсанми?! Аслида у одам эмас, қўзиқорин.

– Нима деддинг?

– Қўзиқорин, деяпман! – Кичкина шаҳзода азбаройи аччиқланганидан, ранги бўздек оқариб кетди. – Миллион йиллардан буён гулларнинг танасида тикан ўсади. Ва миллион йиллардан буён қўзичоқлар гулларни бари бир еб қўяди. Шундай экан, ҳеч қандай наф қўрмаса ҳамки, гулларнинг тиканига бунчалик зўр беришининг боиси нимада? Наҳот мана шу жумбоқни англаш зарур иш бўлмаса? Наҳотки гуллар билан қўзичоқлар ўртасидаги асрий адоват сири муҳим нарса бўлмаса? Ахир бу ўша юзи бўзарган жанобнинг ҳисоб-китобидан кўра жиддийроқ ва зарурроқ эмасми? Айтайлик, мен дунёда на тенги, на ўхшаши бўлган бир гулни биламан, у фақат менинг сайёрамдагина ўсади. Энди бир куни жимитгина қўзичоқ шартта борсаю уни паққос еб битирса! Нима иш қилиб қўйганини ҳатто хаёлига ҳам келтирмаса... Балки бу ҳам сенингча муҳим нарса эмасдир?

У қип-қизариб кетди, бир зумдан кейин тағин давом этди:

– Агар бошқа миллионлаб юлдузларда учрамайдиган бир гулни яхши кўрсанг, шунинг ўзи

ҳам кифоя: осмонга боққанинг замон ўзингни бахтиёр хис этасан. «Олисларда, қайдадир менинг ҳам гулим бор», деб шивирласанг бас – кўксинг тоғдек юксалиб кетади. Бордию кўзичоқ тўсатдан уни еб қўйса борми, оламдаги жамики юлдуз бирданига сўнгандек бўлади-қолади! Сенга қолса, бу сираям муҳим нарса эмас!

У ортиқ гапиролмади, нафаси тиқилиб, ҳўнграб юборди. Атрофни қоронғилик чулғади. Қилаётган ишимни шартга ташладим, бадбахт гайкаю болға ҳам, ташналигу ўлим ваҳми ҳам дафъатан унут бўлди.

Менинг юлдузимда, Ер аталимиш менинг сайёрамда Кичкина шаҳзода ўксиб-ўксиб йиғлар – уни юпатмоқ даркор эди. Мен уни бағримга босганча қўлимда аллалай бошладим: «Сен кўнгили қўйган гулга ҳеч ким тегмайди... Кўзичоғингнинг тумшуғига ўзим нўхта чизиб берман... мен...» Бундан бўлак нима деяримни билмасдим, ақду ҳушим тамоман бошимдан учган, ўзимни беҳад беўхшов ва ўнғайсиз сезардим. Нима қилсам, у дилимни англаркин? Тутқич бермай мендан лаҳза сайин узоқлашиб бораётган бу беғубор кўнгили садосини қандай қувиб етсам экан? Ахир, аслида кўзёш дегани – англаб бўлмас, сирли бир салтанат эмасми?

VIII

Ҳадемай бу гулни яхшилаб билиб олдим. Кичкина шаҳзоданинг сайёрасида ҳаммавақт оддийгина, беҳашам гуллар ўсарди. Улар камбарг,

беозоргина бўлиб, ниҳоятда кам жойни эгаллар, эрталаб очилиб, оқшом чоғи сўлиб қолар эди. Бу гул эса кунларнинг бирида шамолда қайдандир учиб келиб сайёра тупроғига тушиб қолган уруғдан униб чиққан эди. Кичкина шаҳзода бошқа ўт-ўлан, гулчечакларга асло ўхшамаган бу мўъжаз ниҳолдан кўзини узолмасди. Бордию у баобабнинг бирор янги хили бўлса-чи? Аммо ниҳол тез орада юқорига қараб бўй чўзишдан тўхтади-да, ғунча тугди. Кичкина шаҳзода умри бино бўлиб бундай катта ғунчаларни кўрмаган эди. Фаройиб мўъжиза рўй беражагини кўнгли сезиб, бетоқат кута бошлади. Нотаниш, номаълум ғунча эса ҳамон юз очишни хаёлига келтирмас, яшил гумбаз ичра пинҳон ўтирганча ҳануз ўзига оро берар эди. У қунт билан ранг танлар, гулбарг либосларни нозик баданига бир-бир ўлчаб кўрарди – ёруғ оламга аллақандай лолақизғалдоққа ўхшаб, ҳурпайган, тўзғиган ҳолда дийдор кўрсатишни сира-сира истамасди-да. У ҳусни жамолини бор латофатию бутун жозибаси билан намоён этмоқни орзу қиларди. Ҳа, ана шундай ўзига бино қўйган гўзал эди у!

Сирли тайёргарлик шу йўсин узоқ давом этди. Ва, ниҳоят, бир саҳар чоғи, қуёшнинг илк нурлари кўриниши биланоқ гулбарглар оҳиста очилди, бу лаҳзага шу қадар узоқ тараддуд қилган гўзал эса ширин эснаб:

– Эҳ, эсизгина, барвақт уйғониб кетибман-ку... Афв этинг мени... – деди. – Ҳаммаёғим тўзғиб ётувди-я...

Кичкина шаҳзода ҳайрат ва завқини яширолмади:

– Нақадар чиройлисиз-а!

– Йўғ-э, ростданми? – деди гулғунча бунга жавобан астагина. – Ҳа, балки сезгандирсиз, мен қуёш билан бирга туғилганман-да.

Кичкина шаҳзода бу ғунчанинг камтарлик бобида намуна бўлолмаслигини пайқади, бироқ у шунчалар дилбар ва латиф эдики, одамни беихтиёр довдиратиб қўярди!

– Нонушта вақтиям бўлиб қолдими дейман, – деди у салдан кейин. – Барака топкур, менга ёрдам қиларсиз-а?

Кичкина шаҳзода беҳад хижолат бўлди, кўза-чада муздек булоқ сувидан келтириб уни суғорди.

Кўп ўтмай гўзал гулғунчанинг хийла мағрур ва аразчилиги ҳам маълум бўлиб қолдию Кич-

кина шаҳзода у билан тил топишаман, деб роса қийналди. Бир куни гул поясидаги тўртта тиканни кўрсатиб:

– Қани, йўлбарс зўр бўлса, бу ёққа келсин, мен унинг ўзидан ҳам, ўткир тирноғидан ҳам қўрқмайман! – деди.

– Менинг сайёрамда йўлбарс яшамайди, – деб эътироз билдирди Кичкина шаҳзода. – Кейин, йўлбарслар ўт емайди.

– Мен ўт эмасман-ку, – деди гулғунча ранжиб.

– Кечиринг мени...

– Йўқ, мен йўлбарсдан сираям қўрқмайман, аммо елвизак деган нарсадан юрагим чиқиб кетади. Сизда парда йўқми, мени шамолдан тўсиб қўйсангиз?

«Ғалати-я, ўсимлик бўла туриб елвизакдан қўрқади... – деб ўйлади Кичкина шаҳзода. – Жудаям қўнглини топиш қийин экан бу гулнинг...»

– Бу ер роса совуқ экан. Кечқурун мени шиша қалпоқ билан ўраб қўйинг, хўпми? Сайёрангиз ҳаддан ташқари бефайз экан. Мен келган жойда-чи...

Гулғунча гапини тугатмай жимиб қолди. Чунки бу ёққа у ҳали уруғ чоғида учиб келган эди. Ўзга оламлар ҳақида шу боис ҳеч нарса билмаслиги табиий эди. Осонгина фош бўлишинг

муқаррар вазиятда эса ёлгон гапирмоқ – бориб турган аҳмоқликдир! Гулғунча хижолат тортди, сўнг гўё Кичкина шаҳзода, ўзини унинг олдида қанчалар гуноҳкор эканини сезсин, деган маънода устма-уст йўталди:

– Қани парда, борми?

– Мен боя бориб олиб келмоқчи эдим, лекин гапингизни бўлишга...

Шунда гулғунча яна қаттиқроқ йўтала бошлади: майли, унинг виждони баттар кийналсин!

Кичкина шаҳзода, гарчи бу феруза гулни яхши кўриб қолган, унга хизмат қилишдан бахтиёр бўлса-да, кўп ўтмай кўнглида шубҳа уйғонди. У шунчаки айтилган ҳавойи гапларни юрагига яқин олар, шу сабаб ўзини бениҳоя бахтсиз сезар эди.

– Бекор унинг гапига қулоқ солган эканман, – деб қолди у бир куни менга. – Ҳеч қачон гулларнинг айтганига қулоқ солмаслик керак экан, уларга термилиб, ҳидларидан баҳраманд бўлиш

лозим экан, холос. Менинг гулим бутун сайёра-ни хуш бўйларга буркаган эди, мен эса бундан фақат қувониш зарурлигини билмасдим. Йўлбарс ҳақидаги, тирноқ ҳақидаги анави гапларга келсак... улардан одамнинг кўнгли завқ-шавққа тўлиши керак эди, мен бўлсам аччиқ-ланиб ўтирибман-а... – Бир муддат сукут сақлаб, андуҳ билан эътироф этди: – Ўшанда ҳеч нимани тушунмаган эканман! Оғиздаги сўзга эмас, амалдаги ишга қараб баҳо бериш керак эди. У менга ўзининг муаттар атрини армуғон этди, ҳаётимни нурга чулғади. Мен ундан қочмаслигим керак эди! Ўша қовушмаган ҳийланайранглар замирида нозик бир латофат мужассам эканини пайқашим керак эди. Ахир, гуллар шунчалик беқарорки!.. Аммо мен ниҳоятда ёш эдим, муҳаббат сир-асроридан беҳабар эдим.

IX

Англашимча, у жаҳонгашта қушлар билан бирга парвоз қилишга қарор берган. Охирги кунни эрталаб у одатдагидан кўра бошқачароқ ғайрат билан сайёрасини тозалашга киришди. Қунт ва зўр ҳафсала билан уйғоқ вулқонларни тозалай бошлади. Сайёрада иккита уйғоқ вулқон бўлиб, улар нонушта тайёрлашга жудаям қулай эди. Бундан ташқари, яна битта сўнган вулқон ҳам бор эди. Бироқ, бу сўнган-ку, деб хотиржам юриб бўлмайти-да, деди у. Шу сабабдан уни ҳам эринмай тозалаб чиққан. Вулқонларни чинни-чироқдек озода қилиб тозала-

сангиз, улар тутуну қурум чиқармай бир маромда биқирлаганча қайнаб ётади... Албатта, биз – Ердаги аҳли замин, ғоят кичкина одамлармиз, вулқонларимизни тозалашга кучимиз етмайди. Шунинг учун ҳам улар бизга шу қадар кўп зиён-заҳмат етказди.

Кичкина шаҳзода баобабларнинг сўнгги ниҳолларини юларкан, хиёл ғуссага ҳам ботди. Балки энди сираям бу ерларга қайтмасман, деб ўйлади. Аммо бу тонгнинг ҳар кунги одатий юмушлари унга ғайриоддий завқ бағишламоқда эди. Ажойиб феруза гулни охирги бор суғориб, устини шиша қалпоқ билан ёпиб қўйишга чоғланаркан, ўпкаси тўлиб, ҳатто йиғлагиси келиб кетди.

– Хайр, яхши қолинг, – деди у. Гул чурқ этмади.

– Хайр сизга, – деб такрорлади Кичкина шаҳзода.

Феруза гул йўталиб қўйди. Совуқ қотганидан эмас, албатта.

– Аҳмоқлик қилган эканман, – деди у ниҳоят. – Кечир мени. Бахтинг ёр бўлсин...

Товушида таъна-дашномдан асар ҳам сезилмасди. Кичкина шаҳзода кўлида шиша қалпоқ, лолу ҳайрон қотиб қолган эди. Бу латофат, бу меҳр қаёқдан пайдо бўлди экан?

– Ҳа, мен сени яхши кўраман, ҳа... – деган титроқ оҳанг янграрди кулоқлари остида. – Айбим шундаки, сен буни билмасдинг. Бу унчалик муҳим ҳам эмас аслида. Лекин сен ҳам худди мендек тентак эдинг. Майли, бахтингни топ,

омадингни берсин... Қалпоқни четроққа қўй, у энди менга керакмас.

– Аммо, шамол...

– Йўқ, унчалик шамолламаганман... Тунги шабнам менга наф келтиради. Ахир, мен гулман-ку.

– Аммо, ҳайвонлар, ҳашаротлар...

– Агар мен капалаклар билан танишмоқчи бўлсам, бир-иккита ғумбакнинг зулмига дош беришим керак-ку, капалаклар чиройли бўлса керак. Бўлмаса, энди менинг олдимга ким ҳам келарди? Сен узоққа кетаётган бўлсанг... Ҳай-

вонлардан эса қўрқмайман. Мениям ўтқир тир-
ноқларим бор. – У соддадиллик билан тўртгала
тиканини кўрсатди-да, шундай деб қўшиб
қўйди: – Бўлди, бас, ортиқ чўзаверма, бардош
бериш қийин, ахир! Модомики, кетар бўлсанг –
хайр, яхши бор.

У ўзининг силкиниб-силкиниб йиғлаётганини
Кичкина шаҳзода кўришини истамасди. Бу
жудаям мағрур гул эди...

Ж

Кичкина шаҳзоданинг сайёрасига 325, 326, 327, 328, 329 ва 330-астероидлар энг яқин эди. Шу боис у дастлаб уларга ташриф этишга аҳд қилди: ҳам эрмак, ҳам нимадир ўрганади.

Биринчи астероидда қирол яшарди. Ипакшоҳи либосларга бурканганча, у ниҳоятда оддий ва айни пайтда улуғвор тахтда савлат тўкиб ўтирарди.

– Э, мана, фуқаро ҳам келиб қолди! – деб хитоб қилди қирол Кичкина шаҳзодани кўриши билан.

«У мени қаёқдан биларкин? – деб ўйлади Кичкина шаҳзода. – Ахир умрида биринчи марта кўриб турибди-ку!»

Билмасдики, қироллар дунёга жўнгина қарайдилар, улар учун жамики одам – фуқаро.

– Яқинроқ кел, қани, сени бир яхшилаб кўриб олай-чи, – деди қирол ниҳоят кимгадир қироллик қилиши мумкинлигидан ўлгудек талтайиб.

Кичкина шаҳзода ўтиришга жой излаб ён-верига аланглади, бироқ қиролнинг ҳашамдор жуббаси бутун сайёрани қоплаб олган эди. Тик тураверишга тўғри келди. Бениҳоя қаттиқ чарчаганидан бир пайт аста ҳомуза тортди.

– Ҳукмдорлар ҳузурида эснаш мумкин эмас, – деди қирол. – Мен сенга эснашни ман қиламан.

– Мен... тўсатдан, билмай қолиб... – деди Кичкина шаҳзода қаттиқ хижолат тортиб. – Мен узоқ йўл юриб келдим, ухлаганим йўқ эди...

– Ҳай, ундай бўлса, эснашингга рухсат бераман, – деди қирол. – Кўп йиллар бўлди ўзим ҳам бирорта эснаган одамни кўрмаганимга. Мана, ҳозир роса қизиқиб қолдим. Демак, қани, эсна! Буйруғим шундай.

– Аммо... уяляпман энди... бошқа қилолмайман, – дея ғўлдиради Кичкина шаҳзода ва қипқизариб кетди.

– Ҳимм... ҳимм... Унда, унда... сенга буйруқ шу: гоҳ эсна, гоҳ...

Қирол гапини чалкаштириб, ҳатто бирмунча ранжигандек ҳам бўлди. Чунки қирол учун энг муҳими ўзига сўзсиз итоат қилиниши эди, у ито-

атсизлик ва шаккокликка тоқат этолмасди, чунки мутлақ ҳукмдор эди-да. Бироқ у ғоят оққўнгил эди ва шу ваздан фақат оқилона фармоишларгина берарди.

«Агар мен генералимга, денгиздаги оқ чорлоққа айланасан, деб амр этсаму генерал буйруғимни бажармаса, – дерди у, – бу унинг эмас, менинг айбим бўлади».

– Ўтирсам майлими? – дея бўшашибгина сўради Кичкина шаҳзода.

– Амр этаман: ўтир! – деб жавоб берди қирол ва виқор билан ҳашамдор жуббасининг бир этагини пича йиғиштирди.

Лекин Кичкина шаҳзода ҳайрон эди: сайёраку шундай жимит экан, қирол кимнинг устидан ҳукмронлик қиларкин?

– Аъло ҳазратлари, – деб сўз бошлади у, – бир нарсани сўрасам майлими?

– Амр этаман: сўра! – деди қирол шоша-пиша.

– Аъло ҳазратлари... Сиз кимнинг, ниманинг устидан ҳукмронлик қиласиз?

– Ҳаммасининг, – деб жавоб берди қирол оддийгина қилиб.

– Ҳаммасининг?

Қирол камтарона бир ҳаракат билан ўз сайёрасига, шунингдек, теваракдаги бошқа барча юлдуз ва сайёраларга ҳам ишора қилди.

– Сиз шуларнинг ҳаммасига ҳукмдорлик қиласизми? – деб қайта сўради Кичкина шаҳзода.

– Ҳа, – деб жаноб қайтарди қирол. Зеро, у чиндан ҳам қонуний мутлақ ҳукмдор бўлиб, ҳеч қандай тўсиқ ва чекланишларни билмасди.

– Юлдузлар ҳам сизга бўйсунадими? – деб сўради Кичкина шаҳзода.

– Бўлмасам-чи, – деди қирол. – Юлдузлар бир зумда бўйсунеди. Мен итоатсизликка чидаб туролмайман.

Кичкина шаҳзода бениҳоя ҳайратга тушди. Эҳ, қанийди, унинг шундай қудрати бўлса эди, қуёш ботишини тўйиб-тўйиб томоша қиларди! Қунига қирқ икки марта эмас, балки етмиш икки, юз, ҳаттоки, икки юз марта ғурубга термиларкан, курсичасини нари-бери кўзғатишга ҳам ҳожат қолмасди! Бирданига у ўзи тарк этган сайёрасини эслаб, ғуссага чўмди, бир оздан кейин журъат тўплаб:

– Мен қуёш ботишини томоша қилмоқчи эдим. Бир марҳамат қилинг, қуёш ботсин, деб фармон беринг, – деди.

– Борди-ю мен бирорта генералимга камалак бўлиб гулдан-гулга учиб юришни ёки фожиавий асар яратишни, ё бўлмаса, оқ чорлоққа айланишни буюрсаму генерал буни бажармаса, ким айбдор бўлади – менми? Уми?

– Сиз, аъло ҳазратлари, – дея бир лаҳза ҳам иккиланмай жавоб қилди Кичкина шаҳзода.

– Мутлақо тўғри, – деб тасдиқлади қирол. – Ҳар кимдан қурби етадиган нарсани талаб қилиш керак. Ҳокимият энг аввало оқилона бўлиши лозим. Агар халқингга, денгизга ташлашни буюрсанг, у исён кўтариб, инқилоб қилиб юбориши мумкин. Шунинг учун ҳам мен сўзсиз итоатни талаб эта оламан, чунки амр-фармонларимнинг барчаси оқилонадир.

– Қуёш-чи, қуёш ботиши нима бўлади энди?
– деб сўради Кичкина шаҳзода. У то саволига жавоб олмагунича тинчимас эди.

– Қуёш ботади, шошмай тур. Мен бу ҳақда тегишли буйруқ бераман. Аммо олдин қулай вазият етилишини кутиб тураман, зеро, ҳукмдорлик ҳикмати ҳам ана шунда.

– Хўш, қулай вазият қачон етилади? – деб суриштирди Кичкина шаҳзода.

– Ҳимм... ҳозир... ҳим... – дея қалин календарни титкилай бошлади қирол. – Қулай вазият... ҳимм... мана бугун кечқурун соат еттидан қирқ дақиқа ўтганда етилади. Амр-фармонимнинг қанчалик сўзсиз бажарилишини кўрасан ана шунда.

Кичкина шаҳзода тагин эснади. Афсус, бу ерда ғурубни истаган вақтингда томоша қилолмас экансан!.. Очигини айтганда, у энди зерика бошлаган эди.

– Мен борай, – деди у қиролга. – Бошқа қиладиган ишим ҳам қолмади.

– Йўқ, кетма! – деди қирол. У ўзига фуқаро топиб олганидан ниҳоятда хурсанд эди ва ундан айрилишни сира-сира истамасди. – Қол, мен сени министр этиб тайинлайман.

– Қанақа министр?

– Ҳимм... бор ана, адлия министри бўлақол.

– Аммо бу ерда суд қиладиган бирорта ҳам одам йўқ-ку!

– Ким билади дейсан, – деб эътироз билдирди қирол. – Ахир мен ҳали бутун қиролигимни синчиклаб кўздан кечириб чиқмаганман-да. Кўриб турибсан, анча қариб қолганман, арава

қўядиган жойим йўқ, яёв юришга эса чоғим келмайди.

Кичкина шаҳзода аста эгилиб, сайёранинг нариги чеккасига назар ташлади.

– Мен аллақачон синчиклаб қараб чиқдим! – деб хитоб қилди у. – Уёқда ҳам ҳеч зот йўқ.

– Ундай бўлса, ўзингни ўзинг суд қилақол, – деди қирол. – Бу дунёдаги энг оғир иш. Ўзингни тергаш, суд қилиб ҳукм чиқариш ўзгаларни суд қилишдан кўра минг карра қийинроқ. Агар ўзингни тўғри суд қила билсанг, демак, чиндан ҳам донишманд одам бўлиб чиқасан.

– Ўзимни истаган жойда суд қила оламан, – деди Кичкина шаҳзода. – Бунинг учун ҳузурингизда қолишимга асло ҳожат йўқ.

– Ҳимм... ҳимм... – деди қирол чайналиб. – Назаримда, сайёрамнинг аллақайси ерида бир қари каламуш яшаса керак. Кечалари бир балоларни қитирлатиб юрганини эшитаман. Мана шу каламушни суд қилсанг ҳам бўлаверади. Вақти-вақти билан уни ўлимга ҳукм қилиб турсан. Унинг ҳаёт-мамоти сенга боғлиқ бўлади. Аммо ҳар сафар кейин уни афв этиш лозим. Бу қари каламушни асраб-авайлаш керак, ахир ўзи бор-йўғи битта-я...

– Мен бировларни ўлимга ҳукм қилишни ёқтирмайман, – деди Кичкина шаҳзода. – Умуман, менинг кетар вақтим бўлди.

– Йўқ, бўлмади, – деб эътироз билдирди қирол.

Кичкина шаҳзода йўлга равона бўлмоқчи эди-ю, лекин кекса ҳукмдорни хафа қилишни истамасди.

– Агар аъло ҳазратлари амр-фармонларининг сўзсиз бажарилишини хоҳласалар, – деди у, – у ҳолда, менга ҳозир оқилона фармойиш беришлари лозим. Масалан, сиз менга бир лаҳза ҳам ҳаялламай йўлга тушишни буюришингиз мумкин. Сезишимча, бунинг учун ниҳоят қулай шарт-шароит мавжуд...

Қирол индамади. Кичкина шаҳзода хийла кутиб турди-да, аста хўрсиниб, йўлга тушди.

– Сени элчи қилиб тайинлайман! – деб қичқирди қирол унинг ортидан шоша-пиша. Шу тобда у гўё умрида гапини биров икки қилмагандек мамнун ва хотиржам кўринарди.

«Ғалати халқ-да бу катталар», деб қўйди Кичкина шаҳзода ўзича, йўлида давом этаркан.

XI

Иккинчи сайёрада шуҳратпараст яшарди.

– О, ана, мухлис ҳам келиб қолди! – деб хитоб қилди у Кичкина шаҳзодани узоқдан кўриши билан.

Ахир, иззатталаб одамларга ҳамма уларнинг мухлиси бўлиб кўринаверади-да.

– Салом, – деди Кичкина шаҳзода. – Шляпангиз жудаям антиқа экан-а?

– Бу – таъзим бажо келтиришга, – деб тушунтирди шуҳратпараст. – Мени олқишлаган пайтда таъзим бажо айлашим лозим. Бахтга қарши, буёққа бирор кимса қадам ранжида қилмаган эди.

– Э, шундайми? – деб қўйди Кичкина шаҳзода, у ҳеч нарсани тушунмаган эди.

– Бир чапак чалгин,
– деди шуҳратпараст
унга.

Кичкина шаҳзода
кафтларини бир-бири-
га уриб чапак чалди.
Шуҳратпараст шляпа-
сини бошидан олиб, та-
возе билан таъзим
қилди.

«Қари қиролнинг
юртидан кўра бу ер
қизиқроқ экан», деб
ўйлади Кичкина шаҳ-
зода ва тагин чапак
чалди. Шуҳратпараст
яна шляпасини боши-

дан олиб таъзим бажо келтирди.

Беш дақиқача шу тахлитдаги қарсак-таъзим-
дан сўнг Кичкина шаҳзода бундан ҳам зерик-
ди.

– Нима қилса, шляпангиз бошингиздан учиб
тушади? – деб сўради у.

Аммо шуҳратпараст бу гапни эшитмади. Из-
затталаб одамлар мақтовдан бошқа ҳамма нар-
сага кар бўлишади-да.

– Сен ростдан ҳам менинг чин мухлисим
бўласанми? – деб сўради у Кичкина шаҳзода-
дан.

– Мухлис бўлиш дегани нима?

– Мухлис бўлиш дегани – бу сайёрада менинг
энг гўзал, энг башанг, ҳаммадан бой ва ҳамма-
дан ҳам ақлли эканимни тан олиш демакдир.

– Лекин сайёрангда ўзингдан бошқа бирон зот ҳам йўқ-ку!

– Бари бир. Кел, менга бир яхшилик қил, яй-раб қолай: мени бир мақтагин!

– Мақташга-ку, мақтайман-а, – деди Кичкина шаҳзода хиёл елка қисиб, – аммо бундан сенга нима наф?

Шундай деб шуҳратпарастни ҳам аста тарк этди. «Ҳақиқатан ҳам, катталар жуда ғалати халқ-да», деб ўйлади йўлга тушаркан, соддалик билан.

ХП

Кейинги сайёрада пиёниста яшарди. Кичкина шаҳзода у ерда кўп бўлмади, бироқ шу қисқа вақт ичидаёқ юраги ғаш тортиб чиқди.

У сайёрага қадам қўйганида, пиёниста олдидаги бўш ва тўла шишалар сафига жимгина тикилиб ўтирарди.

– Нима қиялсан? – деб сўради Кичкина шаҳзода.

– Ичяпман, – деди пиёниста хўмрайиб.

– Нега?

– Унутмоқчиман.

– Нимани? – деб сўради Кичкина шаҳзода пиёнистага раҳми келиб.

– Шу ишимнинг уятлигини, – деди пиёниста тан олиб ва бошини қуйи солди.

– Қайси ишинг? – деб сўради Кичкина шаҳзода, бояқишга ёрдам беришни жон-дилидан истаб.

– Ичишим уят! – деди пиёниста ва қайтиб офиз очмади.

Анчадан сўнг Кичкина шаҳзода лолу ҳайрон бўлиб, тағин йўлга тушди.

«Ҳа, шубҳасиз, катталар жуда-жуда ғалати халқ», деб хаёлидан кечирди йўлида давом этаркан.

ХШ

Тўртинчи сайёра корчалон одамга қарашли эди. У шу қадар банд эдики, Кичкина шаҳзода ҳузурига кириб келганида ҳатто бош кўтариб ҳам қарамади.

– Салом, – деди Кичкина шаҳзода. – Папиросингиз ўчиб қолибди.

– Иккига уч – беш. Бешга етти – ўн икки. Ўн иккига уч – ўн беш. Салом. Ўн бешга етти – йигирма икки. Йигирма иккига олти – йигирма саккиз. Гугурт чақишгаям вақт йўқ. Йигирма олтига беш – ўттиз бир. Уф! Жами, демакким, беш юз бир миллиону олти юз йигирма икки минг етти юз ўттиз битта.

– Нима у – беш юз бир миллион?..

– А? Э, ҳалиям шу ерда турибсанми?.. Нималигини билмай ҳам қолдим... Ишим шу қадар кўпки! Мен жиддий одамман, валақлаб ўтиришга вақтим йўқ! Иккига беш – етти...

– Нима у беш юз миллион?.. – деб такрорлади Кичкина шаҳзода. У бирор нарса ҳақида сўраркан, то жавоб олмагунича тинчимасди.

Корчалон одам бошини кўтарди.

– Элик тўрт йилдан буён шу сайёрада яшайман. Шунча вақт мобайнида менга бор-йўғи уч марта халақит беришди. Биринчи гал, йигирма икки йил муқаддам қаёқдандир бир тиллақўнғиз учиб келиб қолганида шундай бўлган эди. У шунақанги шовқин солиб визилладики, мен беихтиёр қўшувда тўртта хато қилиб қўйдим. Иккинчи гал эса ўн бир йил бурун бирданига

мени бод тутиб қолди. Ҳадеб қадалиб ўтиравергандан кейин... Мени сайр-томоша қилиб юришга фурсатим йўқ. Мен жиддий одамман. Учинчи гал... мана энди! Демак, жами бўлиши керак эди беш юз миллиону...

– Беш юз миллион нима, ахир?

Корчалон одам жавоб бермаса қутулмаслигини пайқади.

– Беш юз миллион бу, ҳалиги... бор-ку ҳар замонда осмонда кўриниб қоладиган?

– Нима экан у, пашшами?

– Э, йўғ-э, бор-ку кичкина, ялтироқ...

– Арими?

– Йўғ-э! Митти-митти, тилладек чарақлайди, истаган тентак унга боқиши билан хаёли қочиб кетади. Мен жиддий одамман, хаёл суришга асло вақтим йўқ.

– Ҳа, юлдузларми?

– Э, топдинг, юлдуз.

– Беш юз миллион юлдуз, дегин? Нима қиласан уларни?

– Беш юз миллиону олти юз йигирма икки минг етти юз ўттиз битта. Мен жиддий одамман, аниқликни ёқтираман.

– Хўш, шунча юлдузни нима қиласан?

– Нима қиласан, дейсанми?

– Ҳа.

– Ҳеч нарса қилмайман. Мен уларга эгалик қиламан, холос.

– Юлдузларга эгалик қиласанми?

– Ҳа.

– Лекин мен йўлда бир қиролни кўрдим, у...

– Қироллар ҳеч кимга эгалик қилолмайди. Улар фақат ҳукмронлик қилади. Бу бутунлай бошқа нарса.

– Юлдузларги эгалик қилишнинг сенга нима кераги бор?

– Бой бўлиш учун-да, нимага бўларди.

– Бой бўлишнинг нима кераги бор?

– Бой бўлиш, кимдир янги юлдузларни кашф этса, уларга ҳам эгалик қилиш учун керак.

«Буям худди бояги пиёнистага ўхшаб фикр-лаяпти», дея кўнглидан ўтказди Кичкина шаҳзода ва яна сўроқни давом эттирди:

– Юлдузларга қандай эгалик қилиш мумкин?

– Юлдузлар кимники? – деб сўради корчалон энсаси котиб.

– Билмадим. Ҳеч кимники.

– Демак, меники бўлади. Чунки мен буни биринчи бўлиб ўйлаб топдим.

– Шунинг ўзи басми?

– Албатта-да. Айтайлик, кўзадан олмос топиб олсангу эгаси бўлмаса, у сеники бўлади. Агар мияннга тўсатдан бирон-бир фикр келиб қолса, дарров унга патент оласан: у энди буткул сеники. Мен юлдузларга шунинг учун ҳам эгалик қиламанки, менгача ҳеч ким уларга эгалик қилишни хаёлига ҳам келтирмаган эди.

– Тўғри, – деди Кичкина шаҳзода. – Ҳар қалай, айт-чи, сен уларни нима қиласан?

– Улар устидан ҳукмимни юргизаман, – деди корчалон. – Тинимсиз санаб тураман. Бу жудаям қийин иш. Аммо мен жиддий одамман.

Бироқ Кичкина шаҳзодага бу изоҳ кифоя қилмади.

– Дейлик, менинг шоҳи рўмолчам бўлса, уни бўйнимга ўраб ўзим билан олиб кетишим мумкин, – деди у. – Мабодо, менинг бир гулим бўлса, узиб олиб кетишим мумкин. Лекин сен юлдузларни ўзинг билан бирга олиб кетолмайсан-ку!

– Тўғри, аммо мен уларни банкка қўйишим мумкин.

– Қандай қилиб?

– Мана бундай қилиб: қоғозга қанча юлдузим борлигини ёзиб чиқаман-да, кейин шу қоғозни тортмага солиб қулфлаб қўяман.

– Бўлдими шу билан?

– Шунинг ўзи кифоя.

«Қизиг-а! – деб ўйлади Кичкина шаҳзода. – Ҳатто шоирона ҳам. Аммо унчалик жиддий иш эмас».

Нима жиддий, нима ножиддий – буни Кичкина шаҳзода катталар сингари эмас, ўзича тушунарди.

– Менинг феруза гулим бор, уни ҳар куни эрталаб суғораман, – деди у. – Учта вулқоним бор, ҳар ҳафтада уларни тозалаб тураман. Биттаси сўнган, уни ҳам тозалайман, ҳар эҳтимолга қарши. Гулимга ҳам, вулқонларимга ҳам менинг уларга эгалик қилишимдан наф бор. Юлдузларга эса сенинг эгалигингдан зиғирдек ҳам наф йўқ...

Қорчалон нимадир демоқчи бўлиб оғиз жуфтлади-ю, бироқ жавоб тополмади. Кичкина шаҳзода йўлига жўнади.

«Йўқ, катталар чиндан ҳам ниҳоятда антиқа халқ», дея соддалик билан кўнглидан кечирди у йўлида давом этаркан.

XIV

Бешинчи сайёра жудаям ғаройиб эди. У бошқа сайёраларнинг ҳаммасидан кичкина бўлиб, сатҳига бор-йўғи битта фонус чироқ билан чароғбон жойлашган эди. Кичкина шаҳзода, бепоён коинот қаърида гарддек бўлиб кетган, на бирорта уй, на бирорта тирик жон бўлган бу митти сайёрада чироқ билан чароғбоннинг нима кераги борлигига мутлақо тушуна олмади.

«Эҳтимол, бу одам ҳам тентақдир. Аммо у қирол, шуҳратпараст, пиёниста ва корчалон сингари тентақ эмас. Унинг ишида, ҳар қалай, маъно бор. У фонусини ёққан пайтда гўё яна бир юлдуз чақнагандек ёки яна бир гул очилгандек бўлади. Чироғини ўчирган пайтда эса, гўё юлдуз сўнгандек ёки гул сўлгандек бўлади. Жудаям ажойиб машғулот экан. Бу чинакамига фойдали бўлса керак, чунки гўзал иш».

Сайёранинг рўпарасига етиб келгач, у эҳтиром билан чароғбонга таъзим қилди.

– Салом, – деди у. – Нега ҳозир чироғингни ўчирдинг?

– Шарт шундай, – деб жавоб берди чароғбон. – Салом.

– Қанақа шарт?

– Чироқни кечқурун ўчиришим керак. Оқшоминг хайрли бўлсин!

У шундай деб чироқни яна ёқди.

– Ундай бўлса, нега тағин ёқдинг?

– Шарт шундай, – деб такрорлади чароғбон ҳорғин.

– Тушунмадим, – деди Кичкина шаҳзода тан олиб.

– Тушунадиган нарсанинг ўзи йўқ, – деди чароғбон. – Шарт бўлгандан кейин бажариш керак. Салом!

Шундай деб чироқни ўчирди-да, қизил каткли рўмолча билан пешонасини артиб:

– Касбим жуда офир, – деди. – Бир пайтлар бунинг маъноси бор эди. Чироқни кечқурун ёқардим, эрталаб ўчирардим. Ихтиёримда дам олишга бир кун, ушлашга бир кеча қоларди...

– Хўш, кейин шарт ўзгариб қолдими?

– Шарт ўзгармади, – деди чароғбон. – Ҳамма балo шунда-да? Менинг сайёрам кундан-кунга тезроқ айланмоқда, шарт эса ҳамон ўша эскилигича қоляпти.

– Энди нима қиласан? – деб сўради Кичкина шаҳзода.

– Нимаям қилардим? Сайёра бир дақиқа ичида тўла айланиб чиқади, нафас ростлашга бир сония ҳам фурсатим қолмайди. Чироқни ҳар дақиқада ёқиб-ўчиришга мажбурман.

– Ана холос! Роса қизиқ-ку! Демак, сенинг сайёрангда куннинг узунлиги бор-йўғи бир дақиқа экан-да!

– Нимаси қизиқ экан бунинг, – деди чароғбон эътироз билдириб. – Мана, ҳозир иккаламиз бир ойдан буён гаплашиб турибмиз.

– Бир ойдан буён?!

– Ҳа-да. Ўтгиз дақиқа. Ўтгиз кун. Оқшоминг хайрли бўлсин!

У шундай деб яна чироқни ёқди.

Кичкина шаҳзода чароғбонга тикилиб қолди. Аҳдига содиқ бу одам унга ҳаммадан кўра кўпроқ ёққан эди. Бир пайтлар ўзининг қуёш ботишини яна бир марта томоша қилиш учун курсичани нари-бери суриб юрганлари ёдига тушиб кетдию бу янги дўстига ёрдам бергиси келди.

– Менга қара, – деди у чароғбонга, – бир йўли бор: сен хоҳлаган пайтингда дам олишинг мумкин, фақат...

– Менинг доим дам олгим келади, – деди чароғбон.

Аҳдга содиқ қолиб ҳам дангаса бўлиш мумкин-да, ахир!

– Сенинг сайёранг шунчалик кичкинаки, – деб давом этди Кичкина шаҳзода, – уч ҳатлаб уни айланиб чиқишинг мумкин. Биласанми, шундай тезлик билан юришинг керакки, қуёш ҳамиша сен тарафда бўлиши лозим. Қачон дам олгинг келса, кетаверасан, кетаверасан... Шунда куннинг узунлиги сен хоҳлаганча давом этади.

– Э, бунинг фойдаси кам, – деди чароғбон. – Мен дунёда ҳамма нарсадан ҳам уйқуни яхши кўраман.

– Унда, аҳволинг чатоқ, – деди Кичкина шаҳзода ачиниб.

– Аҳволим чатоқ, – деб тасдиқлади чароғбон. – Салом.

Шундай деб тагин чироқни ўчирди.

«Ана одам! – деди Кичкина шаҳзода ўзича, йўлида давом этаркан. – Ҳойнаҳой, қирол ҳам, шуҳратпарасту пиёниста ҳам, корчалон ҳам ундан нафратланган бўлурди. Аммо, менимча, уларнинг орасида энг расоси шу. Эҳтимол, фақат ўзи ҳақидагина ўйламаслиги учун ҳам у шунақадир».

Кичкина шаҳзода аста хўрсинди.

«Мана, мен дўст тутинишим мумкин бўлган одам, – деб ўйлади яна. – Лекин унинг сайёраси шу қадар кичкинаки, икки киши сифмайди...»

Бу ажойиб сайёрага бошқа бир сабаб туфайли ҳам ачинаётганини тан олмоққа у ботинолмади: бу ерда йигирма тўрт соат мобайнида

қуёш ботишини бир минг тўрт юз қирқ марта томоша қилиш мумкин эди-да!

XV

Олтинчи сайёра аввалгисидан ўн баробар катта эди. Унда ёстиқдек-ёстиқдек китоблар ёзадиган чол яшарди.

– Ана буни қаранг-а! Сайёҳ келди! – деб хитоб қилди у Кичкина шаҳзодани кўриб.

Кичкина шаҳзода нафас ростлаш учун стол ёнига ўтирди. Бениҳоя кўп йўл юриб обдан чарчаган эди у!

– Қаердансан? – деб сўради чол.

– Бу катта китобингиз нимаси? – деб сўради Кичкина шаҳзода. – Бу ерда нима қилиб ўтирибсиз?

– Мен географман, – деди чол.

– Географ дегани нима?

– Бу дегани дарёю денгизларнинг, шаҳар ва тоғларнинг, чўлу биёбонларнинг қаерда жойлашганини биладиган одам.

– Э, зўр экан! – деди Кичкина шаҳзода. – Чиндан ҳам, мана буни ҳақиқий иш деса арзийди!

У шундай деб географнинг сайёрасига назар ташлади. У умрида ҳеч қачон бундай катта сайёрани кўрмаган эди.

– Сайёрангиз жудаям чиройли экан, – деди у – Айтинг-чи, океанлар борми бу ерда?

– Бунисини билмадим, – деди географ.

– Э-э, – деди Кичкина шаҳзода ҳафсаласи пир бўлиб. – Тоғ борми, тоғ?

– Билмайман, – деди географ.

– Шаҳарлар, дарёлар, саҳролар-чи?

– Буниям билмайман.

– Ахир сиз географсиз-ку!

– Бўлмаса-чи! – деди чол виқор билан. – Гап шунда-да: мен сайёҳ эмас, географман. Менга сайёҳлар жуда-жуда етишмайди. Чунки шаҳарлар, дарёю тоғлар, денгизу океанларни, чўлу биёбонларни географлар ҳисоблаб қайд этмайди. Географ – бу катта одам, унинг санғиб юришга вақти йўқ. У ўз кабинетидан чиқмайди, аммо сайёҳатчиларни қабул қилиб, уларнинг ҳикояларини ёзиб олади. Агар уларнинг бирортаси қизиқроқ воқеани айтиб берса, географ ҳужжат тўплаб, шу сайёҳнинг бамаъни одамми ёки бетайинлигини текширади.

– Нима учун?

– Чунки сайёҳ алдаб уйдирмаларни сўзлаган бўлса, жуғрофия дарсликлари чалкашиб кета-

ди-да. Агар у кўпроқ ичадиган бўлса, тагин ташвиш ортди, деявер.

– Нега?

– Негаки, пиёнисталарнинг кўзига ҳамма нарса иккита бўлиб кўринади. Унинг гапига ишониб, географ битта тоғни иккита деб ёзиб қўйиши мумкин.

– Мен бир одамни билардим... Ундан ёмон сайёҳ чиқарди, – деб қўйди Кичкина шаҳзода.

– Бўлса бордир. Хўш, шундай қилиб, агар сайёҳ бамаъни одам бўлиб чиқса, кейин унинг кашфиёти текширилади.

– Қандай текширилади? Бориб кўриб келинадими?

– Э, йўқ. Бу жудаям мураккаб иш. Шунчаки, сайёҳдан кашфиётини тасдиқлайдиган ашъвий далил талаб этилади, холос. Масалан, агар у улкан бир тоғни кашф этган бўлса, ундан каттакатта харсанг тошларни олиб келиб кўрсатиши керак. – Географ бирданига ҳаяжонга тушди. – Э, айтмоқ-чи, ўзинг ҳам сайёҳсан-ку! Ҳойнаҳой, ғоят узоқдан келгандирсан. Менга ўз сайёранг ҳақида гапириб бер!

Географ олдидаги қалин дафттарини очди-да, қалам йўна бошлади. Сайёҳларнинг ҳикоялари аввал қаламда ёзиб олинади, кашфиётни тасдиқлайдиган ашъвий далил келтиргачгина, уларнинг хотираларини сиёҳ билан ёзиш мумкин.

– Қулоғим сенда, – деди географ.

– Ҳе, менинг сайёрамда унчалик қизиқ нарса йўқ, – деди Кичкина шаҳзода. – У ерда ҳамма нарса ниҳоятда кичкина. Учта вулқон бор, ик-

китаси уйғоқ, биттаси аллақачон сўнган. Лекин билиб бўлмайди-да.

– Ҳа, билиб бўлмайди, – деб маъқуллади географ.

– Кейин, менинг бир гулим бор.

– Гулларни ҳисобга олмаймиз, – деди географ.

– Нимага?! Ахир, у жудаям чиройли-ку!

– Чунки, гуллар эфемер саналади.

– «Эфемер»ингиз нимаси?

– Жуғрофия китоблари – дунёдаги энг қимматбаҳо китоблардир, – деб тушунтирди чол. – Улар ҳеч қачон эскирмайди. Зеро, тоғнинг ўз ўрнидан кўзғалиши камдан-кам учрайдиган ҳодиса. Ёки океаннинг қуриб қолиши... Биз фақат мангу ва турғун нарсалар хусусидагина ёзамиз.

– Бироқ, сўнган вулқон қайтиб уйғониши мумкин-ку, – деб унинг гапини бўлди Кичкина шаҳзода. – «Эфемер» дегани нима ўзи?

– Вулқон уйғоқми, сўнганми, буни биз, географлар учун аҳамияти йўқ, – деди географ. – Муҳими шундаки, у тоғ. Тоғ эса ўзгармайди.

– «Эфемер» дегани нима? – деб тагин такрорлади Кичкина шаҳзода.

– Бу – ҳадемай йўқ бўладиган нарса, дегани.

– Менинг гулим ҳам ҳадемай йўқ бўладими?

– Албатта.

«Менинг феруза гулим, менинг ягона қувончим мангу эмас экан, – деб андуҳ билан шивирлади Кичкина шаҳзода. – У бало-қазолардан, офату тўфонлардан ўзини қандай асрайди? Бор-йўғи тўрттагина тикани бўлса. Мен уни ташлаб кетдим, ҳувиллаган сайёрамда ёлғиз ўзи қолган эди-я!»

Шундагина у тарк этилган гулига беҳад ачи-
ниб кетди, дилини ғусса чулғади. Аммо шу
ондаёқ журъатини тўплаб:

– Энди мен қаёққа борсам экан, нима масла-
ҳат берасиз? – деб сўради.

– Ер деган бир сайёра бор, шунга бориб кўр,
– деб жавоб берди географ. – Унинг нуфузи чак-
ки эмас...

Кичкина шаҳзода йўлга тушди, аммо фик-
ри-ёди сайёрасида қолган ёлғизгина гулда эди.

XVI

Шундай қилиб, у қадам ранжида қилган ет-
тинчи сайёра Ер эди.

Ер – оддий сайёралардай эмас! Бунда бир юз
йигирмата қирол (нефть қироллари ҳам шунга
киради, албатта), етти минг географ, тўққиз юз
минг корчалон, етти ярим миллион пиёниста,
уч юз ўн бир миллион шуҳратпараст, хуллас,
жами икки миллиардга яқин катта одам мав-
жуд.

Ернинг нақадар катталиги ҳақида сизга бир-
мунча тасаввур бермоқ учун шуни айтиш би-
лангина кифояланаман: электр кашф этилгуни-
га қадар олти қитъада чароғбонларнинг тўрт юз
олтмиш икки минг беш юз ўн бир кишидан ибо-
рат улкан лашкари тутиб туриларди.

Агар четдан разм солинса, бу қойилмақом бир
томоша бўларди. Бу улкан лашкарнинг хатти-
ҳаракатлари гўё балетдагидек аниқ бир қоида-
га бўйсунарди. «Саҳна»га биринчи бўлиб Янги
Зеландия ва Австралиядаги чароғбонлар чи-

қишарди. Улар чироқларини ёқиб, ухлагани кетишарди. Кейин Хитой чароғбонларининг навбати келарди. Ўз «рақси»ни адо этиб, улар ҳам парда ортига ғойиб бўлишарди. Улардан сўнг Россия ва Ҳиндистон чароғбонларига гал тегарди. Кейин эса – Африка ва Европа, ундан сўнг Жанубий Америка, ва ниҳоят, Шимолий Америкадаги чароғбонларнинг навбати етарди. Шу тариқа ҳеч ким ҳеч қачон адашиб кетмас, ҳамма «саҳна»га ўз вақтида чиқарди. Ҳа, бу чиндан ҳам қойилмақом томоша эди!

Фақат, Шимолий қутбдаги ягона фонусни ёқиши лозим бўлган чароғбон билан унинг Жанубий қутбдаги ҳамкасбига ҳаммадан ҳам маза эди, иккаласи ҳам ортиқча ташвиш-тараддуд-

сиз яшарди; улар ўз ҳунарини йилда икки мартагина кўрсатарди, холос.

XVII

Баъзан ҳаддан ташқари суҳандонлик қилгинг келиб қолганда озми-кўпми муболаға қиласан киши. Мана, мен ҳам чароғбонлар ҳақида сўзлайтуриб, ҳақиқатга бирмунча хилоф иш тутдим. Ишқилиб, сайёрамизни яхши билмайдиганларда у ҳақда нотўғри тушунча пайдо бўлмаса бас! Аслида одамлар Ер юзида унчалик кўп жойни эгалламайди. Агар унда истиқомат қиладиган икки миллиард одам тўпланиб, худди митингдагидек елкама-елка турса, улар ортиқча қийналиб-нетмай, узунасига кенглиги йигирма миль келадиган майдонга бемалол жойлашган бўлур эди. Бутун инсониятни Тинч океандаги тангадеккина оролчага ҳам сиғдириб юбориш мумкин.

Катталар, албатта, бу гапингизга ишонмайдилар. Улар ўзларини жуда кўп жойни эгаллайдиган чоғлайдилар, ўзларини худди баобаблардек баҳайбат ва улуғвор ҳисоблайдилар. Сиз шунда уларга аниқ ҳисоб-китоб қилиб чиқишни таклиф этинг. Бу гап уларга маъқул бўлади, ахир улар рақам деса ўлиб қолишади-ку. Сиз эса бу бўлмағур арифметика билан бошингизни қотириб ётманг. Унинг сариқ чақалик ҳам фойдаси йўқ. Биламан, сиз шундоқ ҳам менга ишонасиз.

Алқисса, Кичкина шаҳзода Ерга тушгач, атроф-жавонибда бирор тирик жонни кўрмай,

беҳад ҳайрон бўлди. Ҳатто, адашиб бошқа сайёрага келиб қолдиммикин, деган хаёлга ҳам борди. Бироқ шу пайт оёғи остида, қум узра кулча бўлиб ётган аллақандай кулранг нарса кўзгалиб қўйди.

– Салом, – деди Кичкина шаҳзода ҳар эҳти-
молга қарши.

– Салом, – деб жавоб берди илон.

– Мен қандай сайёрага келиб қолдим?

– Ерга, – деди илон. – Африкада турибсан
ҳозир.

– Шунақами? Нима, Ерда одам яшамайдими?

– Бу жой саҳро. Саҳрода ҳеч ким яшамайди.

Аммо Ер катта.

Кичкина шаҳзода тош устига ўтириб, осмон-
га тикилди.

– Қани энди, юлдузларнинг нега чарақлаши-
ни билсам, – деди у ўйчан оҳангда. – Чамаси,
улар, эртами-кечми ҳар ким ўз юлдузини то-
пиб олиши учун чарақлаб турса керак. Кўряп-
санми, ҳув ана менинг сайёрам – шундоққина
тепамизда... Аммо у қанчалар узоқда, эҳ-ҳе!

– Чиройли сайёра экан, – деди илон. – Ерга
нега келдинг, нима қиласан бу ерда?

– Мен феруза гулим билан уришиб қолдим, –
дея иқрор бўлди Кичкина шаҳзода.

– Э, шундай дегин...

Иккови ҳам жимиб қолди.

– Одамлар қаёқда, одамлар? – деб тағин сўра-
ди ниҳоят Кичкина шаҳзода. – Саҳрода, ҳар
қалай, ўзингни ёлғиз сезаркансан киши.

– Одамлар орасида ҳам ўзингни ёлғиз сеза-
верасан, – деб қўйди илон.

Кичкина шаҳзода унга синчиклаб тикилди.

– Ғалати жонивор экансан, – деди у. – Йўғонлигинг бармоқдай келмайди-ю...

– Аммо мен қиролнинг бармоғидан кўра кўпроқ қудратга эгаман, – деб эътироз билдирди илон.

Кичкина шаҳзода кулимсиради:

– Наҳотки сен шу қадар қудратли бўлсанг? Лоақал панжанг ҳам йўқ-ку. Сен ҳатто саёҳат қилишга ҳам ярамайсан...

– Мен сени бирорта кема элтолмайдиган олис манзилларга олиб кетишим мумкин, – деди илон, сўнг Кичкина шаҳзоданинг болдирига ҳалқа бўлиб чирмашди.

– Кимгаки тегсам, уни аслига – тупроққа айлантираман, – деди у. – Аммо сен юлдуздан тушиб келгансан, юлдуздек поксан...

Кичкина шаҳзода индамай тураверди.

– Сенга раҳмим келади, – дея давом этди илон. – Тош-метин бу заминда сен шу қадар заиф, ожизсанки... Ёдингда бўлсин, қачонки олисда қолган сайёрангни эслаб юрагинг гуссага тўлса, мен сенга ёрдам қилишим мумкин. Мен...

– Гапингга жуда яхши тушундим, – деди Кичкина шаҳзода. – Аммо нега доим жумбоқ билан сўзлайсан?

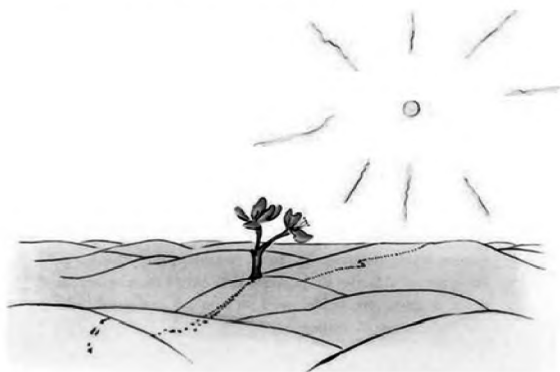
– Мен ҳамма жумбоқларни ҳал этаман, – деди илон.

Иккаласи тагин жимиб қолди.

XVIII

Кичкина шаҳзода саҳрони кесиб ўтди-ю, ҳеч кимни учратмади. Йўлда фақат нимжонгина, рангпар бир гулга дуч келди.

– Салом, – деди Кичкина шаҳзода.

– Салом, – деб жавоб қайтарди гул.

– Одамлар қаёқда? – деб мулойим оҳангда сўради Кичкина шаҳзода.

Кунларнинг бирида ёнгинасидан ўтиб кетаётган карвонга гулнинг кўзи тушиб қолган эди.

– Одамлар дейсанми? Ҳа-а... Улар, чамаси, бештами-олтита эди. Мен уларни кўп йил бурун кўрган эдим. Аммо уларни қаердан излаш кераклигини билмайман. Шамолдек учиб юришади, илдизи йўқ уларнинг, шунинг учун ҳам топиш қийин.

– Хайр, яхши қол, – деди Кичкина шаҳзода.

– Хайр, – деди гул.

XIX

Кичкина шаҳзода баланд тоққа чиқиб борарди. Шу пайтгача у ўзининг тиззасидан келади-ган учта вулқонидан бошқа бирорта тоғни кўрмаган эди. Сўнган вулқон унга курси бўлиб хизмат қиларди. Шу сабабли, у ҳозир бу юксак тоғдан туриб сайёрани бошдан-оёқ кўздан кечирса бўлар, ундаги жамики одамларни ҳам кўрсам керак, деган фикрга келди. Бироқ тоғ тепасига чиқиб боргач, игнадек ўтқир ва ингичка чўққиларгагина кўзи тушди, холос.

– Салом, – деди у ҳар эҳтимолга қарши.

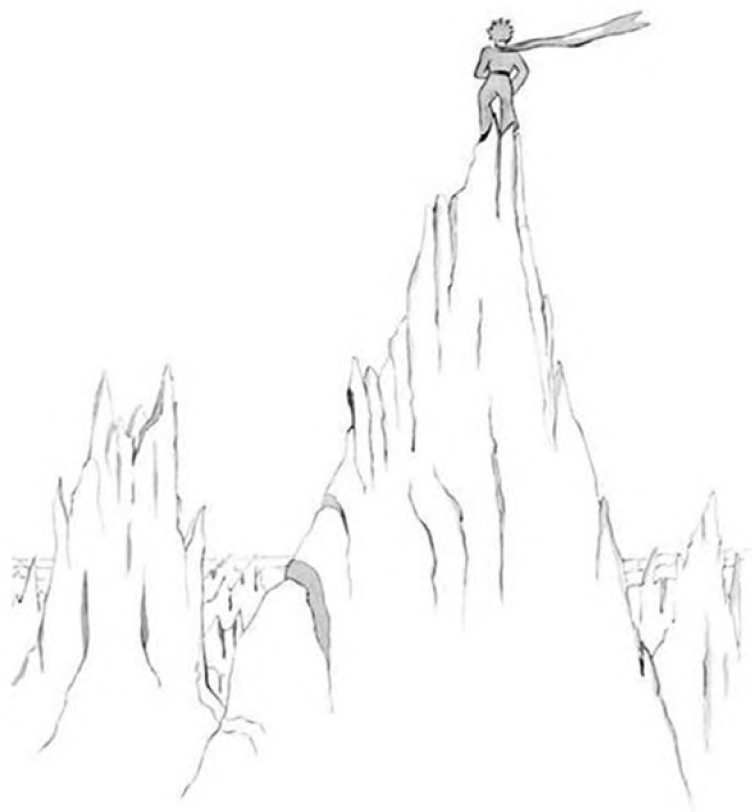
– Салом... салом... лом... – деб акс садо янгради.

– Сиз кимсиз? – деб сўради Кичкина шаҳзода.

– Сиз кимсиз... кимсиз... кимсиз... – дея акс садо янгради яна.

– Келинлар, дўст бўлайлик, мен яккаю ёлғизман, – деди у.

– Яккаю ёлғиз... ёлғиз... – дея акс садо янгради.
«Шунчалик ҳам ғалати сайёра бўладими! –
деб ўйлади Кичкина шаҳзода. – Яп-яланғоч,
тап-тақир, ҳамма томони игна. Одамларида
кувваи ҳофиза ҳам етишмас экан. Айтган га-
пингни такрорлашдан бошқа нарсани билмай-
ди... Уйимда феруза гулим бор эди, у менинг
кўрар кўзим, қувончим эди, у ҳамиша бирин-
чи бўлиб сўйларди».

XX

Кичкина шаҳзода қум барханлари аро, қоя ва музликлар аро узоқ кезиб юрди ва ниҳоят, йўлга тушиб олди. Ҳар қандай йўл эса одамзод ҳузурига элтади.

– Салом, – деди у.

Унинг қаршисида гул-чечакларга тўла бир чаманзор ястаниб ётарди.

– Салом, – деб жавоб кайтаришди гуллар.

Шунда Кичкина шаҳзода бу гулларнинг барчаси унинг феруза гулига ўхшаш эканини пайқади.

– Тўхтанг, сизлар кимсиз? – деб сўради у лол бўлиб.

– Бизлар – гулмиз, – деб жавоб беришди гуллар.

– Шунақами... – деди Кичкина шаҳзода бўшашиб.

Сўнг дафъатан ўзини бениҳоя бахтсиз сизди. Феруза гул унга, бутун оламда мен каби зебо санам йўқ, деб айтган эди. Мана, ҳозир пойи-

даги бу чаманзорда эрка гули янглиғ гулларнинг беш мингтаси ял-ял товланиб турибди!

«Агар буни кўрса, у қанчалар хафа бўларди-я! – деб ўйлади Кичкина шаҳзода. – Чамаси, кулгили кўринмаслик учун у зўр бериб йўтала бошлаган, ўзини ҳатто жон таслим қилаётгандек кўрсатган бўлур эди. Мен эса унинг ортидан худди беморниинг ортидан юргандек эргашиб, таскин-тасалли беришга мажбур бўлардим, акс ҳолда, мени ташвишу уятга қўйиш учун ҳам у жон таслим қиларди...»

Кейин хаёлига яна шундай фикр келди: «Мен, ўзимча дунёда танҳо гулга эгаман, деб юрардим, ҳеч қайда унинг тенгию ўхшаши йўқ, деб ўйлардим, ваҳоланки, у оддийгина бир гул экан. Менинг бор бойлигим ўша оддийгина гулу бўйи тиззамдан келадиган учта вулқондан иборат эди, унинг ҳам биттаси сўнган, ким билсин, балки абадий уйғонмас... Энди менинг подшолигим қолдими...»

У майса узра юзтубан тушганча, йиғлаб юборди.

XXI

Худди шу пайт рўпарасида Тулки пайдо бўлди.

– Салом, – деди у.

– Салом, – дея алик олди Кичкина шаҳзода хушфёълик билан, бироқ теваарак-атрофига аланглаб, ҳеч кимни кўрмади.

– Мен бу ерданман, – деган овоз эшитилди яна.
– Дарахтнинг тагидаман...

– Сен кимсан? – деб сўради Кичкина шаҳзода. – Бунчаям чиройлисан!

– Мен – Тулкиман, – деди Тулки.

– Мен билан ўйнагин, – деб ўтинди Кичкина шаҳзода. – Билсанг, ҳозир шу қадар хафаманки...

– Сен билан ўйнаёлмайман, – деди Тулки. – Мен қўлга ўргатилмаганман.

– Э, кечирасан, бўлмаса, – деди Кичкина шаҳзода, аммо бир оз ўйланиб: – «Қўлга ўргатилмаган» дегани нима? – деб сўради.

– Бу ерлик эмас экансан-да, – деди Тулки. – Нима излаб юрибсан бу жойларда?

– Одамларни излаяпман, – деди Кичкина шаҳзода. – «Қўлга ўргатиш» дегани нима?

– Одамларни излаяпман дегин? Уларнинг ёнида қуроли бўлади, шуни тақиб овга чиқишади. Жуда чатоқ-да, шуниси. Улар товуқ ҳам боқишади. Ягона маъқул иши шу уларнинг. Сен товуқ изламаяпсанми?

– Йўқ, – деди Кичкина шаҳзода. – Мен дўст излаб юрибман. Хўш, «қўлга ўргатиш» дегани нима?

– Бу аллақачонлар унут бўлиб кетган тушунча, – деб тушунтирди Тулки. – Бу дегани – ришталар боғламоқ демақдир.

– Ришта боғламоқ?

– Худди шундай, – деди Тулки. – Ҳозир сен мен учун дунёдаги ўзингга ўхшаган юз минг боланинг бирисан, холос. Ҳозирча сен менга керак эмассан, мен ҳам сенга керак эмасман. Мен ҳам сенга ҳозир дунёдаги юз минглаб тулкининг бириман, холос. Аммо бордию сен мени қўлга ўргатсанг, иккимиз бир-биримизга керак бўлиб қоламиз. Сен мен учун дунёдаги ягона одамга айланасан. Мен ҳам сен учун дунёда ягонага айланаман...

– Тушунгандек бўляпман, – деди Кичкина шаҳзода. – Бир гул бор эди... чамаси, у мени қўлга ўргатган экан...

– Бўлиши мумкин, – деб тасдиқлади Тулки. – Ер юзида нималар бўлмайди, дейсан.

– Бу воқеа Ерда бўлмаган, – деди Кичкина шаҳзода.

Тулки ҳайрон қолди:

– Қаерда бўлган? Ўзга сайёрадами?

– Ҳа.

– Ўша сайёрада ҳам овчилар борми?

– Йўқ.

– Э, соз экан-ку! Товуқ борми?

– Йўқ.

– «Бир кам дунё» дегани шу экан-да! – деб ҳўрсинди Тулки. Аммо зум ўтмай, тагин сўз бошлади: – Ҳаётим жудаям зерикарли. Мен товуқни пойлайман, одамлар эса мени пойлайди. Товуқнинг ҳаммаси бир хил, одамниям. Шунинг учун ҳаётим мудом зерикиш билан ўтади. Агар сен мени қўлга ўргатсанг, қоронғи турмушимга нур кирарди. Шунда сенинг оёқ товушларинг-ни мен минглаб одам ичидан ажрата оладиган бўламан. Ҳозир одам шарпасини сезсам, бас, дарҳол бекиниш пайига тушаман. Аммо мени қўлга ўргатсанг борми, қадам олишинг худди оҳанрабо мусиқа янглиғ мени ўзига чорлайдию яшириниб ётган жойимдан истиқболингга югуриб чиқаман. Ундан кейин, ҳув анави буғдойзорни кўряпсанми? Қара, буғдой фарқ пишиб ётибди. Мен дон-дун емайман, балла билан ишим йўқ. Буғдойзор далаларнинг мен учун ҳеч қандай маъноси йўқ. Бунинг қанчалар қайғули эка-

нини билсанг эди! Сенинг сочларинг ажойиб, тилларанг товланади. Агар мени қўлга ўргатсанг, шундай соз бўладики! Олтин тусли буғдойзор энди менга сени эслата бошлайди. Ва шунда мен бошоқларнинг шамолда чайқалишини яхши кўриб қоламан...

Тулки жимиб қолди. Кичкина шаҳзодага узоқ термиади, ниҳоят:

– Илтимос... мени қўлга ўргатгин, – деди.

– Жоним билан ўргатардим-у, – деди Кичкина шаҳзода, – лекин вақтим зикроқ-да. Мен ҳали дўстлар орттиришим, жуда кўп нарсаларни билиб олишим керак.

– Фақат қўлга ўргатилган нарсаларнигина билиб олиш мумкин, – деди Тулки. – Ҳозир одамларнинг бирор нарсани билишга вақти қолмаган. Ҳамма нарсани тайёрлигича дўкондан олишади. Лекин дўст сотадиган дўкон йўқ-да, шу-

нинг учун ҳам одамлар энди дўст орттирмайди. Агар дўст орттирмоқчи бўлсанг, мени қўлга ўргатақол!

– Хўп, бунинг учун нима қилиш керак? – деб сўради Кичкина шаҳзода.

– Сабр-тоқатни бир жойга йиғиш керак, – деб жавоб берди Тулки. – Дастлаб сал узоқроқда, ҳув анави ердаги майсанинг устига келиб ўтирасан. Мен сенга аввал бир оз ҳадиксираб қарайман, сен бунга индамайсан, майлими? Чунки сўз бир-биримизни англашимизга халақит беради, холос. Кейин эса кун сайин аста-секин яқинроқ келиб ўтираверасан...

Эртасига Кичкина шаҳзода яна шу жойга келди.

– Яхшиси, ҳар куни бир пайтда кела қолгин, – деб илтимос қилди Тулки. – Масалан, агар соат тўртда келадиган бўлсанг, мен соат учдан ўзимни бахтиёр ҳис қила бошлайман. Муддат яқинлашган сари бу қувонч орта боради. Соат тўртда эса юрагим ҳаяжонга тўлиб шодумонлик билан тепа бошлайди. Ана шундагина мен бахт-сао-

датнинг қадрини сезаман! Бордию сен ҳар куни ҳар хил вақтда келадиган бўлсанг, мени бу бахтиёрлик туйғусидан маҳрум қиласан... Расм-русми тўғри бажо келтириш керак.

– Расм-русм нима? – деб сўради Кичкина шаҳзода.

– Буям аллақачон унутилган нарса, – дея тунтирди Тулки. – У шундай бир нарсаки, у туфайли қайсидир бир кун бошқа кунларга мутлақо ўхшамайди, у туфайли қайсидир давр бошқа даврларга мутлақо ўхшамайди. Масалан, менинг пайимда юрадиган овчиларда шундай расм-русм бор: улар пайшанба кунлари қишлоқи ойимқизлар билан кўнгилхушлик қилишади. Шунинг учун ҳам пайшанба дегани жуда ажойиб кун-да! Шу кунлари мен аста сайр қилгани чиқаман, ҳатто узумзорнинг чеккасигача бемалол бораман. Агар овчилар маълум кунларда эмас, хоҳлаган пайтларида кўнгилхушлик қилаверсалар, ҳамма кунлар бир хил бўлиб қоларди, унда мен ҳордиқ нималигини билмай ўтиб кетардим.

Шу тариқа Кичкина шаҳзода Тулкини қўлга ўргатди. Мана, ниҳоят айрилиқ чоғи ҳам етди.

– Энди сени эслаб йиғлаб юраман, – дея хўрсинди Тулки.

– Айб ўзингда, – деди Кичкина шаҳзода, – Сени ранжитишни сира-сира истамасдим, ахир, ўзинг айтган эдинг-ку, мени қўлга ўргат, деб...

– Ҳа, албатта, – деди Тулки.

– Лекин йиғлайман, деяпсан-ку!

– Албатта йиғлайман-да.

– Демак, сени қўлга ўргатиб нотўғри қилибман-да,

– Йўқ, – деб бош чайқади Тулки, – бундан хафа эмасман. Эсингдами, олтин бошоқ ҳақида сенга айтган гапларим? – У жимиб қолди, ордан сал ўтгач, тағин қўшиб қўйди: – Ўша гулзорга яна бир марта бориб қарагин, феруза гулингнинг оламда чиндан ҳам ягона эканига ишонч ҳосил қиласан. Қайтиб келганингдан сўнг, хайрлашар чоғи сени яна бир сирдан огоҳ этаман. Майли, бу сенга мендан ҳадя бўлсин.

Кичкина шаҳзода чаманзорга қараб кетди.

– Сизлар менинг феруза гулимга сираям ўхшамайсизлар, – деди уларга. – Сизлар ҳали ҳеч нима эмассиз, чунки сизларни бирор кимса қўлга ўргатган эмас, сизлар ҳам бирор кимсани қўлга ўргатган эмассиз. Менинг Тулким ҳам аввал шундай эди. Юз минглаб бошқа тулкилардан асло фарқи йўқ эди. Аммо мен у билан дўст тутиндим, энди у мен учун ёруғ оламдаги ягона тулкига айланди.

Гуллар хижолатдан қип-қизариб кетишди.

– Сизлар чиройлисиз, аммо дилингиз бўмбўш, – дея давом этди Кичкина шаҳзода. – Сизларни деб одамнинг қурбон бўлгиси келмайди. Албатта, феруза гулимга тасодифан кўзи тушиб қолган ўткинчи уни сўзсиз сизларга ўхшайди, деб айтиши мумкин. Аммо унинг ёлғиз ўзи менга сизларнинг барчангиздан кўра қадрлироқ. Чунки мен ҳар куни сизларни эмас, уни суғорганман-да. Парда тортиб, шиша қалпоқ тутиб сизларни эмас, уни изғирину совуқлардан асраб-

авайлаганман. Уни деб, капалаклар тезроқ очилиб чиқиб у билан ўйнасин, деб ғумбаклар олиб келганман. Мен унинг араз-гинасини ҳам, нозу фироғини ҳам эшитганман, ҳатто сукутга чўмган чоғларида ҳам кўнглини сезиб турганман. У – меники, у менинг ёлғизим, ягонаман...

Шундан сўнг Кичкина шаҳзода Тулкининг ёнига қайтиб келди:

– Хайр, яхши қол... – деди у.

– Хайр, яхши бор, – деди Тулки. – Мана сенга айтмоқчи бўлган сирли гапим: фақат кўнгли кўзигина очиқ, энг асосий нарсани кўз билан кўролмайсан.

– Энг асосий нарсани кўз билан кўролмайсан, – деб такрорлади Кичкина шаҳзода, бу ҳикматни эслаб қолиш учун.

– Гулинг сенга шунинг учун ҳам қадрлики, унга кўнглингни бергансан.

– Чунки унга кўнглимни берганман... – деб такрорлади Кичкина шаҳзода яхшироқ эслаб қолиш учун.

– Одамлар бир ҳақиқатни унутдилар, – деди Тулки, – аммо сен асло ёдингдан чиқарма: кимники қўлга ўргатган бўлсанг, унинг тақдирига ҳамини жавобгарсан. Унутма, феруза гулинг учун ҳам жавобгарсан.

– Феруза гулим учун жавобгарман... – деб такрорлади Кичкина шаҳзода яхшироқ эслаб қолиш учун ...

XXII

– Салом, – деди Кичкина шаҳзода.

– Салом, – деб жавоб қилди бекат назоратчиси.

– Нима қилиб турибсан бу ерда? – деб сўради Кичкина шаҳзода.

– Йўловчиларни саралаяпман, – деди назоратчи. – Мингта-мингта қилиб поездга ўтқазаман-да, бирини ўнгта, иккинчисини сўлга жўна-таман.

Шу пайт ёп-ёруғ деразаларининг ойналарини ярқиратганча тезюрар поезд гумбураб ўтиб қолди. Бекат назоратчисининг дўкончаси ҳам зириллаб кетди.

– Намунча шошади бу? – деб ҳайрон бўлди Кичкина шаҳзода. – Шунчалик ошиқиб нима-ни излайди?

– Буни ҳатто машинистнинг ўзиям билмайди, – деди назоратчи.

Иккинчи томонга ҳам тезюрар бир поезд пишқирганча шовқин солиб ўтиб кетди.

– Бу боя ўтиб кетганга етиб олмоқчимиз? – деб сўради Кичкина шаҳзода.

– Э, қаёқда, – деди назоратчи. – Вагоннинг ичида ҳозир ҳамма ё ухлаб ётибди, ё дераза олдида қўл қовуштирганча эснаб ўтирибди. Фақат болаларгина бурниларини ойнага тираб ташқарига тикилиб кетаётган бўлса керак.

– Фақат болаларгина нима излаб юрганини билади, – деди Кичкина шаҳзода ўзича. – Улар латта қўғирчоққа ҳам юрак-бағрини бериб меҳр қўяди, шу сабабли у уларга бениҳоя қадрли

бўлиб қолади. Шу сабабли ҳам боладан қўғир-
чоғи тортиб олинса, ўксиб-ўксиб йиғлайди...

– Уларнинг бахти-да, – деди назоратчи.

XXIII

– Салом, – деди Кичкина шаҳзода.

– Салом, – деди савдогар.

У ташналикни босувчи, такомиллаштирилган қандайдир бир ичимлик сотиб ўтирарди. Шу ичимликдан беш-олти қултум ичилса бас, кейин бир ҳафта чанқов нималигини билмай юравериш мумкин.

– Буни сотишдан маъни нима? – деб сўради Кичкина шаҳзода.

– Бу нарса вақтни жуда қаттиқ тежашга ёрдам беради, – деди савдогар. – Мутахассисларнинг ҳисобига қараганда, шу ичимлик туфайли ҳафтасига эллик уч дақиқа тежаш мумкин экан.

– Хўш, ўша эллик уч дақиқада нима қилинади кейин?

– Хоҳлаган ишингни қилаверасан.

«Агар менинг эллик уч дақиқа ортиқча вақтим бўлса эди, – деб кўнглидан ўтказди Кичкина шаҳзода, – тўппа-тўғри булоқ бошига борардим...»

XXIV

Фалокатга учраганимга роса бир ҳафта бўлган эди, фаройиб ичимлик сотадиган савдогар ҳақида эшитгач, сўнгги қултум сувимни ичиб тугатдим.

– Ҳа-а, – дедим Кичкина шаҳзодага қараб, – бу айтган гапларинг ҳаммаси қизиқ, аммо мен ҳали самолётимни тузатолганим йўқ, мана, кўрдинг, охирги томчи сувни ҳам қуритдим, агар тўппа-тўғри булоқ бошига бориб қолсам, мен ҳам ўзимни беҳад бахтиёр ҳисоблардим.

– Мен дўст бўлган Тулки айтардики...

– Азизим, ҳозир тулки-пулкинг қулоғимга кирмайди!

– Нега?

– Чунки ташналикдан ўлиб кетишимга кўзим етиб турибди...

У гап нимадалигини бари бир тушунмади-да, яна эътироз билдирди:

– Дўстинг бўлса яхши-да, қўрқмай ўлимга ҳам бораверсанг бўлади. Мана мен Тулки билан дўст бўлганимдан шундай хурсандманки...

«Қандай даҳшатли бало хавф солиб турганини у сезмайдиям, билмайдиям, умрида ҳеч қачон на очликни, на ташналикни кўрган. Унга қуёш нурунинг ўзи кифоя...»

Мен буни товуш чиқариб айтмадим, ўзимча ўйладим, холос. Бироқ, Кичкина шаҳзода менга қаради-да, тўсатдан:

– Мен ҳам чанқадим... юр, қудуқ қидириб кўрамиз, – деди.

Мен ҳорғин қўл силтадим: бу поёнсиз саҳрода тусмоллаб қудуқ излашдан нима маъно бор? Аммо бари бир йўлга тушдик.

Узоқ вақт бир-биримизга чурқ этмай бордик; ниҳоят, қоронғи тушиб, осмонда бирин-кетин юлдузлар чарақлай бошлади. Ташналикнинг

зўридан мени бир оз безгак ҳам тутмоқда эди, шу боис юлдузларни тушдагидек элас-элас кўрардим. Кичкина шаҳзоданинг гапи ёдимга тушиб, сўрадим:

– Демак, ташналик нималигини сен ҳам билар экансан-да?

Бироқ у индамади, фақат шунчаки сўзлагандек:

– Сув баъзан юракка ҳам керак бўлади... – деб қўйди. Унинг нима демоқчилигини тушунмадим у сўраб ҳам ўтирмадим – уни сўроқ қилишнинг беҳуда эканини яхши билардим.

У, ниҳоят, ҳолдан тойиб, қумга мук чўкди. Мен ҳам ёнига оҳиста чўзилдим. Алламаҳалгача ҳеч биримиз чурқ этмадик. Бир пайт у секингина:

– Юлдузлар жудаям чиройли, чунки қаеридадир гули бор, фақат кўринмайди, холос, – деб қолди.

– Ҳа, албатта, – дедим мен, ой ёғдусида товланиб ётган қум тўлқинларига тикилганча.

– Саҳро ҳам чиройли... – деб қўшиб қўйди Кичкина шаҳзода.

Бу гап чиндан ҳам тўғри эди. Саҳро менга ҳамиша ёқади. Қум барханига чиқиб ўтирасан, ҳеч нарса кўринмайди, ҳеч нарса эшитилмайди, аммо бари бир саҳро қўйнида нимадир билинар-билинемас ялтирайди...

– Биласанми, саҳро нима учун яхши? – деди у. – Чунки унинг бағрида, кўз илғамас аллақарларда булоқлар яширинган бўлади...

Ҳайратдан қотиб қолдим. Бирданига қумлардан таралиб ётадиган сирли ёғдунинг нима эка-

нини англадим. Бир пайтлар, ёш бола чоғимда кўҳна бир уйда яшардим. Нақд қилишларича, бу уйга катта бир хазина кўмилган экан. Равшанки, уни бирор кимса ҳеч қачон топиб ололмади, ким билсин, балки бирор кимса ҳеч қачон қидириб ҳам кўрмагандир. Аммо ўша мишмиш туфайли уй гўё тилсим қилингандек сеҳрли кўринарди – унинг бағрида сир пинҳон эди...

– Ҳа-а, – дедим оҳиста. – Юлдузми, уйми, саҳроми, нимаики бўлмасин, ундаги энг гўзал нарса кўзга кўринмайдиган нарсадир.

– Дўстим Тулки билан ҳамфикр экансан, жудаям хурсанд бўлдим, – деди Кичкина шаҳзода қувониб.

Салдан кейин у ухлаб қолди. Мен уни қўлимда кўтарганча йўлда давом этдим. Ўз-ўзимдан ҳаяжонланиб кетган эдим. Назаримда, қўлимда нафис бир хазинани кўтариб бораётгандек эдим. Назаримда, Ер юзида бундан кўра нозик ва нафисроқ ҳеч нарса йўқдек туюларди. Ой ёғдусида унинг бўздек оқарган манглайига, юмуқ мижжаларига, шамолда тўзғиб ётган тил-

ларанг кокилларига термилиб борарканман, ўзимга ўзим, буларнинг барчаси – шунчаки қобиқ, дер эдим. Энг асосий нарсани кўз илғамайди, у сийратда, ботинда пинҳон...

Унинг хиёл очиқ лабларида табассум ўйнарди, уларга тикилиб туриб ўзимча яна шундай деб ўйладим: мана, Кичкина шаҳзода, беозоргина ухлаб ётибди, феруза гулига шунчалар садоқатлики, одамнинг беихтиёр қўнгли эриб кетади, гулининг ёди-хаёли, шам шуъласининг шарпасидек, уни бирон зум, ҳатто уйқусида ҳам тарк этмайди... Ва шунда мен унинг аслидагидан ҳам кўра нозикроқ эканини англадим. Ахир, шам шуъласини эҳтиёт қилиш керак – қутурган шамол уни ўчириб қўйиши мумкин...

Алқисса, шу тариқа йўл юрдиму мўл юрдим ва тонг чоғи бир қудуқ бошига етиб бордим.

XXV

– Одамлар жон-жаҳди билан тезюарар поездларга ошиқиб нима излаётганини ўзлари ҳам билмайди, – деди Кичкина шаҳзода. – Шунинг учун ҳам ором нелигини билмай гоҳ бир томонга, гоҳ иккинчи томонга зир югурадилар... – Хиёл ўтгач, шундай деб қўшиб қўйди: – Лекин бари беҳуда...

Биз топган бу қудуқ Саҳрои Кабирдаги бошқа қудуқларга ўхшамасди. Одатда, бу ердаги қудуқ қумни нари-бери ўйиб ясалган чуқурчадан иборат бўлади. Бу эса қишлоқларда учрайдиган ҳақиқий қудуқ эди. Аммо атроф-жавошибда қишлоқнинг асари ҳам йўқлиги учун мен буни тушга йўйиб кўяқолдим.

– Ғалати-я, – дедим Кичкина шаҳзодага, –
Ҷаммаси тайёр – чамбарак ҳам, челақ ҳам, ар-
қон ҳам...

У кулимсираб қўйди-да, арқонни тортиб,
чамбаракни буради. Чамбарак ҳудди шалоғи
чиққан чархпалакдек ғичирлаб айлана бош-
лади.

– Эшитяпсанми? – деб сўради Кичкина шаҳзода. – Қудуқни уйғотиб юбордик, ана, энди у хиргойи қилишга тушди...

Мен, у чарчаб қолади, деб хавотирда эдим.

– Сувни ўзим тортаман, – дедим шоша-пиша, – сенинг кучинг етмайди.

Сув тўла челақни секин тортиб чиқардим-да, қудуқнинг тош қирғоғига авайлаб қўйдим. Қулоғимда ҳамон чамбаракнинг ғичирлаб айланиши акс садо берар, челақдаги сув оҳиста чайқалар, мавжларида қуёш шуъласи ўйнар эди.

– Шу сувдан ичгим келяпти, – дея менга жавдираб боқди Кичкина шаҳзода. – Бир қултум бер...

Шунда мен унинг нима излаб юрганини туйқусдан англадим!

Челақни қўтариб, аста лабига тутдим. У кўзларини юмиб олган, ҳузур қилиб обиҳаёт симирар эди. Бу чинакам бир шодиёна эди. Чунки бу оддий сув эмасди. У саҳрода, юлдузлар остидаги узоқ саргардонликдан сўнг, чамбаракнинг ғичирлаб айланишидан сўнг, қўлларимнинг ҳаракатидан сўнг бизга муяссар бўлган ноёб, илоҳий бир неъмат эди. Гўё юракка тенгсиз малҳам эди у...

– Сенинг сайёрангда, – деди Кичкина шаҳзода, – одамлар бир чаманзордан беш мингта гул ўстирар экану излаганини тополмас экан...

– Тополмайди, – деб маъқулладим мен.

– Ҳолбуки, улар излаган нарсани бир дона гулдан, бир қултум сувдан ҳам топиш мумкин.

– Тўғри айтасан, – деб тасдиқладим яна.

Кичкина шаҳзода тағин ўйга чўмди:

– Афсуски, кўзлар басир. Кўнгил кўзи билан излаш лозим.

Сувдан мириқиб ичдим. Нафас олишим енгиллашди. Саҳар чоғи қум худди асалдек тилларанг товланади, унга тикилган сари ўзимни бахтиёр сезардим. Чиндан ҳам, нега, недан қайғу чекай?..

– Сен ваъдангнинг устидан чиқишинг керак, – деди Кичкина шаҳзода мулойимлик билан, тағин ёнимга келиб ўтираркан.

– Қанақа ваъда?

– Эсингдами, қўзичоғингга нўхта... бераман, деган эдинг? Ахир, мен ўша гулга жавобгарман-ку...

Чўнтагимдан чизган расмларимни олдим. Кичкина шаҳзода уларни кўздан кечираркан, кулимсиради:

– Баобабларинг худди карамга ўхшайди-я...

Мен бўлсам, баобабни боплаб чизганман, деб гердайиб юрибман-а!

– Тулкингни қулоғи бўлса... шохнинг ўзи. Узунлигини қара-ю! – У яна кулиб юборди.

– Бу гапинг инсофдан эмас, оғайни. Ахир, мен умримда бўғма илоннинг ичкию ташқи кўринишидан бошқа нарса чизган эмасман-да.

– Майли, ҳечқиси йўқ – деди у мени юпатиб.

– Болалар шундоқ ҳам тушуниб олишади.

Кейин мен унинг қўзичоғига нўхта чизиб бердим. Суратни Кичкина шаҳзодага бердим у негадир юрагим зирқираб кетди.

– Ниманидир ўйлаб қўйгансану менга айтма-
япсан...

Бироқ у индамади.

– Биласанми, – деди ниҳоят, – эртага сизлар-
нинг ҳузурингизга – Ерга келганимга бир йил
тўлади... – У тагин жимиб қолди, бир зум ўтгач:
– Мен мана шу атрофга тушган эдим... – деди.
Шундай дедию дув қизариб кетди.

Негалигини худо биладию, дилимни яна
қўрғошиндек ғашлик қоплади. Лекин бари бир
юрак ютиб сўрадим:

– Бундан чиқдики, бир ҳафта аввал, иккала-
миз танишган тонгда, одамзод маконидан минг-
минг чақирим узоқ бу овлоқ ерларда сен ёлғиз
ўзинг бежиз кезиб юрмаган экансан-да? Осмон-
дан тушган жойингга қайтиб келаётганмидинг?

Кичкина шаҳзода баттароқ қизариб кетди.
Мен энди ҳадиксираб сўрадим:

– Балки, бир йил тўлгани учун шундай қил-
моқчимисан?

У яна лоладек қизарди. У бирорта саволимга
жавоб бермади, аммо қип-қизариб кетгани –
«ҳа» дегани эмасми?

– Кўрқиб кетяпман... – дея сўз бошладим
хўрсиниб.

Аммо у гапимни кесди:

– Ишга киришадиган вақтинг бўлди. Тура-
қол, машинангнинг ёнига бор. Мен сени шу ерда
кутаман. Эртага кечқурун қайтиб келгин...

Аммо бари бир қўнглим тинчимади. Беихти-
ёр Тулкини эсладим. Қўлга ўрганиб қолганинг-
дан кейин баъзан кўзёш тўкишга ҳам тўғри ке-
лади.

XXVI

Қудуқдан сал нарида кўхна тош қўрғоннинг вайроналари сақланиб қолган эди. Эртаси оқшом ишни тугатиб қайтарканман, узоқдан Кичкина шаҳзоданинг чолдевор устида оёғини осилтириб ўтирганини кўрдим. Яқинлашгач, овозини ҳам эшитдим.

– Эсингдан чиқдимми? – дерди у. – Бу гап худди шу ерда бўлмаган эди-ю, лекин...

Чамаси кимдир унга жавоб қайтармоқда эди, чунки шундай деб эътироз билдирди:

– Тўғри, бу гап бундан роппа-роса бир йил аввал бўлган эди, лекин бошқа жойда...

Қадамимни тезлатдим. Аммо деворнинг тагида зоғ ҳам кўринмасди. Бироқ Кичкина шаҳзода ҳамон ким биландир гаплашиб ўтирарди:

– Албатта-да. Менинг изимни қумдан осонгина топасан. Кейин кутиб тургин, бугун кечаси мен ўша ерга келаман.

Деворнинг олдиғача йигирма қадамлар чамаси қолди, лекин мен ҳануз ҳеч нарсани кўрмадим.

Бир оз жимликдан сўнг Кичкина шаҳзода:

– Заҳаринг ўткирми ўзи? Ишқилиб, мени кўп қийнамайсанми? – деб сўради.

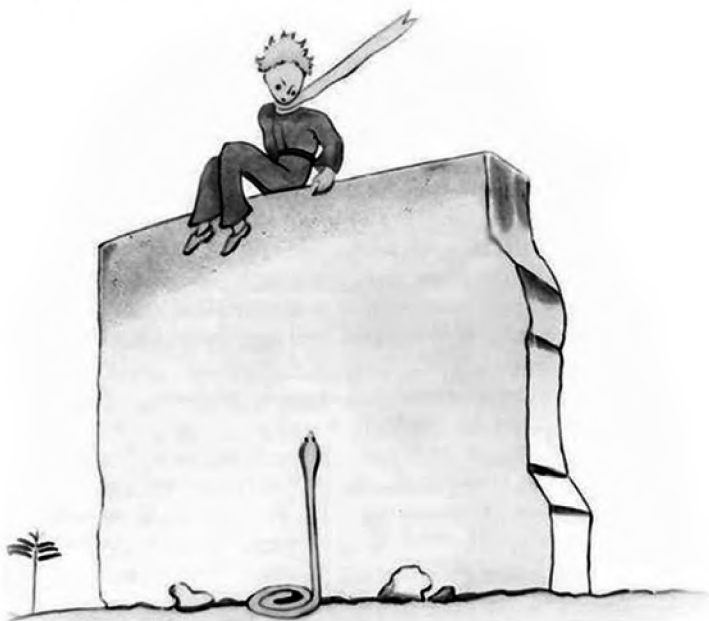
Турган жойимда қотиб қолдим, юрагим орқамга тортиб кетди, бироқ ҳамон бирор нимани тушунмас эдим.

– Кетақол энди, – деди Кичкина шаҳзода. – Мен пастга сакрамоқчиман.

Шунда оёқ остига қарадиму икки газ нарига салчиб тушдим! Деворнинг шундоққина таги-

да, одамни чақса, ярим минутда тил тортмай ўлдирадиган бир илон бўйнини гажак қилганча Кичкина шаҳзодага тикилиб турарди. Чўнтагимдаги тўппончани пайпаслаганча унга қараб югурдим, аммо илон шарпамни сезиб, қуриб бораётган жилгадек, қум узра аста сирғалганча, билинар-билинемас оҳанрабо сас чиқариб тошлараро ғойиб бўлди.

Роса вақтида етиб келган эканман, боёқиш Кичкина шаҳзодамни даст кўтариб олдим. Ранги қордек оқариб кетган эди.

– Нима қилганинг бу, болакай! – дедим нафасим тикилиб. – Нега илон билан гаплашиб ўтирибсан?

Шундай деб, унинг доимий йўлдоши – тилларанг шарфини бўйнига тақиб қўйдим, юз-кўзини ювиб, мажбуран сув ичирдим. Аммо бошқа бирор нарсани сўрашга юрагим дов бермади. У менга синчиклаб тикилди-да, бўйнимдан маҳкам қучди. Юрагининг ярадор қушдек бетоқат типирчилаётганини яққол эшитиб турардим.

– Ниҳоят машинангни тузатиб олибсан, жудаям хурсанд бўлдим, – деди у. – Энди бемалоол уйингга қайтишинг мумкин...

– Шошма, сен буни қаёқдан билдинг?!

Чунки, барча балоларни доғда қолдириб, самолётимни тузатишга муваффақ бўлганимни айтмоқ учун эндигина оғиз жуфтлаган эдим-да!

У, саволимни одатдагидек жавобсиз қолдириб, шундай деди:

– Мен ҳам бутун уйимга қайтаман. – Кейин ғамгин оҳангда қўшиб қўйди: – Лекин менинг сафарим сеникидан узоқроқ... сеникидан қийинроқ...

Буларнинг барчаси алланечук ғалати эди. Мен уни худди гўдак боладек маҳкам бағримга босиб турардим-у, лекин, назаримда, у гўё оғушимдан сирғалиб чиққанча бўшлиққа сингиб кетаётгандек туюларди, уни тутиб қолишга ўзимни ортиқ қодир эмасдек ҳис қилардим...

У олис-олисларга ҳорфин, ўйчан термиларкан:

– Менда сенинг кўзичоғинг қолади. Қутичаям. Нўхта ҳам... – деди, деди-ю ғамгин кулимсираб қўйди.

Мен узоқ кутдим. У гўё аста-секин ўзига келаётгандек эди.

– Бирор нарсадан қўрққанга ўхшайсан, болакай...

Қўрқмай ҳам бўладими! Аммо у оҳистагина кулимсиради:

– Бугун кечқурун бундан баттар қўрқсам керак...

Муқаррар фалокат туйғуси тағин вужуд-вужудимни музлатиб, карахт қилиб ташлади. Наҳот, наҳотки, унинг жарангдор кулгисини қайта эшитмасам? Ахир, бу кулги мен учун саҳродаги покиза булоқ билан баробар-ку!

– Болакай, кулгингни соғиндим, бир кулгин...

Аммо у бунга жавобан:

– Бугун бир йил тўлади, – деди. – Юлдузим бир йил аввал мен қулаб тушган жойга роса рўбарў келади...

– Менга қара, болакай, ахир, буларнинг барчаси – илон ҳам, юлдуз билан учрашув ҳам аҳмоқона бир туш-ку, тўғрими?

Бироқ у гапимга индамади.

– Энг асосий нарса – кўз билан кўриб бўлмайдиган нарса... – деди у.

– Ҳа, албатта.

– Бу ҳам худди гулга ўхшайди. Агар олис юлдузлардан бирида ўсадиган гулни яхши кўрсанг, кечаси осмонга боқиб ҳузур қиласан. Кўз ўнгингда жамики юлдузлар гулдек очилиб ётади...

– Албатта...

– Кечаси юлдузларга термиласан. Менинг юлдузим бениҳоя кичкина, уни сенга кўрсатолмайман. Шундай бўлгани тузук. У сен учун ос-

мон тўла юлдузнинг бири бўлиб қолгани маъқул. Шунда сен осмонга боқишни яхши кўриб қоласан... Жамики юлдуз сенга ошно бўлиб қолади. Кейин, мен сенга нимадир совға ҳам қилмоқчиман... – У шундай деб кулиб юборди.

– Эҳ, болакай, болакай, кулгиларингни қанчалар яхши кўришимни билсанг эди!

– Сенга бермоқчи бўлган совғам ҳам мана шунда...

– Йўғ-э?

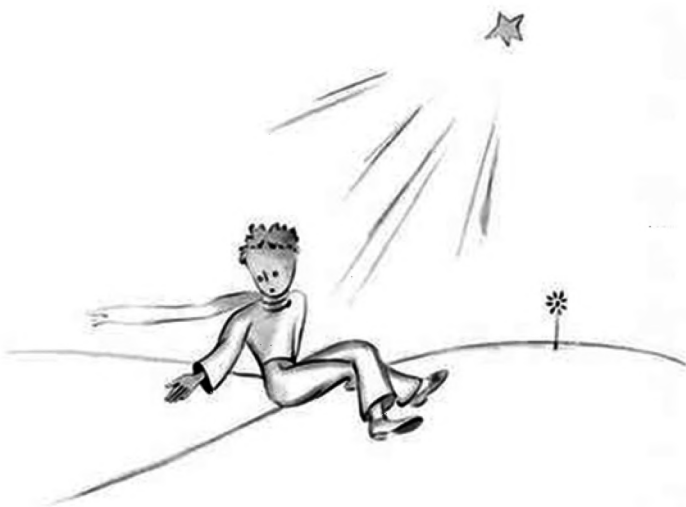
– Ҳар кимнинг ўз юлдузи бор. Баъзиларга, айтайлик, сарбону сайёҳларга – улар йўл кўрсатувчи, баъзиларга эса шунчаки митти шуъла, холос, олимларга – ечиш лозим бўлган масала, мен кўрган корчалонга эса – олтин бўлиб кўринадилар. Аммо бу одамларнинг барчаси учун юлдузлар безабон. Сенинг юлдузларинг эса бутунлай ўзгача бўлади...

– Ўзгача дейсанми?

– Кечалари осмонга боқасану мен яшайдиган, менинг кулгим янграётган юлдузларнинг барчаси жилмайиб кулаётгандек туюлади. Ҳа, сенинг табассум қила оладиган юлдузларинг бўлади!

У шундай деди-ю, кулиб юборди.

– Юпанганингдан кейин эса (охир-оқибат бари бир юпанасан) қачондир мен билан ошно бўлганингни эслаб, юрагинг қувончга тўлади. Сен ҳамини менинг дўстим ҳайрон бўладилар.

Сен бўлса уларга: «Ҳа, ҳа, мен доимо юлдузларга боқиб хуш-хандон куламан!» дейсан. Улар эса сени ақдан озиб қолдимикан, деб гумон қилишади... Кўрдингми, қандай чатоқ ҳазил бошладим сен билан...

У яна қўнғирокдек товуш билан кулиб юборди.

– Гўё юлдузнинг ўрнига сенга бир шода жарангдор қўнғироқ совға қилгандек бўлдим...

Яна хандон ташлаб кулди, сўнг тагин жиддий тортди:

– Биласанми... бугун кечаси... йўқ, яхшиси келмай қўяқол.

– Мен сени ёлғиз қолдирмайман.

– Сенга, бирор жойим оғриётгандек... ҳатто жон бераётгандек бўлиб туюлишим ҳам мумкин. Шунақа бўлади ўзи. Келмай қўяқол, керакмас.

– Мен сени ёлғиз қолдирмайман.

У нимадандир қаттиқ ташвишманд кўринарди.

– Биласанми... ҳалиги... илонни ўйлаяпман. Тагин у сени чақиб олса-я? Ахир у ёвуз ҳайвонку. Бировни чақса, ҳузур қилади.

– Мен сени ёлғиз қолдирмайман.

У бирдан хотиржам тортди:

– Ҳа, айтмоқчи, унинг заҳри икки кишига етмайди...

Кечаси унинг қандай туриб кетганини сезмай қолибман. У сассиз-шарпасиз сирғалиб кетиб қолган эди. Ниҳоят, уни қувиб етганимда, у жадал, дадил одам отиб борарди. Мени кўриб:

– Ҳа, сенмисан... – деди, холос,

Сўнгра аста қўлимдан тутди-ю, алланимадан чўчигандек дарров тортиб олди:

– Бекор келяпсан мен билан. Ахволимни кўриб қийналасан. Назарингда ўлаётгандек кўринаман, лекин бу ёлғон бўлади...

Мен индамай боравердим.

– Биласанми... йўлим ниҳоятда олис, жисмим эса ниҳоятда оғир. Мен уни олиб кетолмайман.

Мен индамай боравердим.

– Бу худди эски қобиқни ташлагандек бир гап. Ҳеч бир қайғурадиган жойи йўқ бунинг.

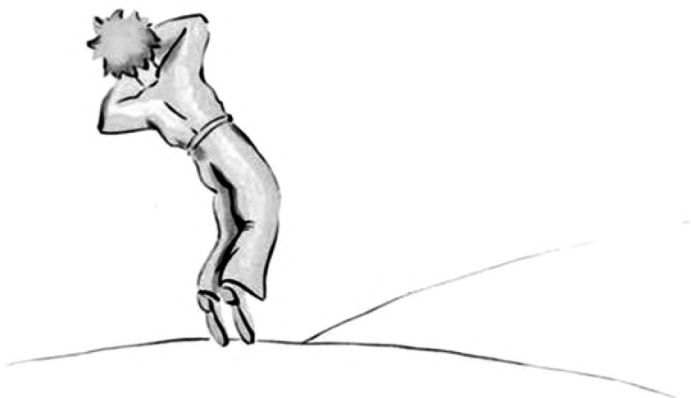
Мен индамай боравердим.

Унинг бир оз руҳи тушди, аммо бари бир зўр берди:

– Мана кўрасан, жуда соз бўлади ҳали. Мен ҳам юлдузларга термиламан. Шунда жамики юлдуз гичирлаб айланадиган чамбаракли кўҳна қудуқ бўлиб кўринади. Ва уларнинг ҳар бири менга ичгани сув беради...

Мен индамай боравердим.

– Бир ўйлаб кўргин-а, қанчалик соз бўлади ўшанда! Сенда беш миллион қўнғироқ бўлади, менда эса – беш миллион булоқ...

У бирдан жимиб қолди – бўғзига йиғи тиқилиб келди.

– Мана, етиб ҳам келдик. Қўй энди мени, бўғзига ўзим борай.

Шундай деб қум узра бемажол чўқди – юрагини қўрқув чулғади. Хиёл ўтгач, секингина шивирлади:

– Биласанми... гулим... мен гулимга жавобгарман. Чунки у шунчалар заиф, ночорки! Соддалигини айтмайсанми? Ўзини ҳимоя қилмоққа тўрттагина арзимас тиканидан бошқа нарсаси йўқ...

Мен ҳам қумга мук тушдим, оёқларимдан мадор қочиб, чалишиб кетмоқда эдим.

– Мана... тамом энди... – деди у.

Бир лаҳза тек қолди-ю, сўнг ўрнидан турди. Бир қадам илгари босди...

Мен эса ҳамон жойимдан қўзғалоолмас эдим.

Оёқлари остида гўё сариқ яшин чақнагандек бўлди, бир дақиқа қотиб қолди. Йиғламади, бўзламади. Сўнг худди болта урилган дарахтдек оҳиста қулади: на бир шарпа, на бир сас... Илло, қум зарралари тиқ этган товушни ҳам ютиб юборади-да.

XXVII

Мана, ўшандан буён етти йил ўтди... Ҳанузгача бу ҳақда бирор кимсага чурқ этиб оғиз очганим йўқ. Қайтиб келганимда, дўстларим мени тагин эсон-омон кўриб севиндилар, бироқ кўнглим бениҳоя ғаш эди, сўраган одамга:

– Чарчабман шекилли... – деб қўяқолардим.

Лекин, аста-секин бари бир юпана бошладим. Батамом эмас, албатта. Бироқ шу нарса ни яхши биламанки, у ўз сайёрасига қайтиб кетган, чунки тонг ёришгач, қум устида жасадини кўрмадим. Унинг жисми унчалик оғир ҳам эмасди-да.

Кечалари юлдузларга қулоқ тутиб ўтиришни яхши кўраман. Гўё беш миллион қўнғироқ шодумон жиринглаётгандек...

Лекин, буни қарангки, қўзичоққа нўхта чишиб бераётганимда, тасмачасини унутган эканман. Энди Кичкина шаҳзода уни қўзичоққа тақа олмайди. Шу боис гоҳ-гоҳ ўзимдан сўрайман: у ёқда, дўстимнинг сайёрасида аҳвол қалай экан? Тагин қўзичоқ гулни еб қўйган бўлса-я?

Баъзан эса ўзимга-ўзим; «Йўғ-э, ундай эмасдир! Кичкина шаҳзода кечасилари феруза гулни шиша қалпоқ билан ёпиб қўярди, қўзичоққа ҳам кўз-қулоқ бўлиб турса керак», деб таскин бераману бирдан қувониб кетаман. Шунда юлдузлар ҳам оҳиста жилмайиб кулаётгандек туюлади.

Гоҳида эса: «Баъзан нимадир хотирдан фаромуш бўлади-ку, ахир... Унда, ҳар нима бўлиши мумкин! Борди-ю, Кичкина шаҳзода бир қуни шиша қалпоқни эсидан чиқариб қўйса ё қўзичоқ кечаси сездирмай қутигасидан чиқиб кетиб қолса-я...» деб ўйлайман ваҳимага тушиб. Шунда осмондаги қўнғироқларим ҳам унсизгина йиғлаётгандек туюлади...

Буларнинг барчаси алланечук ақл бовар этмайдиган сирли ҳодисалардир. Аминманки, сиз-

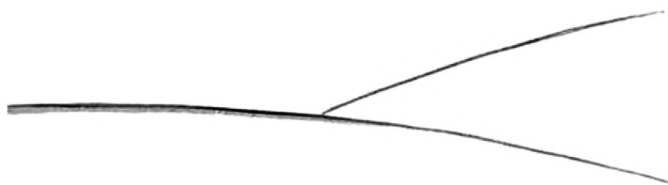
га ҳам, Кичкина шаҳзодани яхши кўриб қолган бошқа ҳар қандай одамга ҳам, худди мен каби, коинотнинг аллақайси бурчагида биз ҳеч қачон кўрмаган бир қўзичоқ бизга нотаниш бир гулни еб қўйган-қўймагани асло бари бир бўлма-са керак; дунёнинг кўзимизга қандай кўриниши ана шунга жуда-жуда боғлиқ...

Бошингизни кўтариб, бепоён осмонга боқинг. Сўнгра ўзингиздан: «Ўша феруза гул омон бормикан? Бордию қўзичоқ уни еб қўйган бўлса-я?» деб сўранг. Ана шунда кўрасиз – олам кўз ўнгингизда буткул бошқача жилвалана бошлайди...

Ва бирорта катта одам бунинг қанчалар муҳим эканини ҳеч қачон тушуна олмайди!

Бу ер, менингда, дунёдаги энг гўзал ва энг ҳасратли макон бўлса керак. Саҳронинг бу кимсасиз парчаси сал юқорида ҳам тасвирланган эди, аммо уни яхшироқ кўриб олишингиз учун яна қайтадан чизмоқчиман. Худди шу жойда Кичкина шаҳзода Ер юзида биринчи бор пайдо бўлган, кейин худди шу жойда гойиб бўлган эди. Диққат билан қараб эслаб қолинг, агар қачонлардир Африкага, саҳрога бориб қолсангиз, бу жойни танишингиз осон бўлади. Мабодо шу ердан ўтар бўлсангиз, ўтиниб сўрайман, мана шу юлдуз остида бир нафас тўхтанг! Бордию шу пайт тилларанг сочли бир бола ёнингизга келиб, қўнғироқдек товуш билан кула бошласа, бирорта саволин-

гизга жавоб бермаса, ўйлайманки, кимга дуч келганингизни албатта сезсангиз керак. Ўшанда, сиздан ўтиниб сўрайман, дардли дилимга юпанч бериш эсингиздан чиқмасин: унинг қайтиб келганини менга зудлик билан хабар қилинг.

ИСТЕҲКОМ¹

Мен тарбиячиларни ҳузуримга чақириб, уларга қарата дедим:

– Сизларнинг вазифангиз мурғак қалблардаги инсонни поймол этиб, фақатгина ўз инида яшашга мослашган қумурсқаларга айлантириш эмас. Чунки инсон мияси маълумотлар билан қай даражада тўлдирилгани мен учун муҳим эмас. Энг муҳими — инсоннинг инсон бўлиши. Мен инсон саодати ҳақида сўроқламайман, балки қандай одам бахтли бўлиши билан қизиқаман. Ўтроқ қабиаларнинг тўкин-сочинликда яшаш-яшамаслиги ҳам мен учун муҳим эмас.

Сизлар инсонларни моҳияти қуруқ бўшлиқдан иборат формулалар билан эмас, балки ҳар қандай схемалар ўрнини босувчи образ билан тўйинтирмоғингиз даркор.

Сизлар тарбияланувчиларнинг у ёки бу машғулотга бўлган лаёқатига қараб ҳукм чиқарманг. Чунки лаёқатидан қатъи назар, тинимсиз меҳнат қилган инсон бошқалардан кўра олдинлаб кетади ва кўпроқ ютуққа эришади. Доимо муҳаббатни асосий мезон қилиб олинг.

Сизлар ўз шогирдларингизда кўникма ҳосил қилиш устида эмас, балки инсон бўлиши ҳақида шундай қайғурингки, ёғоч йўнаётган ўқувчингиз қалби номус ва садоқат руҳи билан тўйин-

¹ Антуан де Сент-Экзюпери. Истеҳком / А.Қосимов таржимаси // «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 2002 йил 49-сон.

син. Ана шунда у ёғочга бошқача меҳр билан ишлов беради.

Сизлар мурғак қалб соҳибини иззат-икромдан бохабар этинг. Чунки истеҳзо кишиларнинг эрмагидир.

Инсонларнинг моддий бойликлар билан алоқаларига тўсқинлик қилинг. Кичкина одамда инсонни тарбиялар экансиз, уни маънавий бойликларга ошно этинг. Илло, бусиз қалб тошга айланиб қолур.

Сизлар болаларни фикрлашга ва ибодатга ўргатинг. Бундан қалблар янада улғувор ва сазий бўлажак. Қалбларни муҳаббат билан синанг. Илло, муҳаббат ўрнини боса олувчи нарса борми? Фақат ўз-ўзини севиш эса муҳаббатнинг аксидир.

Бир қарашда, инсонга ҳатто бутун бошли шаҳарга фойда келтираётган бўлиб туюлса-да, сотқинлик ва ёлғонни аёвсиз жазоланг. Садоқатнинг биргина кўриниши минглаб юксак эътиқодларни кашф этади. Чунки инсон бир вақтнинг ўзида ҳам садоқатли, ҳам бошқаларга нисбатан садоқатсиз бўла олмайди. Асл садоқатли киши барча соҳада ва ҳар қандай вазиятда садоқат кўрсатади. Бироқ ҳамкор биродари бўлган кишига нисбатан хоинлик қилган зот садоқатли бўла олмайди...

Сизлар комилликка йўналтирилган дидни тарбия қилмоғингиз зарур. Илло, ҳар бир иш Яратганга яқинлашувдир. Бу ҳаракат ўлим билангина ўз интиҳосини топгай.

Сизлар кечиримлилик ва меҳр-шафқатдан сабоқ беришингиз зарур эмас. Чунки бу сифат-

ларни нотўғри талқин этиш зиён етказувчи иллатлар олдида тиз чўкишга олиб келиши мумкин. Лекин фақатгина инсоннинг инсон билан ҳамкорлиги воситасида амалга ошувчи ҳамманинг ҳамма билан ҳамкорлигини тарғиб этинг. Ана шунда жарроҳ оддий ишчини даволаш учун ҳам саҳролар оша ошиқади. Илло, уларнинг ҳар бир нафари ҳам бутун бир кеманинг дарғасидир.

* * *

Ўзгаларга ёқишни истовчилар қаттиқ янгиладилар. Бундай зотлар ҳар қандай истакни бажо келтиришга шошиладилар. Улар ҳақида бошқача тасаввурга эга бўлишлари илнжида ҳар қадамда сотқинликка йўл қўядилар. Бундай на шакли-шамойили, на умуртқаси йўқ медушаларнинг менга кераги йўқ. Мен жирканиб уларни дунёга келтирган бадбўй балчиқ томон итқитаман. Одам бўлгач – келаверинглар.

Аёл зоти севишини билдириши учун сояси ва акс-садосига айланишга рози бўлган эркакдан нафратланади. Ўз акси билан сўзлашишнинг кимга ҳам қизиғи бор. Менга сенинг истехком сингари мустаҳкамлигинг зарур. Зеро, ҳар бир тошингдан сенлигинг билиниб турсин.

ГЕНЕРАЛ Х.ГА ЖЎНАТИЛМАГАН МАКТУБДАН

Уч юз йил муқаддам инсонлар шундай сева олганларки, ҳатто муҳаббатни деб бир умр таркидунё қилишган. Бизнинг давримизда баъзилар ўз жонига суиқасд қилмоқда. Лекин уларнинг изтиробларини қаттиқ тиш офриғи билан қиёслаш мумкин, холос. Зеро, бу изтиробнинг муҳаббат билан ҳеч қандай алоқаси йўқ...

Урушда мени ўлдиришадими, йўқми – бунинг мен учун фарқи йўқ. Бироқ мен севганлардан нималар омон қолади? Мен фақат инсонларнигина назарда тутмаяпман, балки анъаналар, такрорланмас ранглар ва қандайдир илоҳий маънавий шуълани назарда тутмоқдаман. Мен учун энг муҳими – уларнинг жойлашиш тартиби. Цивилизация – бу буюмлар ўртасидаги кўз илғамас алоқалардир. Чунки бу алоқалар буюмларнигина қамраб олмайди, балки улар орасидаги кўз илғамас муносабатларга ҳам тааллуқли бўлади.

Оммавий ишлаб чиқариш натижасида сонсаноксиз ажойиб муסיқа асбобларига эга бўлишимиз мумкин. Лекин уларда куй ижро этувчи созандаларни қаердан оламиз?..

АНТУАН ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИНИНГ ҲИКМАТЛАРИ

Агар биров сени деб бошқага хиёнат қилса, у билан дўстлашма, эртами-кечми бошқа биров учун сенга ҳам хиёнат қилади.

* * *

Ҳеч қачон сабрингни йўқотма, бу эшикни очувчи сўнгги калитдир.

* * *

Яшаш учун арзигули нарса учун ўлишади.

* * *

Дўстлар ва севимли кишиларни синаманг, улар барибир синовга бардош бера олмайдилар.

* * *

Севги, бу бир-бирини кўриш эмас, балки бир-галикда бир хил йўналишга қарашдир.

* * *

Қалб билангина кўрмоқ мумкин, кўз билан асосийларини кўриб бўлмас.

* * *

Кўзлар ожиз, юрак билан излаш лозим.

* * *

Ҳақиқий муҳаббат эвазига ҳеч нарса кутмасликдан бошланади.

* * *

Барча катта ёшдагилар қачонлардир бола бўлганлар, фақат бу ҳақида ҳаммалари ҳам эсламайдилар.

* * *

Режасиз мақсад – бу шунчаки орзу.

* * *

Сув ҳаёт учун муҳимдир, деб бўлмас, чунки сувнинг ўзи ҳаёт демакдир.

* * *

Инсон – муносабатларнинг шунчаки тутуни.

* * *

Бориш муҳим, бирор жойга етиб келиш эмас, зеро, биз фақат ўлимга етиб келамиз, холос.

* * *

Муваффақият кўпгина омадсиз ҳаракатлар натижасида туғилади.

* * *

Сўзлар бир-бирини тушунишга халақит беради, холос.

* * *

Келажакни олдиндан кўриб бўлмайди, лекин унга йўл қўйиш мумкин.

* * *

Самолёт билан тўғри чизиқни ўргандик.

* * *

Худо ўлдими? Ярим тирикми? Туғиладими?
Агар мазкур уч савол бир саволнигина ташкил
қилганида-чи?

* * *

Кўз ёшлар мамлакати, бу шундай фаройиб!

* * *

Ҳаётга мазмун берган, ўлимга ҳам мазмун
беради.

* * *

Нарсаларни гўзал қилган кўринмасдир.

* * *

Қашшоқлигимиз билан ҳам боймиз.

* * *

Ҳаётда ечим йўқ, ҳаракатдаги кучлар бор:
уларни яратиш керак ва ечимлар ўзлари топи-
лади.

* * *

Катталар ҳеч қачон ўзларича бирон нарсани
тушуна олмайдилар, уларга ҳадеб ҳижжалаб
тушунтириб беравериш эса охир-оқибат бола-
ларнинг ҳам жонига тегиб кетади.

* * *

Ахир мен, бошимга кулфат тушганда, одам-
лар бунга жиддий муносабатда бўлишларини
ёқтираман-да.

* * *

Бошинг оққан томонга кетаверганинг билан
узоққа кетолмайсан.

* * *

Катталар рақамларни жуда яхши кўришади.
Улар ҳеч қачон энг асосий нарса ҳақида сўра-
майдилар.

* * *

Болалар катталарга нисбатан кенгфёъл ва
кечиримли бўлишлари лозим.

* * *

Дунёда дўстларни унутиб юборишдан ҳам
қайғулироқ нарса йўқ, ахир дўст бўлиш ҳар
кимга ҳам насиб этавермайди-да.

* * *

Биласанми... баъзан юрагинг нимадандир
ғуссага тўлиб кетганда, ботаётган қуёшга бир-
пас термилиб ўтирсанг борми...

* * *

Ахир, гуллар жудаям заиф, оққўнгил-ку.
Ўзларини ботир кўрсатиш учун ҳам тикан чи-
қаришади, гўё шунда улардан ҳамма кўрқади-
гандек...

* * *

Агар бошқа миллионлаб юлдузларда учрамай-
диган бир гулни яхши кўрсанг, шунинг ўзи ҳам
кифоя: осмонга боққанинг замон ўзингни бах-
тиёр хис этасан.

* * *

Ахир, аслида кўзёш дегани – англаб бўлмас,
сирли бир салтанат эмасми?

* * *

Осонгина фош бўлишинг муқаррар вазият-
да ёлгон гапирмоқ – бориб турган аҳмоқликдир!

* * *

Оғиздаги сўзга эмас, амалдаги ишга қараб
баҳо бериш керак.

* * *

Қироллар дунёга жўнгина қарайдилар, улар
учун жамики одам – фуқаро.

* * *

Ҳар кимдан қурби етадиган нарсани талаб
қилиш керак. Ҳокимият энг аввало оқилона
бўлиши лозим.

* * *

Ўзингни тергаш, суд қилиб ҳукм чиқариш
ўзгаларни суд қилишдан кўра минг карра қи-
йинроқ. Агар ўзингни тўғри суд қила билсанг,
демак, чиндан ҳам донишманд одам бўлиб чи-
қасан.

* * *

Иззатталаб одамларга ҳамма уларнинг мух-
лиси бўлиб кўринаверади.

* * *

Иззатталаб одамлар мақтовдан бошқа ҳамма нарсага кар бўлишади.

* * *

Кел, менга бир яхшилик қил, яйраб қолай: мени бир мақтагин!

* * *

Мақташга-ку, мактайман-а, аммо бундан сенга нима наф?

* * *

Қироллар ҳеч кимга эгалик қилолмайди. Улар фақат ҳукмронлик қилади.

* * *

Агар миянгга тўсатдан бирон-бир фикр келиб қолса, дарров унга патент оласан: у энди буткул сеники.

* * *

Шарт бўлгандан кейин бажариш керак.

* * *

Аҳдга содиқ қолиб ҳам дангаса бўлиш мумкин-да, ахир!

* * *

Жуғрофия китоблари – дунёдаги энг қимматбаҳо китоблардир.

* * *

Баъзан хаддан ташқари суҳандонлик қилгинг келиб қолганда озми-кўпми муболаға қиласан киши.

* * *

Одамлар орасида ҳам ўзингни ёлғиз сезаверасан.

* * *

Ҳозир одамларнинг бирор нарсани билишга вақти қолмаган.

* * *

Дўст сотадиган дўкон йўқ-да, шунинг учун ҳам одамлар энди дўст орттирмайди.

* * *

Расм-русмни тўғри бажо келтириш керак.

* * *

Фақат кўнги кўзигина очиқ, энг асосий нарсани кўз билан кўролмайсан.

* * *

Гулинг сенга шунинг учун ҳам қадрлики, унга кўнглингни бергансан.

* * *

Кимники қўлга ўргатган бўлсанг, унинг тақдирига ҳамиша жавобгарсан.

* * *

Фақат болаларгина нима излаб юрганини билади.

* * *

Энг асосий нарсани кўз илғамайди, у сийратда, ботинда пинҳон...

* * *

Сенинг сайёрангда, – деди Кичкина шаҳзода, – одамлар бир чаманзордан беш мингта гул ўстирар экану излаганини тополмас экан...

* * *

Кўнгил кўзи билан излаш лозим.

* * *

Энг асосий нарса – кўз билан кўриб бўлмайдиган нарса.

* * *

Ҳар кимнинг ўз юлдузи бор.

* * *

Бошингизни кўтариб, бепоён осмонга боқинг.

* * *

Ҳа, шубҳасиз, катталар жуда-жуда ғалати халқ.

АНТУАН ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИ ҲАЁТИ ВА ИЖОДИНИНИНГ МУҲИМ САНАЛАРИ

– 1896 йил, июнь – Жан-Марк де Сент-Экзюпери ва Мари-Луиза Андре де Фонколomb оила курган.

– 1897 йил 27 январь – Экзюперилар оиласининг тўнғич қизи Мари-Мадлен туғилган.

– 1898 йил 28 январь – Экзюперилар оиласининг иккинчи қизи Симона туғилган.

– 1900 йил 29 июнь – Антуан Жан-Батист Мари Роже де Сент-Экзюпери Франциянинг Лион шаҳрида дунёга келган.

– 1902 йил – Экзюперилар оиласининг иккинчи ўғли Франсуа туғилган.

– 1903 йил, май – Экзюперилар оиласининг кенжа қизи Габриэль туғилган.

– 1904 йил 14 март – Экзюперининг отаси Жан де Сент-Экзюпери 41 ёшида оламдан ўтган.

– 1904 йил – Экзюперилар оиласи Мари де Сент-Экзюпери ота-онасига тегишли Ла Моль қасрига кўчиб ўтишган.

– 1908 йил – Экзюпери Лиондаги Муқаддас Варфоломей мактабига биринчи синфга борган.

– 1909 йил – Экзюперилар оиласи Ле Ман шаҳрига кўчиб ўтишган. Антуан Нотр-Дам де Сент-Круа номидаги иезуитлар коллежига ўқишга кирган.

– 1912 йил, ёз – 12 ёшлик Экзюпери биринчи марта Амберьедаги авиация майдонида машҳур учувчи Габриэль Вроблевски бошқарувидаги самолётда ҳавога кўтарилган.

– 1914 йил – Биринчи жаҳон уруши бошланган, Антуаннинг онаси тиббиёт ҳамшираси бўлиб ишга кирганидан сўнг, ўғилларини бета-раф Швейцарияга юборган.

– 1917 йил, январь – Франсуа қаттиқ бемор бўлиб қолган.

– 1917 йил – Антуан бакалавр даражасини олган.

– 1917 йил 10 июль – Франсуа вафот этган.

– 1917-1919 – Антуан Боссюэ мактабида, сўнгра Сен-Луи лицейида таҳсил олган. Ҳарбий денгиз билим юртига тайёргарлик кўра бошлаган.

– 1919 йил – Экзюпери Нафис санъат Академиясининг архитектура бўлимига эркин тингловчи сифатида ёзилган.

– 1921 йил – Экзюпери Францияга ҳарбий хизматга чақирилган.

– 1921 йил – Антуан фуқаролик учувчи ҳуқуқини олган.

– 1922 йил – Экзюпери Аворадаги захирадаги офицерлар ўқув курсини тамомлаб, кичик лейтенант ҳарбий унвонини олган.

– 1923 йил, январь – Экзюпери биринчи марта авиаҳалокатга учрагани нитижасида бош миясининг суяги жароҳатланган.

– 1923 йил – Антуаннинг синглиси Габриэль граф Пьер д’Агега турмушга чиққан.

– 1924 йил – Соррера автомобил заводига амалиёт ўташ учун ишга кирган.

– 1925 йил – Антуан ёзувчилар Андре Жид ва Жан Прево билан танишган.

– 1926 йил – Экзюпери «Аэропосталь» компаниясининг Африканинг шимолий қирғоқларига почта етказувчи учувчиси бўлиб ишга кирган.

– 1926 йил, июнь – Антуаннинг опаси Мари-Мадлен вафот этган.

– 1926 йил 19 октябрь – Экзюпери Саҳройи Кабирнинг энг чеккасида бўлган Вилья-Бенс шаҳридаги Кап-Джуби оралиқ станциясига бошлиқ этиб тайинланган.

– 1929 йил – Экзюпери Брестдаги денгиз флотининг олий авиация курсларига кирган.

– 1929 йил – Экзюперининг янги иш жойига ўтганидан кейин ёзган «Жанубга хат» номли илк романи чоп қилинган.

– 1929 йил – Экзюпери «Аэропоста – Аргентина»га, яъни Жунубий Америкадаги «Аэропасталь» компаниясининг филиалига техник директор бўлиб ишга ўтказилган.

– 1930 йил, июнь – Экзюпери Анд тоғларини учиб ўтиш чоғида ҳалокатга учраган учувчи дўсти Гийомни қидириш жараёнларида қатнашган.

– 1930 йил – Экзюпери «Тунги парвоз» асарини ёзган ҳамда бўлғуси турмуш ўртоғи Консуэло билан танишган.

– 1930 йил – Экзюпери Консуэло Сунсин хоним билан никоҳдан ўтган.

– 1930 йил – Фахрий Легион кавалери унвонини олган.

– 1931 йил 13 март – «Аэропосталь» компанияси касодга учраган кундан сўнг Экзюпери Фран-

ция – Жанубий Америка йўналишидаги Касабланка – Порт-Этьенн – Дакар бўлақларига почта тарқатувчи учувчи бўлиб ишга қайтган.

– 1931 йил, октябрь – Экзюперининг «Тунги парвоз» асари чоп этилган ва Экзюперига «Фемина» адабий мукофоти берилган.

– 1932 йил, февраль – Экзюпери Марсель – Алжир йўналиши бўйлаб хизмат қилувчи Латекоэра авиакомпаниясининг гидропланига 2-учувчи бўлиб ишга кирган.

– 1933 йил, август – «Аэропосталь» компанияси «Эр Франс» Миллий ҳаво йўллари компанияси номи билан қайта таъсис этилган.

– 1934 йил – Экзюпери «Эр Франс» (собик «Аэропосталь») компаниясига ишга ўтган.

– 1935 йил, апрель – Экзюпери «Пари-Суар» газетасининг муҳбири сифатида собик СССРга ташриф буюрган.

– 1935 йил 3 май – Экзюпери рус ёзувчиси М.А.Булгаков билан учрашган.

– 1935 йил 29 декабрь – Экзюпери Париж – Сайгонни учиб ўтиш бўйича рекорд қўймоқчи бўлиб, Ливиянинг сувсиз чўлу биёбонида авиаҳалокатга учраган.

– 1936 йил, август – Экзюпери «Энтрансижан» газетаси билан тузган шартномага кўра, фуқаролар уруши бўлаётган Испанияга жўнаб кетиб, у ердан газеталарга бир қатор воқеа тафсилотлари ёритилган мақолалар берган.

– 1937 йил – «Пари суар» газетаси муҳбири сифатида Испанияга жўнатилган.

– 1938 йил, январь – Экзюпери «Иль де Франс» лайнерида Нью-Йоркка жўнаб кетган ва бу ерда

«Одамлар дунёси» номли китобини ёза бошлаган.

– 1938 йил 15 февраль – Экзюпери Нью-Йорк – Оловли Замин бўйлаб парвоз эта бошлаган.

– 1939 йил – Экзюпери «Башар сайёраси» асари учун Француз Академиясининг «Гран-При дю Роман» адабий унвонини олган.

– 1939 йил – Экзюпери «Шамол, қум ва юлдузлар» (Башар сайёраси) асари учун АҚШнинг Миллий китоб соврини мукофоти совриндори бўлган.

– 1939 йил 4 сентябрь – Экзюпери Тулуза-Монтодран ҳарбий аэродромига сафарбар қилинган.

– 1939 йил 3 ноябрь – Экзюпери Шампан провинцияси Орконте базасининг 2/33 авиация полкига узоқ разведка ишларини олиб бориш учун ўтган.

– 1941 йил, июнь – Франция мағлубиятга учраганидан сўнг, Экзюпери мамлакатнинг босиб олинмаган ҳудудида яшовчи синглизиникига кўчиб ўтган, кейинроқ эса АҚШга кўчиб кетган ва Нью-Йоркда яшаган.

– 1942 йил – Экзюпери Нью-Йоркда ўзининг машҳур «Кичкина шаҳзода» китоби устида ишлаган.

– 1943 йил 6 апрель – АҚШда инглиз ва француз тилида «Кичкина шаҳзода» эртаги чоп этилган.

– 1944 йил 31 июль – Майор Антуан де Сент-Экзюпери Корсика оролидаги Борго аэродромидан Франциянинг жанубига разведкага учган ва қайтиб келмаган.

– 1948 йил – Антуан де Сент-Экзюпери ўлимидан сўнг, унинг дўстлари ёрдамида «Истеҳком» асари алоҳида китоб ҳолида чоп этилган.

– 1959 йил 27 декабрда – Франция Президенти генерал Шарль де Голль Мари де Сент-Экзюперига мактуб йўлаган.

– 2000 йил – Антуан де Сент-Экзюпери Лион шаҳрида туғилганлиги боис, бу шаҳарда жойлашган аэропортга унинг номи берилган.

АНТУАН ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИНИНГ АСОСИЙ АСАРЛАРИ

- 1926 йил – «Учувчи» («Aviateur»)
1929 йил – «Жанубга хат» («Courrier sud»)
1931 йил – «Тунги парвоз» («Vol de nuit»)
1936 йил – «Қонга беланган Испания»
(«L'Espagne ensanglantée»)
1936 йил – «Шикастланган парвоз. Қумли зиндон» («Le Vol brisé. Prison de sable»)
1937 йил – «Мадрид» («Madrid»)
1938 йил – «Тинчлик ёки уруш» («La Paix ou la guerre»)
1939 йил – «Башар сайёраси» («Terre des hommes»)
1942 йил – «Ҳарбий учувчи» («Pilote de guerre»)
1943 йил – «Кичкина шаҳзода» («Le Petit Prince»)
1944 йил – «Гаровдаги шахсга мактуб» («Lettre à un otage»)
1948 йил – «Истеҳком» («Citadelle»)
1953 йил – 1923-1931 йиллардаги «Ёшлик мактублари» («Lettres de jeunesse»)
1953 йил – «Ён дафтарчалар» («Carnets»)
1955 йил – «Онага мактублар» («Lettres a sa mère»)
1956 йил – «Ҳаётга мазмун» («Un sens à la vie»)
1982 йил – 1939-1944 йиллардаги «Уруш хотиралари» («Écrits de guerre»)
2007 йил – «Раққос – Манон» («Manon, danseuse») романи (1925 йилда ёзилган)
2007 йил – «Нотанишга мактублар» («Lettres à l'inconnue») (1943 йилда ёзилган)

МУНДАРИЖА

Антуан де Сент-Экзюпери – ўлимларни доғда қолдирган учувчи ва файласуф адиб (Акмал Саидов)	3
КИЧКИНА ШАҲЗОДА (Хайриддин Султонов таржимаси)	21
ИСТЕҲКОМ (Абдуғопир Қосимов таржимаси)	119
Генерал Х.га жўнатилмаган мактубдан	122
АНТУАН ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИНИНГ ҲИКМАТЛАРИ ..	123
Антуан де Сент-Экзюпери ҳаёти ва ижодининг муҳим саналари	131
Антуан де Сент-Экзюпериининг асосий асарлари	137

Адабий-бадиий нашр

АНТУАН ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИ

КИЧКИНА ШАҲЗОДА

Муҳаррир
Жавлонбек АБДАЛНИЯЗОВ

Мусаҳҳиҳ
Муҳаббат МЕНГНОРОВА

Бадиий муҳаррир
Уйғун СОЛИҲОВ

Компьютерда саҳифаловчи
Феруза БОТИРОВА

Техник муҳаррир
Сурайё АҲМЕДОВА

Босишга 28.02.2014 й.да рухсат этилди.

Бичими 84x108 1\32.

Босма тобоғи 4,375. Шартли босма тобоғи 7,35.

Гарнитура «Bookman Суг+Uzb». Офсет қоғози.

Адади 5000 нусха. Буюртма № 8.

Баҳоси келишилган нарҳда.

«Янги аср авлоди» НММда тайёрланди.

Лицензия рақами: АИ № 198, 2011 йил 28.08 да берилган.

«SPECIAL PRINTING SERVICE» босмахонасида босилди.

100113. Тошкент, Чилонзор тумани, Чилонзор кўчаси 1-а.

Мурожаат учун телефонлар:

Нашр бўлими – 278-36-89;

Маркетинг бўлими – 128-78-43. факс – 273-00-14;

e-mail: yangiasravlodi@mail.ru

**«ЯНГИ АСР АВЛОДИ» НАШРИЁТ МАТБАА МАРКАЗИ
«КАМОЛОТ КУТУБХОНАСИ» РУКНИДА ҚУЙИДАГИ
КИТОВЛАРНИ ТАҚДИМ ЭТАДИ:**

Марк Твен

«ТОМ СОЙЕРНИНГ БОШИДАН КЕЧИРГАНЛАРИ»

84x108 1/32 240 бет

Юмшоқ муқовада

Адиб мазкур асарида ёш, ўта қизиққон ва шўх, чигал тўсиқлардан ҳам қийналмай ўта оладиган, оғир ва мураккаб шароитларда ҳам ўзини тутта биладиган, уддабурон бола Том Соьер ҳақида ҳикоя қилади. Унинг зулмат ғоридаги бир воқеага гувоҳ бўлиши, натижада бойлик тўла сандиқни қўлга киритиши сюжетлар чизигини ташкил этади. Хўш, бу сандиқ кейин кимга насиб этаркан? Китоб қизиқарли воқеаларга, ёш Томнинг турфа саргузаштларига бойлиги билан ажралиб туради.

Даниел Дефо

«РОБИНЗОН КРУЗО»

84x108 1/32, 224 бет

Юмшоқ муқовада

Атрофингда сен билан дардлашадиган, умуман мулоқот қиладиган кимса йўқ, гўё оламда фақат якка ўзинг ва бир қанча жониворлар. Барча ташвишлару кулфатларга фақат шу жониворларгина гувоҳ. Орзу-хаёлар, изтироблар, соғинч ҳисси сени сира тарк этолмайди.

Йигирма саккиз йил кимсасиз, тўрт томони бепоён уммон бўлган оролда яшаган Робинзон Крузонинг саргузаштларга бой кечмиши китобхонни бефарқ қолдирмайди, шунингдек, воқеаларнинг оддий ва қутилмаган ҳолатлар билан баён қилиниши қизиқтириши табиий.

Бир неча юз йиллардан бери қайта-қайта нашр этилиб, қўлдан тушмай келаётган дунёга машҳур ушбу китоб сиз, азизларга манзур бўлади, деган умиддамиз.

Жюл Верн

«ЎН БЕШ ЁШЛИ КАПИТАН»

84x108 1/32, 356 бет

Юмшоқ муқовада

Асрлар оша қўлдан қўймай ўқиб келинаётган мазкур асарда ўн беш ёшли капитан – Дик Сенднинг бир-биридан қизиқарли саргузаштлари қаламга олинади.

Жумладан, Жанубий Африкада кечган хунрезликлар, қулар савдоси билан боғлиқ аянчли воқеалар, турли хавф-хатарларга қолган капитан Дик ва саёҳатчи дўстлари – хизматчиси Геркулес, миссис Уэддон ва унинг кичик ўғли Жек, хаёлпараст олим Бенедикт тоғанинг бошидан кечирганлари сизни бефарқ қолдирмайди, деган умиддамиз.

Ҳинд эпоси

“КАЛИЛА ВА ДИМНА”

84x108 1/32, 316 бет

Юмшоқ муқовада

Бу асар, неча асрларки, ҳикмат ва масаллар бобида муносиб ўрин эгаллаб келмоқда. Халқ ҳаёти, дарди, аҳли донишлар улғуворлиги, ҳозиржавоблик, донолик акс этгани учун ҳам “Калила ва Димна” таъриф ва тавсифга эга. Ундаги масаллар, ҳикматлар маъзи инсонийлик, олижанобликни улғулайди. Тарбиявий аҳамияти жиҳатидан ҳам ушбу бебаҳо асар бугун-да ўз қийматини йўқотмаган. Ўқинг, уқинг, донолар оламида бўлинг.

Эрих Распе

«БАРОН МЮНХАУЗЕН САРГУЗАШТЛАРИ»

84x108 1/32, 80 бет

Юмшоқ муқовада

«Барон Мюнхаузен саргузаштлари» асари 17-асрда Германияда яшаб ўтган Мюнхаузен исми бароннинг ҳаёти асосида ёзилган. Ҳикояларни унинг ўзи тузганми ёки бошқа бирор киши томонидан ёзилганми, бу ҳали аниқланмаган, аммо, 1781 йилда унинг бир неча ҳикоялари чоп этилган эди. 1785 йилда немис ёзувчиси Э.Распе бу ҳикояларни қайта ишлаб чиққан. Асарга бошқа ёзувчиларнинг ҳам Мюнхаузен ҳақида ёзган фантастик ҳикоялари қўшилиб кетган. Аммо китобнинг муаллифи сифатида Э.Распе қабул қилинган.

Бу асарда немис кишиларининг характерли томонлари акс эттирилган. Китоб машҳур бўлгач, Мюнхаузен исми инсонлар томонидан ёлғончи ва ўзида йўқ сифатларни тавсифловчи, деб атала бошланган.

Андерсен

“ҚОР МАЛИКАСИ”

84x108 1/32, 384 бет

Юмшоқ муқовада

Андерсеннинг эртаклари бутун ҳам энг кўп ўқилаётган асарлар сирасига киради. Уларда болаларга хос бўлган беғубор кечинмалар, эзгуликнинг ғалабаси, орзу-умидларнинг ушалиши, ёруғ оламда ҳар биримиз ҳар қадамда дуч келиб, кундалик ҳаётимиздаюз бераётган оддий воқеа-ҳодисаларнинг ўзгача талқини тилга олинади.

Эртаклар катта-кичик ёшдаги ўқувчиларга мўлжалланган бўлиб, улар тасаввурингизни бойитади, ақлингизни чархлайди. Олис манзиллардаги эртакларнинг мўъжизавий оҳанги Сиз азиз китобхонларни мафтун этади.

Александр Дюма
“ГРАФ МОНТЕ-КРИСТО 1,2-китоблар”
84x108 1/32, 748 бет

Қалин муқовада

Икки китобдан иборат асарнинг бош қаҳрамони Эдмон Дантес – Монте Кристо “Иф” қалъасидан хаос бўлгач, разолат ботқоғига ботган инсонларни зўр матонат, ақл-идрок билан фош этади. Жазо ҳам, мукофот ҳам Аллоҳнинг иродаси билан инсон тириклигидаёқ уни бенасіб қолдирмаслиги асар ниҳоясида акс этади, фақат, Граф таъкидлаганидек, “кутмоқ ва умид қилмоқ керак”.

Артур Конан Дойл
“ШЕРЛОК ХОЛМС ВА ДОКТОР ВАТСОН
САРГУЗАШТЛАРИ”
84x108 1/32, 528 бет

Қалин муқовада

Бу тўпламда ёзувчининг детектив, илмий фантастика, саргузашт асарларидан саралаб олинган ҳаётий далилларга бой ҳикоя ва қиссалари жой олган.

Чарльз Баскервилнинг ғаройиб тарзда ўлдирилиши одамларни даҳшатга солади. Ҳамма улкан мулк соҳибининг фосиқ аждодлари айби учун жазо сифатида ботқоқ тубидан чиққан даҳшатли ит ҳақида турли ваҳима гапларни айтишади. Хонаки итларидан мутлақо фарқ қиладиган, салобати ўрмон қора айғини эслатадиган, бир оиланинг изига тушган Баскервиллар ити инсонлар каби хуфийна иш тутди. Фақат бутина эмас, машҳур изқуварлар Шерлок Холмс ва доктор Уотсоннинг қатор жиноятларни фош қилишдаги бир-биридан қизиқарли саргузаштларини мазкур китобдан билиб олишингиз мумкин.

1990 йилда «Баскервиллар ити» номи билан нашр этилган мазкур асар китобхонлар илтимосига кўра қайта чоп этилмоқда.

Хемингуэй
“ЧОЛ ВА ДЕНГИЗ”
84x108 1/32, 444 бет

Қалин муқовада

Ушбу китобга дунё миқёсида машҳур адиб, «Нобель» мукофоти совриндори Э.Хемингуэйнинг энг сара асарлари киририлган. «Чол ва денгиз» қиссасида инсоннинг улуғлиги, ундаги ирода ва матонат, оқиллик ва азму қароридан оғишмаслик ўзгача талқинда акс этган.

«Алвидо, қурол» романи эса қаҳрамонларнинг фикр-хаёллари, кечмишлари, урушнинг инсоният бошига солган мудҳиш

кулфатлари ҳақида ўйлашга, тинчликнинг қадрига етишга чорлайди.

Серқирра ижодкорнинг миллионлаб нусхаларда чоп этилган асарларини мутолаа қилишга шошилинг, азиз китобхон.

Вильям Шекспир

“ҚИРОЛ ЛИР”

84x108 1/32, 96 бет

Юмшоқ муқовада

Ҳар бир халқнинг маънавияти ўзга халқлар адабиёти, санъатидан баҳраманд бўлиш орқали қувватланиб боради. Бу борада эса бадиий таржиманинг аҳамияти беқиёсдир.

Ўқувчи Шекспирнинг шеърӣ услубдаги драмаларининг насрий услубда содда ва лўнда эканлигига гувоҳ бўлади ва қисқа фурсат ичида Шекспир маҳоратидан баҳраманд бўлади.

Китобга «Юлий Цезарь», «Макбет», «Қирол Лир», «Бўрон» каби машҳур асарлар киритилган.

Драмаларда тирикликнинг устунӣ – яхшилик, меҳр-оқибат, ишонч, одамийлик, вафо, муҳаббат эканлиги ўз аксини топган.

Виктор Гюго

“КЛОД ГЁ”

84x108 1/32, 260 бет

Юмшоқ муқовада

19-аср француз адабиётининг йирик намояндаларидан бири, француз мумтоз ёзувчиси ва забардаст шоири.

Виктор Гюгонинг асарлари 20-асрнинг 50-йилларидан бошлаб ўзбек тилига таржима қилина бошланган. “Клод Гё”, қиссасини Қодир Мирмуҳамедов ва “Шоҳона ишрат” драмасини Эркин Воҳидов таржима қилган.

Тақдим этилаётган китоб Виктор Гюгонинг ўзбек тилида чоп этилаётган илк тўпламидир.

Жонатан Свифт

“ГУЛЛИВЕРНИНГ САЁҒАТЛАРИ”

84x108 1/32 –бет

Юмшоқ муқовада

Гулливернинг аjoyиб саргузаштлари ҳақида мактаб дарсликлари орқали дастлабки маълумотга эгамиз. Инглиз ёзувчиси Жонатан Свифтнинг машҳур асари қаҳрамони аслида саёҳатга қизиқувчи врач. Асарнинг ушбу қисми уч бўлимдан иборат бўлиб, ушбу китобдан фақат иккита саёҳати, яъни Гулливернинг лилипутлар ва дарозлар мамлакатадаги саргузаштлари ўрин олган.

Ҳар қандай асарнинг моҳияти китоб ҳолида мукаммадроқ бўлади. Экранларимизда такрор-такрор кўрган саргузаштларни нашр этишдан мақсадимиз олий. Токи, фарзандларимиз китобга ошно, маънавияти теран, зеҳни ўткир, қалби уйғоқ бўлсин.

Линдгрэн

«БОЛАКАЙ ВА КАРСОН»

84x108 1/32 224 бет

Юмшоқ муқовада

Қадим замонда одамлар отда юришарди. Ўша замонлар ҳақида ҳикоя қилувчи эртақдаги боланинг фозда учиши табиийдир. Астрид Линдгрэн китобидаги болага ўхшаш кичкина одамча – Карсон фозда учмайди, ҳатто самолёт ёки вертолётда учмайди, балки «ўз-ўзидан» учди. «Қорнидаги кнопкани босса бас, дарров ишга тушади. То паррак айлана кетмагунча, яъни бир дақиқача Карсон жойидан қимирламай туради, бироқ мотор бор кучи билан ишлаганидан кейин Карсон осмонга кўтарилади-ю, сал чайқалиб уча бошлайди. Гўё катта бир ишда ишлайдиган директордай ўзини мағрур тутди». Бизнинг Карсон шундай қаҳрамон. У билан танишгингиз келяптими? Унда китоб мутолаасига шошилинг.

Пауло Коэлло

“АЛКИМЁГАР”

84x108 1/32 184 бет

Юмшоқ муқовада

Ўз тақдиримиз ўз қўлимиздами? Мисни олтинга айлантирадиган Алкимёгар, умумбашар тили, тақдир тошлари аслида мавжудми? Орзулар, муҳаббат бу йўлда бизга ёрдам берадими ёки аксинча... Асар мана шулар ҳақида рамзий бир шаклда ҳикоя қилади.

Жалолиддин Румий

“ИЧИНДАГИ ИЧИНДАДИР”

84x108 1/32 420 бет

Юмшоқ муқовада

“Ичиндаги ичиндадур” Мавлоно Жалолиддин Румийнинг турли мажлисларда бидирган ўтаўф фикрларидан таркиб топган. Сиз ушбу рисолаани ўқиб, инсон ва олам, онг ва борлик, инкор ва исбот, хаёл ва амал сингари фалсафий тушунчаларнинг асл моҳиятини англайсиз. Ва ҳамма нарса ўзингизда, ҳамма нарса ўзингиздан эканлигига яна бир бор иймон келтирасиз.